

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra středoevropských studií

Diplomová práce

Bc. Jakub Chvíla

**Pohled polského denního tisku na události spojené
se sametovou revolucí**

Polish Daily Newspapers' Portrayals of the Events Related
to the Velvet Revolution

Praha 2016

Vedoucí práce: Renata Rusin Dybalska, Ph.D.

Na tomto listu rád bych poděkoval vedoucí mé diplomové práce paní doktorce Renatě Rusin Dybalské, Ph.D. za cenné rady a připomínky při přípravě a psaní práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 1. srpna 2016

A handwritten signature in blue ink, reading "Jakub Čudný". The signature is written in a cursive style. Below the signature is a horizontal dotted line.

Jméno a příjmení

Abstrakt (česky)

Tato práce řeší problematiku diskurzní analýzy referování polského denního tisku o listopadových událostech v Československu na konci roku 1989. Je zaměřena průřezově na všechny kategorie denního tisku, který v té době v Polsku oficiálně vycházel. Zvolená otázka je analyzována podle metod, které jsou zmíněny v teoretické části práce, a je zasazena do podrobného historického kontextu. Teoretická část práce se skládá z historie daného období, popisu tehdejšího polského mediálního trhu a teorií propagandy, newspeaku a diskurzu. V praktické části je popsán výzkum, který byl prováděn kvantitativní a kvalitativní metodou bádání. Hlavním přínosem je zjištění přesného počtů článků ve sledovaných denících, analýza vybraných témat a formulace odpovědí na základní položené otázky týkající se role propagandy v tehdejší tisku, rozdíly mezi články ze státních vs. nezávislých; polských vs. americko-polských; regionálních severopolských vs. jihopolských deníků. Ale především odpovídá na hlavní otázku a to, zdali byla ještě ve sledované době přítomna v polských denících propaganda a pokud ano, tak jakého charakteru tato propaganda byla.

Klíčová slova (česky)

Sametová revoluce, denní tisk, Polsko, Československo, mediální obraz

Abstract (in English)

The aim of this diploma thesis is the discourse analysis of polish daily newspapers' portrayals of the so-called Velvet Revolution in Czechoslovakia in the last days of 1989. I have focused the analysis on every category of newspapers, which were officially published in Poland at that time. The selected questions are analyzed according to methods, which are mentioned in the theoretical part of this thesis, and everything is set into a historical context. Theoretic part is composed of the history of that period, the characterization of the polish media market in the 80s and the theory of propaganda, newspeak and discourse. In the practical part of this thesis there is the analysis which was made by the quantitative and qualitative method. The chief contribution is the determination of the exact quantity of the articles in monitored daily newspapers, the analysis of selected topics and the answers on the selected questions related to the role of propaganda, the differences (state vs. independent media; polish vs. american-polish newspapers; regional newspapers from northern Poland vs. southern Poland) among the articles in selected newspapers and the theme-orientation articles in the newspapers intended for soldiers, Catholics or teenagers. The main intention of the practical part is to set an answer to the leading question if there still was a present propaganda in the daily newspapers in those times. If yes, then what kind of propaganda it was.

Keywords (in English)

Velvet Revolution, Daily Newspapers, Poland, Czechoslovakia, Media Image of the World

OBSAH

1	ÚVOD.....	8
2	TEORETICKÁ ČÁST	11
2.1	HISTORICKÝ KONTEXT ZKOUMANÉ UDÁLOSTI.....	11
2.1.1	Období před listopadovými událostmi	11
2.1.2	Revoluční odpoledne 17. listopadu 1989	12
2.1.3	Fáma o smrti studenta na demonstraci	13
2.1.4	Aktivity po demonstraci	14
2.1.5	Revoluční týden.....	15
2.1.6	Jednání mezi komunisty a opozicí	16
2.1.7	Kulatý stůl	18
2.1.8	Volba prezidenta	19
2.2	POLSKÝ MEDIÁLNÍ TRH V OSMDESÁTÝCH LETECH.....	21
2.3	PŘEDSTAVENÍ ZKOUMANÝCH DENÍKŮ	25
2.3.1	Celostátní deníky.....	25
2.3.2	Stranické deníky pro vymezenou skupinu obyvatel.....	25
2.3.3	Regionální deníky	26
2.3.4	Nezávislé deníky	27
2.3.5	Zahraniční deníky.....	28
2.4	NEWSPEAK A TEORIE PROPAGANDY	29
2.4.1	Newspeak	29
2.4.2	Teorie propagandy.....	30
2.5	TEORIE DISKURZU	32
2.5.1	Faircloughova teorie diskurzu a metoda analýzy	34
3	PRAKTICKÁ ČÁST.....	38
3.1	METODA KVANTITATIVNÍ.....	38
3.1.1	Celkový počet článků v jednotlivých denících.....	38
3.1.2	Nejvyšší počet článků v daném dni	39
3.1.3	Celkový počet článků v daném dni	40
3.1.4	Detailní analýza deníků	41
3.2	METODA KVALITATIVNÍ – UDÁLOSTI	48
3.2.1	Demonstrace 17. listopadu.....	48
3.2.2	Údajná smrt studenta Martina Šmída.....	52
3.2.3	Volba nového prezidenta	56

3.2.4	Václav Havel prezidentem	63
3.3	KLADENÉ OTÁZKY	70
3.3.1	Režimní vliv na tisk	70
3.3.2	Zpoza oceánu	71
3.3.3	Regionální tisk	72
3.3.4	Odpovídající témata článků v denících pro vojáky, mládež, církve	73
3.4	MEDIÁLNÍ OBRAZ LISTOPADOVÉ REVOLUCE	75
4	ZÁVĚR	78
5	SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ, LITERATURY A ZDROJŮ	80
6	SEZNAM OBRÁZKŮ	84
	PŘÍLOHA Č. 1 – DVD S NAFOCENÝMI MATERIÁLY A SOUPISEM ČLÁNKŮ	I

1 ÚVOD

Sametová nebo také, jak se jí dodnes říká v části bývalé federace něžná, revoluce byla ve své době výjimečným úkazem na poli mezinárodního dění. Mezi zeměmi střední a východní Evropy, kterým přechod k demokratickému zřízení západního typu trval různě dlouho, byla něčím zvláštní. Především z polského pohledu, který je ovlivněn svými prožitými událostmi v období průběhu druhé světové války až po rok 1990, se zdá být krátká, protože doba mezi demonstracemi za změnu vlády a její změnou byla v rámci měsíců, nikoliv let, nepřišel při ní nikdo o život a přechodné období komunisticko-opoziční vlády trvalo velmi krátkou dobu. Sametová revoluce byla ve svojí první fázi krytá vyššími vrstvami společnosti, jako byli vysokoškolští studenti, akademici a umělci, nikoliv dělníky a horníky jako v Polsku. V Československu navíc neproběhly v jejím rámci státem řízené parlamentní volby.

Polský pohled denního tisku na tyto události jsem si vybral, protože se jedná o pohled nejbližšího jazykově spřízněného sousedního státu k Československu, státu s nejdelší společnou hranicí a státu, který v době konání sametové revoluce už byl ve finální fázi své několikaleté revoluce. Právě tato polská revoluční nedokončenost může skrývat zajímavá žurnalistická témata, která bych chtěl v této práci prozkoumat.

Teoretická část této diplomové práce se v první kapitole zabývá historickým kontextem revolučních událostí ve střední Evropě. Ve druhé kapitole je shrnuta situace na polském mediálním trhu v osmdesátých letech. Ve třetí kapitole jsou v krátkosti představeny zkoumané deníky. Ve čtvrté kapitole následuje definice totalitní formy komunikace – newspeaku (nowořeč, nowomowa) a nastínění teorie propagandy. Poslední kapitola teoretické části se věnuje teorii diskurzu, jeho různým výkladům, druhům a školám a je v ní popsána metoda výzkumu diskurzu mediálních textů podle Normana Fairclougha.

Následující praktická část je rozdělena do dvou částí podle metod bádání. První z nich se věnuje kvantitativní metodě, která pracuje se statistikami jednotlivých článků, a analyzují se v ní počty článků v jednotlivých denících nebo za období dnů, období, apod. Ke každé analýze je připojen krátký popis pro vysvětlení. Druhá kapitola je zaměřena na kvalitativní metodu. Zkoumané texty jsou citované shodně s originálem, tj. pro zachování autenticity jsou ponechány v polském originálním znění.

V první části je analyzována čtveřice vybraných událostí (17. listopad, zavražděný student Martin Šmíd, domluvené volby prezidenta a nově zvolený prezident Václav Havel) a jsou mezi sebou porovnány pohledy textů různých deníků.

Pomocí textové analýzy je odpovězeno na následující otázky a zde stanovená hypotéza je dána do kontrastu a buď vyvrácena, nebo potvrzena:

První část se týká obsahu článků ve sledovaných denících. Lišilo se zásadně zpravodajství ohledně československých událostí ve stranickém a nezávislém tisku? Pokud ano, potom jak a do jaké míry? Myslím si, že otázka dopadne ve prospěch nezávislých deníků, které měly větší motivaci psát o revolučních událostech v sousední zemi.

Druhá část se ptá na systém výběru článků. Lišil se výběr sledovaných témat mezi polskými deníky v Polsku a nejstarším deníkem americké emigrantské komunity *Dziennikem Związkowym*? Pokud ano, čím se lišila sledovaná témata? Předpokládám, že vyjde odpověď, že ano, protože americký deník využíval jiné zdroje než PAP, jako většinou polské deníky.

Třetí část se zajímá o různou četnost zpravodajství ve sledovaných regionálních denících. Byla geografická blízkost Dolního a Horního Slezska nebo Malopolska a podobné zkušenosti například ze stávek nebo demonstrací důvodem, aby se tyto regionální deníky zajímaly více o témata blízkého souseda? Nebo geografická poloha redakcí deníků nesehrávala roli? Zajímaly se severopolské deníky o československé události více z důvodu silného centra protirežimní opozice, které zde fungovalo? Myslím, že odpověď vyjde ve prospěch jihopolských deníků, už jen z prostého důvodu geografické blízkosti.

Čtvrtá část se týká tematického určení článků pro své čtenáře. Informovaly deníky určené vymezené skupině obyvatel jako vojáci nebo mládež v tematické shodě se svým čtenářstvem nebo reflektovaly události z obecného nadhledu jako celospolečenské deníky? Jak byla akcentována aktivita československých církví v demokratizačním procesu v katolickém deníku *Słowo Polskie*? Odpověď na tuto otázku se domnívám, že bude kladná a deníky budou plně příběhů lidí v podobných pozicích v Československu.

Poté následuje kapitola mediální obraz, která si dává za úkol vykreslit tehdejší pohled na události. Ukáže role propagandy v tehdejší polské společnosti. Uplatňovala se tehdy ještě propaganda, když demokratizační změny v Polsku byly v porovnání s ostatními členy východního bloku stále nejdále, ale cenzura byla oficiálně zrušena až novou ústavou v roce 1990? Domnívám se, že na tuto otázku bude odpovězeno negativně, tedy propaganda nebyla ve vyšším stupni využívána. Předpokládám, že cenzura už v té době prakticky nezasahovala do publikace textů.

Faircloughova analýza slouží jako metoda zkoumání textů. Na text se dívá ze tří dimenzí: z textové, z dimenze diskurzivní a sociální praxe. Podrobně je tato metoda popsána v teoretické části.

Deníkové zdroje, ze kterých je v práci čerpáno, jsou rozděleny do několika kategorií:

celostátní deníky – Trybuna Ludu (vydání 266-300/1989, 1/1990), Życie Warszawy (vydání 266-300/1989, 1/1990) a Rzeczpospolita (vydání 266-300/1989, 1/1990);

stranické deníky pro vymezenou skupinu obyvatel – Żołnierz Wolności (vydání 266-300/1989, 1/1990), Sztandar Młodych (vydání 224-254/1989, 1/1990) a Słowo Powszechne (vydání 223-255/1989, 1/1990);

regionální deníky – Głos Wybrzeża (vydání 261-297/1989, 1/1990), Słowo Polskie (vydání 265-300/1989, 1/1990), Gazeta Krakowska (vydání 267-303/1989, 1/1990), Dziennik Bałtycki (vydání 261-297/1989, 1/1990);

zahraniční deníky – Dziennik Związkowy (vydání 222-251/1989, 1/1990);

nezávislé deníky – Gazeta Wyborcza (vydání 136-167/1989, 1/1990).

V kapitole Závěr krátce shrnuty výsledky bádání a téma bude celkově zhodnoceno. Dále následuje kapitola Seznam použitých pramenů, literatury a zdrojů a Seznam obrázků.

K práci budou připojeny tři přílohy:

Příloha č. 1 – Nafocené materiály a jejich soupis uložené na DVD.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 HISTORICKÝ KONTEXT ZKOUMANÉ UDÁLOSTI

Sovětský svaz se na konci osmdesátých let nacházel v hluboké vnitřní krizi nejen ekonomické a vojenské, ale i v krizi identity a ideologie. Ekonomické problémy země vyvolané šedesáti lety socialistického vedení státu měly své důsledky v nekonkurenčním, neprosperujícím a zastaralém hospodářství v běžných průmyslových odvětvích. Gorbačovova politika přestavby upadající kolos nezastavila. Hroutil se ale i vnějšími konflikty, a to především osm let trvající válkou v Afghánistánu, vnitřními boji mezi Armény a Ázerbájdžánci a pod nátlakem na navrácení se k národnostním státům v Pobaltí. Od Gorbačovových reforem se proměnil vztah Sovětského svazu a jeho satelitních zemí. Po zkušenostech z let 1953, 1956, 1968 a 1980 nebyli lídři některých sovětských satelitních států střední a východní Evropy připraveni na demokratizační změny, které nastaly v Sovětském svazu a v jeho vedení, proto se spíše uzavírali do vlastních národních komunistických stalinských nebo normalizovaných ideologií. Nejdůležitější událostí ovšem bylo Gorbačovovo rozhodnutí nevměšovat se do politiky byť i dceřiných států.¹

2.1.1 OBDOBÍ PŘED LISTOPADOVÝMI UDÁLOSTMI

Na konci sedmdesátých let se objevuje první opoziční československá iniciativa, Charta 77. Největší gros její činnosti se ale konalo pouze v české části federace. Na Slovensku nebyla normalizační praxe tolik uplatňována, proto zde byl aktivismus slabší. První opoziční aktivity zde můžeme sledovat až v osmdesátých letech s nástupem iniciativ pro zlepšení životního prostředí. Odpor se také začíná šířit církevními kruhy, ve slovenské části například působila tehdy tajná církev, z níž vzešel pozdější politik Ján Čarnogurský.²

Generační výměny ke konci osmdesátých let se udály i na nejvyšších postech, kdy odcházela první generace strůjců normalizace. Mezi nimi byli Gustáv Husák, který byl v roce 1987 sesazen z funkce generálního tajemníka KSČ, jehož nahradil Milouš Jakeš, a Husák zůstal pouze v prezidentské funkci. V následujícím roce odstoupil předseda federální vlády Lubomír Štrougal, který byl nahrazen Ladislavem Adamcem. V témže roce odešli z politbyra Vasil' Bil'ak a Josef Kempný. V KSS byl na pozici prvního tajemníka nahrazen Jozef Lenárt za Ignáce Janáka.³

¹ KŘEN, Jan. Dvě století střední Evropy. Praha 2005. s. 915-929.

² KOVÁČ, Dušan. Dějiny Slovenska. Praha 2011. s. 289-292.

³ Ibid. s. 292-293.

Rok 1988 představoval mezník v konání protirežimních demonstrací. Už 25. března proběhla v Bratislavě na Hviezdoslavově náměstí pokojná demonstrace se svíčkami, kterou se nejprve policejní složky snažili rozpustit psychickým nátlakem, a následně byla policií rozehnána. Pro ni se vžil název Svíčeková manifestace.⁴ V témže roce také začaly masové demonstrace k výročí okupace ČSSR v srpnu 1988, ke vzniku prvního československého státu v říjnu 1988 a následujícího roku v lednu demonstrace k uctění památky Jana Palacha, která vyvrcholila v tzv. Palachově týdnu. V polovině roku 1989 byla vyhlášena petice Několik vět.⁵

V listopadu byla za účasti katolické církve ČSSR, československých státních představitelů, několika tisíc poutníků z Československa a Čechoslováků na emigraci kanonizována ve Vatikánu sv. Anežka Přemyslovna. Celou akci dokonce přenášela ČST. Ještě v ten den se ve vysílání Rádia Svobodná Evropa objevil komentář Antonína Měšťana o pasivitě československého obyvatelstva, politické apatii a kolektivním společenském strachu a traumatu.⁶

Cena Olofa Palmeho za rok 1989 byla udělena Václavu Havlovi. Československé úřady nejdříve Havlovi zakázali cenu osobně převzít, ale do celé události se vložil tehdejší švédský ministr zahraničí Sten Andersson a chtěl do Československa přijet 23. listopadu 1989 o situaci vyjednávat. Mezi československými politickými špičkami proto panoval strach ze zneužití jeho návštěvy, proto Havlovi 16. listopadu jeho cestu na ceremoniál povolili.⁷

Téhož dne „(...) bratislavští studenti v předvečer Mezinárodního dne studentstva uspořádali demonstraci. Nebyla sice tak bouřlivá jako ta o den později v Praze, ale i zde se stala prvním impulsem k dramatickým událostem, probíhajícím v listopadu 1989 závratným tempem v obou republikách federace.“⁸

2.1.2 REVOLUČNÍ ODPOLEDNE 17. LISTOPADU 1989

V den 50. výročí zavření českojazyčných vysokých škol v Protektorátu Čechy a Morava a perzekuce tamních profesorů a studentů, byla povolena studentská manifestace k 50. výročí od smrti studenta Jana Opletala s účastí oficiálních kruhů vládnoucí strany. Komunistický

⁴ DUBOVSKÝ, Patrik. Svíčeková manifestácia alebo Bratislavský veľký piatok 25. marca 1988 v Bratislave: manifestácia za náboženské a občianske práva a slobody [online]. [cit. 2016-07-19].

Dostupné z: <http://www.upn.gov.sk/data/svieckova-manifestacia/analyza-upn.pdf>

⁵ RŮŽIČKA, Daniel. Rok 1989. Totalita.cz [online]. [cit. 2016-07-19].

Dostupné z: <http://www.totalita.cz/1989/1989.php> .

⁶ CUHRA, Jaroslav, František KOUDELKA a Jiří SUK. Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985-1990. Praha 1999. s. 97.

⁷ Ibid.s. 98.

⁸ KOVÁČ, Dušan. 2011. Dějiny Slovenska. Praha 2011. s. 294.

aparát se vždy stavěl do pozice protifašistického bojovníka a toto výročí představitelé KSČ propagovali významnou roli vysokoškoláků ve významných společenských procesech.⁹

Samotnou manifestaci povolila KSČ s přímluvou pražské buňky SSM a dala ji souhlas už 7. listopadu 1989. V Praze na Albertově se sešlo asi dvacet pět tisíc lidí, kteří dali najevo nespokojenost s režimem a provolávali požadavky na svobodu a demokracii. V 16:00 se v areálu UK na Albertově nacházelo asi patnáct tisíc studentů s transparenty. Pietní akce se rázem změnila na politickou a studenti, akademici a pamětníci roku 1939 se po několika projevech v areálu Albertova vydali na Vyšehrad, k hrobu Karla Hynka Máchy. Část z tohoto davu se vydala do Opletalovy ulice, kam měl průvod původně směřovat.¹⁰

„Po ukončení oficiální části manifestace na vyšehradském Slavíně se spontánně vytvořil průvod, který směřoval do centra města na Václavské náměstí. K průvodu se přidávali další občané, jejichž celkový počet vzrostl asi na padesát tisíc. Na Národní třídě – nedaleko Václavského náměstí – byl průvod zastaven policejním kordonem; část demonstrantů se rozprchla, části umožnili policisté odejít a zbývající dva tisíce pokojně demonstrujících občanů policisté surově zbili.“¹¹

Tyto události vyvolaly okamžitou reakci veřejnosti. Studenti DAMU šli do Realistického divadla Zdeňka Nejedlého (dnešní Švandovo divadlo na Smíchově) seznámit herce s proběhlou událostí a požádat je o podporu při zahájení protestní stávkou.¹²

2.1.3 FÁMA O SMRTI STUDENTA NA DEMONSTRACI

Následujícího dne, 18. listopadu 1989, se rozšířila fáma o úmrtí studenta při potlačení demonstrace. Rozšířila ji Drahomíra Dražská, která 18. listopadu tuto fámu řekla několika kamarádkám a Petru Uhlovi.¹³ Ten se tenkrát účastnil v činnosti tzv. Východoevropské informační agentury, byla založena roku 1988 polským opozičním novinářem Wojciechem Maziarským fungovala jako prostředek koordinačních aktivit protirežimních východoevropských hnutí (za československou stranu ji zastupovali například zmiňovaný Petr Uhl a Jan Urban).¹⁴

⁹ RŮŽIČKA, Daniel. Pátek 17. Listopadu. Docela obyčejný všední den. s. 30-31. In: MÜLLEROVÁ, Alena a kol. Albertov 16:00: příběhy sametové revoluce. Vyd. 1. Praha 2009.

¹⁰ Kronika sametové revoluce I. Praha 1989. s. 2.

¹¹ CUHRA, Jaroslav, František KOUDELKA a Jiří SUK. Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985-1990. Praha 1999. s. 98.

¹² Kronika sametové revoluce I. Praha 1989. s. 2.

¹³ Veis, Jaroslav. Mrtvý student, který se nikdy nenarodil. s. 46-47. In: MÜLLEROVÁ, Alena a kol. Albertov 16:00 : příběhy sametové revoluce. Praha 2009.

¹⁴ Zprávy Východoevropské informační agentury (VIA) 1988-1989 [online]. [cit. 2016-07-19]. Dostupné z: <http://www.vons.cz/via-praha>

Petr Uhl tuto zprávu posílá dále do vysílání Svobodné Evropy a nevědomky nechává fámou o mrtvém studentovi, kterého Drahomíra Dražská pojmenovala jako svého kamaráda Martina Šmída, studenta Matematicko-fyzikální fakulty, rozšířit dále. Mnoho lidí této informaci uvěří, protože na demonstraci ležel na zemi člověk, který se vydával za studenta Milana Růžičku, ovšem byl to ve skutečnosti v převlečení a utajení poručík StB Ludvík Zifčák z Bruntálu. Po napadení policejními složkami ležel na zemi a na sobě měl položenou tašku s barvami československé trikolory, proto se mnoha lidem, kteří ho měli šanci vidět, tento obraz spojil s informací o mrtvém studentovi. Samotného Zifčáka sanitka ještě před rozehláním demonstrace odvezla do Nemocnice Na Františku.¹⁵

„Zemře-li (...) student, symbol budoucnosti, je výzva ke vzpouře ještě umocněna. Moderní české dějiny to potvrzují hned třikrát. Poprvé to byl Jan Opletal, podruhé Jan Palach a potřetí Martin Šmíd.“¹⁶

2.1.4 AKTIVITY PO DEMONSTRACI

Studenti a kulturní představitelé se 18. listopadu 1989 sešli v Realistickém divadle a dohodli se na okamžitě týdenní protestní stávce. Navrhli také termín generální stávky na 27. listopadu, od 12 do 14 hodin. V Činoherním klubu bylo pozdě večer založeno Občanské fórum, které mělo sjednocovat dosavadní roztříštěné nezávislé občanské iniciativy, církve, umělecké svazy a další spolky.¹⁷

„Občanské fórum se permanentně vypořádávalo s otázkou, čím je a čím chce být. Pokusy o realistické funkční vymezení byly spíše sérií vynucených reakcí, než cílevědomou vůlí vtisknout hnutí konkrétní charakter. (...) Diskuse o tomto primárním problému nebyla uzavřena po celou dobu existence OF – to jest až do jeho rozpadu na počátku roku 1991. (...) První definice přijatá 28. listopadu začíná příznačnými slovy – Občanské fórum „je prostorem“ – tedy něčím ze své podstaty otevřeným, prázdným, bezobsažným“¹⁸

Nově vzniklé hnutí se kladně vyjádřilo ke generální stávce a podpořilo ji. Dále požadovalo dialog s vládnoucí mocí a odstoupení osmi jejich čelních představitelů, propuštění politických

¹⁵ Veis, Jaroslav. Mrtvý student, který se nikdy nenarodil. s. 47-48. In: MÜLLEROVÁ, Alena a kol. Albertov 16:00 : příběhy sametové revoluce. Praha 2009.

¹⁶ Ibid. s.45.

¹⁷ SUK, Jirí. Občanské fórum: listopad - prosinec 1989. 1. díl, Události. Praha 1997. s. 13-14.

¹⁸ SUK, Jirí. Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990). Praha 2009 s. 75.

věžňů a ustanovení parlamentní komise k vyšetření zákroku v pátek 17. listopadu. Byl také ustanoven Koordinační výbor OF.¹⁹

Dne 19. listopadu se v bratislavské Umelecké besedě konalo shromáždění uměleckých svazů, kulturních institucí a zástupců vysokých škol, kde dohodli hnutí Verejnost' proti násiliu. To odsoudilo potlačení pražské demonstrace a připojilo se k výzvě pražských umělců a studentů. Samotná činnost hnutí začala až následující den.²⁰

Československá demokratická iniciativa, nezávislá strana usilující o oficiální možnost vystupování a fungování, vyjádřila požadavek demise federální vlády a vytvoření „vlády občanského soužití“. Tuto vládu podle ní měli tvořit představitelé státu před srpnem 1968 v čele s Alexandrem Dubčekem, opoziční hnutí vedené Václavem Havlem a někteří nezkompromitovaní zástupci v tehdejší vládě. Tato vláda by do poloviny prosince vypracovala demokratický volební zákon, podle kterého by se v únoru 1990 uskutečnily volby do Federálního shromáždění.²¹

Předsednictvo ÚV KSČ jednalo na mimořádné schůzi o politické situaci a vyzvalo lokální buňky KSČ, aby udělali vše pro zajištění klidu a plynulé práce a odsoudili pokusy o politické převraty. Do pohotovosti byly uvedeny Lidové milice a předseda české vlády František Pitra vystoupil v televizi s prohlášením k občanům.²²

2.1.5 REVOLUČNÍ TÝDEN

Po celý následující týden se po celé federaci konaly demonstrace, jichž se účastnilo až několik stovek tisíc lidí pod vedením OF a VPN. Do Bratislavy převezl z Prahy jeden z vedoucích VPN, Peter Zajac, promluvu Václava Havla, v níž Havel označil VPN za rovnocenného partnera OF a vyzval k přebudování státu Čechů a Slováků na demokratickou federaci. VPN zveřejnila obdobné prohlášení a vyzvala státní představitele k dialogu. Federální a obě republikové vlády vyjádřily souhlas se zásahem na Národní třídě a vyzvaly k obnovení klidu a přerušování stávků. Na Václavském náměstí se spontánně sešlo okolo sto tisíc lidí a vystoupil zde předseda SSM Vasil Mohorita a podpořil požadavky studentů. Komunistická strana poslala do podniků své funkcionáře, aby situaci analyzovali a Milouš Jakeš vystoupil v televizním vysílání s projevem, že KSČ neustoupí od socialismu a vyzval k obnovení pořádku a dodržování

¹⁹CUHRA, Jaroslav, František KOUDELKA a Jiří SUK. Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985-1990. Praha 1999. s. 99.

²⁰SUK, Jiří. Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990). Praha 2009. s. 483-484.

²¹CUHRA, Jaroslav, František KOUDELKA a Jiří SUK. Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985-1990. Praha 1999. s. 99.

²²SUK, Jiří. Občanské fórum: listopad - prosinec 1989. 1. díl, Události. Praha 1997. s. 48.

zákonů. Opoziční iniciativy také vyslaly do továren své zástupce, aby pro své názory přesvědčili dělníky.²³

V generálním štábu ČSLA byly v tomto týdnu dokončeny přípravné akce na potlačení opozičních aktivit a plány na případný zásah proti demonstrujícím občanům. Komunistická strana ale odmítala věc řešit vojensky a upřednostnila politické řešení. Dne 24. listopadu se začaly pod tíhou stávek a demonstrací začaly plnit první požadavky opozičních hnutí. Z funkce odstoupil Milouš Jakeš s celým stranickým předsednictvem a byl nahrazen dosavadním šéfem Výboru pro stranickou práci v České socialistické republice Karlem Urbánkem.²⁴

Složení nového vedení vyvolalo u veřejnosti nepokoje, protože v něm zůstal pro ně nepřijatelní funkcionáři. Dále byli propuštěni političtí vězni. Bylo zastaveno trestní stíhání vybraných osob a trest odnětí svobody byl prominut Ivanu Jirousovi, Ivanu Polanskému a Františku Stárkovi.²⁵

2.1.6 JEDNÁNÍ MEZI KOMUNISTY A OPOZICÍ

V sobotu 25. listopadu se na Letenské pláni na demonstraci sešlo až milion lidí, tato masová demonstrace zásadně přispěla k pádu režimu. Následujícího dne začaly rozhovory mezi opozicí a vládou, jež byly zprostředkovávány nezávislou iniciativou MOST, která byla ustanovena už v létě 1989 hudebníkem Michaelem Kocábem a publicistou Michalem Horáčkem. Opozice trvala na splnění čtyř požadavků z 19. listopadu a pozvala předsedu federální vlády Adamece na odpolední manifestaci na Letenskou pláň. Adamec pozvání a po přednesení příspěvku, ve kterém vyjádřil pochybnosti ohledně generální stávky a omezenosti svých pravomocí, ho dav vypískal a skandováním vyhnal z pódia. Po tomto vystoupení a analýze situace, která pro propagandu KSČ nevyznívala pozitivně, zveřejnila Komunistická strana své představy o reformách. Řadoví členové strany volali po uspořádání masové protidemonstrace²⁶

Ve druhém kole jednání, které se konalo 28. listopadu, opozice své požadavky stupňovala a žádala okamžitou demisi federální vlády spolu s vytvořením přechodné, dále vypuštění ústavních článků o vedoucí úloze komunistické strany a marxismu-leninismu jako státní ideologie a dokonce abdikaci prezidenta federace do 10. prosince, propuštění politických vězňů a v neposlední řadě legalizaci opozičních hnutí a přidělení jim prostor. Adamec požadavek na demisi vlády odmítl, ale slíbil její rekonstrukci do neděle 3. prosince. Za takových podmínek

²³ CUHRA, Jaroslav, František KOUDELKA a Jiří SUK. Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985-1990. Praha 1999. s. 100-101.

²⁴ SUK, Jiří. Občanské fórum: listopad - prosinec 1989. 1. díl, Události. Praha 1997. s. 69-70.

²⁵ Ibid. s. 77.

²⁶ CUHRA, Jaroslav, František KOUDELKA a Jiří SUK. Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985-1990. Praha 1999. s. 102.

se ovšem OF a VPN odmítali podílet na vytvoření společné vlády. Požadovaná rekonstruovaná federální vláda byla představena podle slibu 3. prosince. Mělo v ní zasedat patnáct komunistů, po jednom ministru ze socialistické strany a lidové strany a tři nestraníci. S tímto složením souhlasila KSČ, SSM a česká část NF. Toto sestavení vyvolalo velkou nevoli ve společnosti a OF s VPN vyzvali Adamce k zásadnější rekonstrukci vlády. Demonstrace proti této navrhované vládě čítaly statisíce účastníků.²⁷

Federální shromáždění vypustilo 29. listopadu zmíněné články z ústavy a ustanovilo komisi pro dohled nad vyšetřováním událostí ze 17. listopadu. Předseda Federálního shromáždění Alois Indra rezignoval. Následujícího dne, 30. listopadu, podal demisi předseda SNR Viliam Šalgovič a v tajném hlasování byl za jeho nástupce zvolen pozdější slovenský prezident Rudolf Schuster. V ČNR proběhla jednání předsedy vlády Františkem Pitrem a Václavem Havlem. OF požadovalo odchod pěti ministrů, ale chtělo umožnit předsedovi vlády dále zastávat svůj post.²⁸

V Praze se 29. listopadu setkali členové OF a VPN a domluvili se na úzké spolupráci a vzájemně se prohlásili za reprezentanty nezávislých občanských hnutí, kterým jde o změnu Československa na nezávislou federaci.²⁹

„To, co se v Československu událo za posledních 12 dnů, není ničím jiným než lidovou revolucí, třebaže nenásilnou. Tuto revoluci začali studenti a herci jako reakci na brutální potlačení studentské demonstrace 17. listopadu a pak se k nim přidali dělníci a velké masy lidu. Stejně jako za Pražského jara roku 1968 má i dnešní revoluce své kořeny v tom, že se obyčejný člověk ponenáhlu přestal bát represe režimu, liší se ale od hnutí roku 1968 tím, že se zrodila v řadách mladé generace, nikoliv v první řadě mezi zastánci reformy v KSČ. Jde tu o mnohem rozhodnější odmítnutí 41 minulých let komunistické minulosti.“³⁰

Třetí kolo rozhovorů se konalo 5. prosince. OF v tomto kole požadovala delegování šesti svých kandidátů do klíčových ministerstev, týkající se ekonomických reforem, legislativních změn, státních financí a zahraniční politiky, sociálních věcí a menšinové problematiky. Předseda vlády Adamec toto odmítl, oznámil, že rezignuje, pokud mu OF a VPN vyjádří podporu jeho kandidatury do prezidentského úřadu.³¹

²⁷ Ibid. s. 103.

²⁸ KOVÁČ, Dušan. 2011. Dějiny Slovenska. Praha 2011. s. 295.

²⁹ SUK, Jiří. Občanské fórum: listopad - prosinec 1989. 2. díl, Dokumenty. Praha 1998. s. 39-40.

³⁰ PREČAN, Vilém, ed. Praha - Washington - Praha: depeše velvyslanectví USA v Československu v listopadu a prosinci. Praha 2004. s. 190.

³¹ CUHRA, Jaroslav, František KOUDELKA a Jiří SUK. Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985-1990. Praha 1999. s. 105.

Další kolo rozhovorů proběhlo 6. prosince. OF a VPN se shodli na společné kandidatuře Václava Havla na post prezidenta federace a přednesly jména osob, které by měly dostat výše zmíněné posty (mezi nimi byli Vladimír Dlouhý jako místopředseda pro dohled nad ekonomickou oblastí, Ján Čarnogurský jako místopředseda vlády pro legislativu a vnitro, Miroslav Kusý jako ministr zahraničních věcí, Václav Klaus jako ministra financí, Petr Miller jako ministr práce a sociálních věcí a Gyula Popely jako ministr pro národnostní menšiny) a zároveň odmítly podpořit Adamce v kandidatuře na prezidenta.³²

Pod hrozbou další generální stávky Adamec 7. prosince rezignuje z funkce. Opozice akceptuje návrh, aby se předsedou Federální vlády stal její dosavadní místopředseda Marián Čalfa (slovenské národnosti) s podmínkou, že přijme návrhy OF a VPN na složení vlády, a že se prezidentem federace stane občan české národnosti, který nebude spjat s žádnou politickou stranou.³³

2.1.7 KULATÝ STŮL

Prvního kola jednání u kulatého stolu se účastnily OF, VPN, KSC, SSM, ČSS, ČSL, DS a Strana Slobody. Shodli se na složení federální vlády a opoziční delegace prosadila své požadavky. Zároveň se KSC zřekla stalinského pojetí socialismu, odsoudila intervenci v srpnu 1968 a prohlásila, že bude o politický vliv usilovat politickými prostředky v demokratické soutěži. Jednání u kulatého stolu pokračuje 9. prosince a obě strany se shodnou na vládě národního porozumění. V ní mělo zasednout devět komunistů, dva lidovci, dva socialisté a sedm nestraníků.³⁴

V SNR mezitím podal demisi předseda vlády Pavol Hrivnák a jeho osm ministrů. Novou vládu měl se souhlasem VPN sestavovat dosavadní ministr spravedlnosti Milan Čič. Tato vláda byla sestavena 12. prosince v poměru šest komunistů a devět nestraníků.³⁵

Prezident Husák 10. prosince novou vládu jmenuje a sám se vzdává mandátu. Na Václavském náměstí je Václav Havel prohlášen za kandidáta na prezidenta s podporou obou hnutí pouze s podmínkou, že funkci bude zastávat jen do červnových voleb. Stalo se tak kvůli popularitě a podpoře Alexandra Dubčeka ve slovenské části federace.³⁶

³² SUK, Jiří. Občanské fórum: listopad - prosinec 1989. 1. díl, Události. Praha 1997. s. 123-124.

³³ Ibid. s. 131.

³⁴ CUHRA, Jaroslav, František KOUDELKA a Jiří SUK. Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985-1990. Praha 1999. s. 106.

³⁵ KOVÁČ, Dušan. 2011. Dějiny Slovenska. Praha 2011. s. 297-298.

³⁶ CUHRA, Jaroslav, František KOUDELKA a Jiří SUK. Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985-1990. Praha 1999. s. 107-108.

2.1.8 VOLBA PREZIDENTA

Do čela Koordinačního centra OF je 11. prosince jmenován Petr Pithart. OF od teď vystupuje jako hnutí a připravuje vlastní kandidátní listinu do voleb. Téhož dne jsou ohlášení další kandidáti na post prezidenta: Alexander Dubček s podporou SSR, KSS, DS a Strany slobody; Ladislav Adamec s podporou KSCĚ a Čestmír Císař s podporou SSM³⁷

Dne 15. prosince proběhla tajná schůzka, která vyústila v dohodu Mariána Čalfy s Václavem Havlem. Čalfa nabídl Havlovi spolupráci a koordinaci vzájemných kroků s tím, že mu přislíbil, že bude zvolen standardně ve Federálním shromáždění, a s ohledem na slovenské veřejné mínění FS zvolí Alexandra Dubčeka svým předsedou. Následujícího dne Havel vystupuje v televizi s prohlášením, že stane-li se prezidentem, bude požadovat, aby Dubček stanul v jiné vysoké funkci. Federální shromáždění tak učinilo 19. prosince; dohoda o prezidentovi a předsedovi FS formálně vznikla 22. prosince, jediní kandidáti byli Havel s Dubčkem a byl také dohodnut postup obsazení uvolněných mandátů ve FS.³⁸

Změny ve státě bylo nutné představit moskevskému vedení, stalo se tak 20. prosince, kdy předseda vlády Čalfa s ministrem zahraničí Jiřím Dienstbierem jednali v Moskvě s předsedou sovětské vlády Nikolajem Ryžkovem. Marian Čalfa se také osobně setkal s Michailem Gorbačovem. Téhož dne se také konal sjezd KSCĚ, kde byl Adamec zvolen předsedou a Mohorita tajemníkem strany. Strana se také oficiálně omluvila občanům, kterých se dotkly represe a přihlásila se k demokratickému a právnímu zřízení státu. Zrušila také svou ozbrojenou složku – Lidové milice.³⁹

První sněm OF začal za účasti krajských členů 23. prosince. Byla probírána vnitřní struktura strany a její programové zaměření. Na návrh Václava Havla byla přijata většina definic OF, včetně vymezení OF jako politického hnutí a širokého reprezentanta zájmů veřejnosti. V tento den proběhlo také známé přestřihávání hraničních plotů na Československo-západoněmecké hranici.⁴⁰

Po vánoční přestávce začala 28. prosince první vlna kooptací na uvolněné mandáty ve Federálním shromáždění. Zde byl Dubček kooptován a zároveň zvolen za předsedu. Proběhla také rekonstrukce předsednictva, aby KSCĚ neměla většinu. Z prezidentského slibu Federální shromáždění vypustilo pasáž o věrnosti socialismu.⁴¹

³⁷ Ibid. s. 107-108.

³⁸ SUK, Jiří. Občanské fórum: listopad - prosinec 1989. 1. díl, Události. Praha 1997. s. 173.

³⁹ Ibid. s. 188-189.

⁴⁰ CUHRA, Jaroslav, František KOUDELKA a Jiří SUK. Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985-1990. Praha 1999. s. 110.

⁴¹ SUK, Jiří. Občanské fórum: listopad - prosinec 1989. 1. díl, Události. Praha 1997. s. 207-208.

Dne 29. prosince 1989 byl na slavnostním zasedání Federálního shromáždění jednomyslně zvolen Václav Havel prezidentem Československé socialistické republiky. Prvního dne nového roku 1990 přednesl prezident Václav Havel svůj první novoroční projev, ve kterém popsal stav státi známými slovy „*naše země nevzkvétá*“ a vyhlásil rozsáhlou amnestii, která se týkala dvaadvaceti tisíc vězňů.⁴²

⁴² Kronika sametové revoluce II. Praha 1989. s. 34-44.

2.2 POLSKÝ MEDIÁLNÍ TRH V OSMDESÁTÝCH LETECH

Situace na polském trhu s tiskovinami po roce 1956 měla svůj předobraz v sovětském modelu tiskového zpravodajství. Jednotlivé polské deníky je možné vidět jako ekvivalenty sovětských. Stranický masový deník *Trybuna Ludu* byla obdobou sovětské *Pravdy*, pionýrský deník *Sztandar Młodych* byl polskou *Komsomolskajou Pravdou*, deník Polské lidové armády *Żołnierz Wolności* byl ekvivalentem deníku Rudé armády *Krasnaja Zvezda* a začátkem válečného stavu v Polsku se stal nový vládní deník *Rzeczpospolita* obdobou sovětské *Izvestije*.⁴³

Největší vážnost mezi denním tiskem byla přikládána rannímu, nejvíce ústřednímu stranickému deníku *Trybuna Ludu*, o stupeň níže byly deníky vojvodských stranických výborů, které se dále dělily na hlavní – masový a vedlejší – pro užší vrstvy inteligence, a na třetím stupni deníky, které nebyly řízené stranou. Nejnižší čtvrtý stupeň zaujímaly odpolední a večerní deníky. Byly vydávány také lokální verze celostátních deníků, které byly kvůli zastaralosti infrastruktury a nedostupnosti datových zařízení a sítí často informačně o další den zpožděné.⁴⁴ Nepartijnímu tisku byly vyhrazovány menší přiděly papíru, peněz ze státního rozpočtu i tiskařských kapacit. Zato stranický tisk měl větší náklad, než byla jeho čtenářská základna. Jeho cena byla také uměle snižována na velmi malé hodnoty, aby se informace vnitřní propagandy dostaly k co nejširším masám obyvatel. Proto je velmi těžké až nemožné zkoumat čtenost tisku, jelikož sice máme k dispozici data o nákladech, ale data o neprodaných a vrácených kusech už dostupná nejsou.⁴⁵

Informační monopol měly v komunistickém Polsku tiskové agentury. Tou nejstarší, která existuje od roku 1944, kdy v Moskvě vznikla pod názvem *Polpress*, dodnes, je *Polska Agencja Prasowa* známá pod zkratkou PAP. Agenturou pro zahraniční vnější styk byla v roce 1967 zřízena *Polska Agencja Interpress* (PAI), která vydávala kulturně-informační měsíčník *Polska* ve dvou verzích pro západní a východní trhy. Třetím státním monopolem byla *Centralna Agencja Fotograficzna* (CAF), která spravovala obrazový materiál a prováděla jeho mezinárodní výměnu. Ta byla v roce 1991 včleněna do PAP.⁴⁶

Nestátní a nezávislou agenturou byl SIS, *Serwis Informacyjny Solidarności*. Ta vznikla jako pololegální studentský projekt v srpnu 1988 a jejím posláním byl sběr informací o dění v Polsku a jejich následné přeposílání do redakcí zahraničních rádií, které se zpravodajstvím orientovaly

⁴³ Pisarek, Walery. Zmiana oferty na rynku prasy codziennej. In: RUTKIEWICZ, Ignacy, Katharina SCHLIEP a Gerd G. KOPPER. Media i dziennikarstwo w Polsce 1989-1995. Kraków 1996. s. 40-41.

⁴⁴ Ibid. s. 39-45.

⁴⁵ Curry, Jane L. Transformacja mediów w Europie Środkowo-Wschodniej. In: Media masowe w demokratyzujących się systemach politycznych: w drodze do wolności słowa i mediów. Wrocław 2006. s. 94.

⁴⁶ Rutkiewicz, Ignacy. Agencje prasowe – stare i nowe. In: RUTKIEWICZ, Ignacy, Katharina SCHLIEP a Gerd G. KOPPER. Media i dziennikarstwo w Polsce 1989-1995. Kraków 1996. s. 78-79.

na východní blok. Při jednání u kulatého stolu byla fakticky informační agenturou hnutí Solidarita. V listopadu 1989 působila jako společnost s ručením omezeným a provozovala parlamentní zpravodajství pod názvem *Sejm i Senat* (SIS). Tak fungovala až do roku 1993, kdy se rozrostla do podoby informačního agenturního servisu a profilovala se jako levnější alternativa PAP. Kvůli problémům s odbytem a tedy financováním zanikla v říjnu 1994.⁴⁷

V Polsku, podobně jako v ostatních středoevropských komunistických zemích fungovaly undergroundové časopisy a sdělení. Katalyzátorem těchto aktivit byl začátek činnosti organizace KOR (*Komitet Obrony Robotników*) v roce 1976. Undergroundové hnutí se až do konce osmdesátých let muselo spoléhat na vlastní materiální a finanční zdroje. Území Polska bylo v rozsahu pokrytí celoevropských radioinformačních servisů, jako bylo vysílání britské *BBC*, západoněmecké *Deutsche Welle*, mnichovského vysílání *Rádia Svobodná Evropa* nebo vídeňského vysílání *Hlasu Ameriky*. Tyto stanice byly lokálně rušeny. Z tohoto vysílání čerpaly undergroundové složky informace o dění ve společnosti. Jelikož Polsko nesousedilo s žádnou západní kapitalistickou zemí, sledování tamní televize bylo až do pozdních osmdesátých let, kdy se objevily první satelitní přijímače, skoro nemožné.⁴⁸

Začátkem osmdesátých let se tisk a jiná média zmítala v krizi důvěry obyvatelstva. Na demonstracích se běžně objevovaly hesla typu „tisk lže“. Televizní a radiové vysílání bylo ovšem pevně řízeno ústředním výborem. To vyvolávalo pohnutky v oficiálním svazu spisovatelů SDP (*Stowarzyszenie Dziennikarzy Polskich*), kteří požadovali více autonomie při své práci.⁴⁹

Demonstrace a následná jednání s vládou o víkendu 30. a 31. srpna 1980 v Gdaňsku a ve Štětíně, vyústily ve sliby ohraničení cenzury, přístup odborů a církevních organizací do médií a legalizace vydávání bulletinu *Solidarność*. Tomu byla v říjnu 1980 udělena licence a následně byly vydávány tisíce podnikových a studentských listů. V dubnu 1981 začal vycházet *Tygodnik Solidarność*, který vedl pozdější premiér Tadeusz Mazowiecki. Přispívali do něj bývalí aktivisté KORu, noví aktivisté z nezávislých odborů a přeběhlíci z oficiálního tisku. V červenci 1981 byly novelizovány zákony o cenzuře ze čtyřicátých let a cenzorům byla omezena činnost v podnikových a odborových časopisech, vědeckých a naučných publikacích

⁴⁷ Ibid. s. 86-87.

⁴⁸ Curry, Jane L. Transformacja mediów w Europie Środkowo-Wschodniej. In: Media masowe w demokratyzujących się systemach politycznych: w drodze do wolności słowa i mediów. Wrocław 2006. s. 96.

⁴⁹ Paczkowski, Andrzej. Dziennikarstwo w PRL. In: MOCEK, Stanisław. Dziennikarstwo, media, społeczeństwo. Warszawa 2005. s. 201.

a časopisech Polské Akademie Věd (PAN). Byl také zrušen seznam osob, které nemohly publikovat.⁵⁰

Válečný stav znamenal konec omezené kontroly tisku. V den převratu, tedy 13. prosince 1981, přestaly být vydávány partijní i nepartijní tiskoviny s výjimkou *Trybuny Ludu* a *Żołnierze Wolności*, vysílal jen první kanál Polského rádia a Polské televize, kam ale byli dosazeni armádní pracovníci a byly blokovány telefonní a dálkopisové sítě. Tato situace trvala až do 19. prosince, kdy byl obnoven *Dziennik Ludowy* (deník strany ZSL), k poslednímu dni roku 1981 byly obnoveny *Kurier Polski* (deník strany SD) a deník katovického komunistického výboru *Trybuna Robotnicza*. V novém roce nastaly dlouhotrvající prověrky novinářů. Nově 14. ledna 1982 vznikl nový vládní deník *Rzeczpospolita*. Koncem března byl rozpuštěn dosavadní svaz novinářů SDP a byl zanedlouho nahrazen novou organizací SDPRL (*Stowarzyszenie Dziennikarzy Polskich Rzeczypospolitej Ludowej*). Tyto politické změny přispěly k obnově novinářských aktivit undergroundového hnutí, které znovu začalo distribuovat tisk, vznikaly v něm nové regionální redakce a pokračovalo v šíření audio a video nahrávek na páskových médiích.⁵¹

Gorbačovova politika uvolňování a otevřenosti, tzv. glasnosť v Sovětském svazu, která se v Polsku, ani v jiných státech východního bloku nekonala, a efekt černobylských událostí podstatně zhoršovaly nálady obyvatelstva. V červnu 1987 vláda Polské lidové republiky povolila jako první v rámci RVHP soukromý, dosavad undergroundový, časopis *Res Publika*. Mělo to samozřejmě několik nevýhod, jeho náklad byl pouze 25 tisíc výtisků a časopis podléhal cenzurní kontrole. Začátkem ledna 1988 přestalo být rušeno Rádio Svobodná Evropa a začal vycházet týdeník *Konfrontacje*, v němž se objevovaly názory z oficiální i opoziční části politického spektra. O stávkách, které se konaly v dubnu a srpnu 1988 už bylo referováno, režim se je nesnažil zakrývat, ale stále o nich referoval a interpretoval je jako desetiletí předtím. Na konci roku 1988 vzniká quasi-ministerstvo propagandy, oficiálně Výbor správy rádia a televize, který úkoluje PAP, deník *Rzeczpospolita*, tiskový odbor a mluvčího vlády, Polské rádio a Polskou televizi.⁵²

Oficiální změny na konci osmdesátých let zasáhly i prestiž a autoritu novinářů. Cenzorský úřad sice existoval, ale řada redakcí už na něm byla v podstatě nezávislá. Šlo především o týdeníky *Wież*, *Po Prostu*, *Tygodnik Powszechny* nebo *Polityka*.⁵³

⁵⁰ Kozieł, Andrzej. Prasa w latach 1944-1989. In: GRZELEWSKA, Danuta. Prasa, radio i telewizja w Polsce: zarys dziejów. Warszawa 2001. s. 197-198.

⁵¹ Ibid. s. 199-205.

⁵² HABIELSKI, Rafał. Polityczna historia mediów w Polsce w XX wieku. Warszawa 2009. s. 338-341.

⁵³ Frybes, Marcin. Dziennikarz polski w procesie transformacji. In: MOCEK, Stanisław. Dziennikarstwo, media, społeczeństwo. Warszawa 2005. s. 219-221.

Jedním z prvních požadavků na jednáních u kulatého stolu byla liberalizace tiskové politiky. Sejm změnil licenční systém za registrační, ale cenzura stále byla ve sbírce zákonů přítomna, i když už nebyla oficiálně aktivní. Konec cenzury je v Sejmu prohlasován 11. dubna 1990 a účinnosti toto nařízení nabývá až 1. června 1990. Opravdovou revolucí ovšem bylo opuštění licenčního systému a jeho nahrazení za registrační systém. Z tohoto důvodu mohlo 8. května 1989 vyjít první číslo nového opozičního deníku *Gazeta Wyborcza* a mohlo být obnoveno vydávání *Tygodniku Solidarność*.⁵⁴

Reformy trhu s tiskem proběhly hladce, bez větších problémů. Vyjednávání bylo zablokované u televizního a radiového trhu. Stalo se tak z toho důvodu, že tisk už v této době nehrál roli hlavního média, skrze které režim šířil dovnitř společnosti propagandu.⁵⁵

Změny se ovšem nedotkly pouze prodávaných titulů, ale i prodejních míst. V komunistickém Polsku se tisk nejčastěji prodával v kioscích, které patřily pod monopol RSW Ruch. Druhým místem přímého prodeje tiskovin byla Polská pošta. Po demonopolizaci Ruchu je patrný obrovský nárůst lokálních tiskovin v supermarketech a na benzínových stanicích. Po jeho privatizaci jsou zavírány nerentabilní kiosky na vesnicích a předměstích a jsou otevírány nové v hustě zabydlených oblastech.⁵⁶

Mediální revoluce probíhala ve středovýchodní Evropě souběžně s politickou a technologickou revolucí. Jedná se o dobu prvních domácích satelitních přijímačů, kabelové televize, stavby datových sítí, apod. Důvod, proč opoziční kruhy nevyužívaly v této divoké době nových možností forem komunikace s veřejností, je čistě finanční. Zařízení a provoz televizního nebo radiového studia je velmi finančně nákladný. Navíc zde stále proudilo vysílání ze zahraničí.⁵⁷

⁵⁴ Pisarek, Walery. Zmiana oferty na rynku prasy codziennej. In: RUTKIEWICZ, Ignacy, Katharina SCHLIEP a Gerd G. KOPPER. Media i dziennikarstwo w Polsce 1989-1995. Kraków 1996. s. 43.

⁵⁵ Dobek-Ostrowska, Bogusława. Miejsce i rola mediów masowych w procesach demokratyzacyjnych. In: Media masowe w demokratyzujących się systemach politycznych: w drodze do wolności słowa i mediów. Wrocław 2006. s. 17

⁵⁶ Pisarek, Walery. Zmiana oferty na rynku prasy codziennej. In: RUTKIEWICZ, Ignacy, Katharina SCHLIEP a Gerd G. KOPPER. Media i dziennikarstwo w Polsce 1989-1995. Kraków 1996. s. 38.

⁵⁷ Dobek-Ostrowska, Bogusława. Miejsce i rola mediów masowych w procesach demokratyzacyjnych. In: Media masowe w demokratyzujących się systemach politycznych: w drodze do wolności słowa i mediów. Wrocław 2006. s. 22.

2.3 PŘEDSTAVENÍ ZKOUMANÝCH DENÍKŮ

2.3.1 CELOSTÁTNÍ DENÍKY

Ústřední celospolečenský deník komunistického Polska *Trybuna Ludu* je vydávána od 16. prosince 1948. Vznikla na základech spojených redakcí PPS a PPR. Tento deník měl funkci tiskového orgánu ustavujícího pravdivé informace, orgánu, s nímž nebylo možné vést diskuse nebo jít za hranice jeho textů. Jeho poslední číslo vyšlo 28. ledna 1990.⁵⁸

Počátek činnosti deníku *Życie Warszawy* spadá do doby těsně po skončení Varšavského povstání. Dne 15. října 1944 se objevilo její první vydání. Byla nejen určena obyvatelům hlavního města, ale především vzdělanějším vrstvám společnosti a byla hojně citována zahraničními novinami. V roce 1947 se rozšiřuje do regionů.⁵⁹ Po roce 1990 byl prodán společnosti Stei – Nicola Grauso, která se postupně stává majoritním vlastníkem.⁶⁰ V roce 2006 je prodána společnosti Presspublika a o pět let později přestává samostatně vycházet. V současnosti je varšavskou přílohou deníku *Rzeczpospolita*.⁶¹

Deník *Rzeczpospolita*, úzce svázaný s vládou válečného stavu, byl poprvé vydán 14. ledna 1982. Jeho vedením byl pověřen Józef Barecki. Názorově byla velmi blízká Trybuně Ludu.⁶² Po změně režimu byla privatizována a 49% jejích aktiv koupil od státu francouzský Hersant Media a společně ji vydávali.⁶³ Následně Hersant Media získal nadpoloviční většinu, ale po problémech na francouzském trhu se z Polska stahuje a deník *Rzeczpospolita* prodává norské skupině Orkla. V roce 2006 podíly Orkly koupil britský fond Mecom. V roce 2011 ji kupuje skupina Gremi Media Company.⁶⁴

2.3.2 STRANICKÉ DENÍKY PRO VYMEZENOU SKUPINU OBYVATEL

Deník Ministerstva národní obrany *Żołnierz Wolności* (v překladu Voják svobody) vznikl v roce 1943 jako deník 1. divize Tadeusze Kościuszka. Po druhé světové válce až do roku 1950 vycházel pod názvem *Polska Zbrojna*.⁶⁵ V osmdesátých letech ostře polemizoval s deníkem

⁵⁸ Koziel, Andrzej. Prasa w latach 1944-1989. In: GRZELEWSKA, Danuta. Prasa, radio i telewizja w Polsce: zarys dziejów. Warszawa 2001. s. 181, 205-206.

⁵⁹ ŁOJEK, Jerzy, WŁADYKA, Wiesław a MYŚLIŃSKI, Jerzy. Dzieje prasy polskiej. Warszawa 1988. s. 160, 159-161.

⁶⁰ Bajka, Zbigniew. Kapitał zagraniczny w polskiej prasie. In: RUTKIEWICZ, Ignacy, Katharina SCHLIEP a Gerd G. KOPPER. Media i dziennikarstwo w Polsce 1989-1995. Kraków 1996. s. 148.

⁶¹ Życie Warszawy. In: Encyklopedia PWN [online]. [cit. 2016-07-21]. Dostupné z: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Zycie-Warszawy;4003271.html> .

⁶² HABIELSKI, Rafał. Polityczna historia mediów w Polsce w XX wieku. Warszawa 2009. s. 327.

⁶³ Pisarek, Walery. Zmiana oferty na rynku prasy codziennej. In: RUTKIEWICZ, Ignacy, Katharina SCHLIEP a Gerd G. KOPPER. Media i dziennikarstwo w Polsce 1989-1995. Kraków 1996. s. 46.

⁶⁴ KONOPKA, Joanna. The national market for daily newspapers after 1989. In: POKORNA-IGNATOWICZ, Katarzyna. The Polish Media System: 1989-2011. Kraków 2012. s. 56-57.

⁶⁵ Żołnierz Wolności. In: Encyklopedia PWN [online]. [cit. 2016-07-21].

Solidarność. Po zavedení vojenského stavu v roce 1981 zůstal jedním z deníků, které mohly nadále pokračovat. Přestal být vydáván se změnou režimu v roce 1990.⁶⁶

Deník pro mládež *Sztandar Młodych* (v překladu Prapor mladých), který se měl původně jmenovat *Trybuna Młodych*, aby svým názvem odkazoval k *Trybuně Ludu*, vznikl v roce 1950 jako deník ZMP (Związek Młodzieży Polskiej; Svaz polské mládeže). V čase revolučního roku 1956 se stal útočištěm liberálních redaktorů. Po likvidaci ZMP se dostal do rukou nově založené organizace ZMS (Związek Młodzieży Socjalistycznej; Svaz socialistické mládeže) a byli z něho propuštěni jeho redaktoři, mj. Ryszard Kapuściński. Mezi léty 1973-1981 patřil FSZMP (Federacja Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej; Federace socialistických svazů polské mládeže). V srpnu 1980 otiskl bez vědomí cenzurního úřadu postuláty gdaňských odborů.⁶⁷ Po privatizaci v roce 1990 byl nejdříve vlastněný společností SM, poté se 39% akcií nacházelo v rakouských rukou, následně byl koupen Jörgem Marquadem. V tomto období se proměnil na celospolečenský typ a pokračoval v činnosti až do roku 1997.⁶⁸

Katolický deník *Słowo Powszechne* (v překladu Všeobecné slovo) byl vydáván organizací Stowarzyszenie PAX, která byla ovládána vládnoucí stranou, vznikl v březnu roku 1947.⁶⁹ Ve správě této organizace setrval až do roku 1991, poté přešel do vlastnictví katolické církve. Od roku 1993 vycházel pod názvem *Słowo — Dziennik Katolicki*. Jeho poslední vydání vyšlo v roce 1997.⁷⁰

2.3.3 REGIONÁLNÍ DENÍKY

Vratislavské listy *Słowo Polskie* (v překladu Polské slovo) byly vydávány na novém polském území od roku 1946.⁷¹ V roce 1993 do nich investovala norská skupina Orkla Media.⁷² V roce 2003 deník koupila německá skupina Neue Passauer Presse a o rok později sloučila se svým

Dostupné z: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Zolnierz-Wolnosc;4003062.html>.

⁶⁶ ŁOJEK, Jerzy, WŁADYKA, Wiesław a MYŚLIŃSKI, Jerzy. *Dzieje prasy polskiej*. Warszawa 1988. s. 160, 197-198.

⁶⁷ HABIELSKI, Rafał. *Polityczna historia mediów w Polsce w XX wieku*. Warszawa 2009. s. 215, 233, 236, 309.

⁶⁸ Bajka, Zbigniew. *Kapitał zagraniczny w polskiej prasie*. In: RUTKIEWICZ, Ignacy, Katharina SCHLIEP a Gerd G. KOPPER. *Media i dziennikarstwo w Polsce 1989-1995*. Kraków 1996. s. 148.

⁶⁹ HABIELSKI, Rafał. *Polityczna historia mediów w Polsce w XX wieku*. Warszawa 2009. s. 195.

⁷⁰ *Słowo Powszechne*. In: Encyklopedia PWN [online]. [cit. 2016-07-21]. Dostupné z: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Slowo-Powszechne;3976591.html>.

⁷¹ *Słowo Polskie*. In: Encyklopedia PWN [online]. [cit. 2016-07-21]. Dostupné z: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Slowo-Polskie;3976589.html>.

⁷² Bajka, Zbigniew. *Kapitał zagraniczny w polskiej prasie*. In: RUTKIEWICZ, Ignacy, Katharina SCHLIEP a Gerd G. KOPPER. *Media i dziennikarstwo w Polsce 1989-1995*. Kraków 1996. s. 142.

vratilavským deníkem *Gazeta Wroclawska* do nového deníku pod názvem *Słowo Polskie – Gazeta Wroclawska*.⁷³

Vojvodský regionální deník krakovského ústředního výboru PPR *Gazeta Krakowska* (v překladu Krakovské noviny) začal vycházet v roce 1949.⁷⁴ Kvůli změně administrativního dělení státu byl v roce 1975 přejmenován na *Gazeta Południowa* (v překladu Jižní noviny). K původnímu názvu se vrátil v roce 1980.⁷⁵ V roce 1994 byla koupena francouzským mediálním koncernem Hersant.⁷⁶ Od roku 2007 vychází v rámci deníku *Polska*.⁷⁷

Deník *Głos Wybrzeża* (v překladu Hlas pobřeží) začal vycházet jako lokální týdeník PPR v Gdaňsku v dubnu 1946. Od roku 1947 vychází denně. Po privatizaci v roce 1991 bojuje o čtenáře s *Dziennikiem Bałtyckim*. Deník se potýkal s ekonomickými problémy a jeho poslední číslo vyšlo 4. března 2005.⁷⁸

Noviny *Dziennik Bałtycki* (v překladu Baltský deník) jsou nejdéle vydávaným denním tiskem v Gdaňsku. Poprvé vyšel v sobotu 19. května 1945. Při privatizaci v roce 1990 ho kupuje francouzský mediální magnát Robert Hersant, poté se v roce 1994 dostává do vlastnictví Verlagsgruppe Passau a stává se z něho lokálně zaměřený deník. Od roku 2007 je součástí projektu *Polska*.⁷⁹

2.3.4 NEZÁVISLÉ DENÍKY

Dnes nejúspěšnější polský seriózní deník *Gazeta Wyborcza* (v překladu Volební noviny) byl poprvé vydaný 8. května 1989. Jednalo se o tiskový orgán opozice při jednáních u kulatého stolu. První výtisk byl vydán ve sto padesáti tisících exemplářů. V předvolebním období bylo do jejího vydávání ještě státem zasahováno, především vůči kritickým názorům o partijských a státních funkcionářích.⁸⁰ Dnes je součástí holdingu Agora S. A., jehož jedním z akcionářů je známý polský režisér Andrzej Wajda.

⁷³ Niemcy z kontrolą 90% mediów regionalnych w Polsce. Jeszcze w 1998 roku poseł Marcinkiewicz wskazywał na zależność treści gazet z niemieckim interesem. In: *Wpolityce.pl* [online]. [cit. 2016-07-21]. Dostupné z: <http://wpolityce.pl/polityka/169495-niemcy-z-kontrola-90-mediow-regionalnych-w-polsce-jeszcze-w-1998-roku-posel-marcinkiewicz-wskazywal-na-zaleznosc-tresci-gazet-z-niemieckim-interesem>

⁷⁴ ŁOJEK, Jerzy, WŁADYKA, Wiesław a MYŚLIŃSKI, Jerzy. *Dzieje prasy polskiej*. Warszawa 1988. s. 160, 197.

⁷⁵ HABIELSKI, Rafał. *Polityczna historia mediów w Polsce w XX wieku*. Warszawa 2009. s. 328.

⁷⁶ Bajka, Zbigniew. *Kapitał zagraniczny w polskiej prasie*. In: RUTKIEWICZ, Ignacy, Katharina SCHLIEP a Gerd G. KOPPER. *Media i dziennikarstwo w Polsce 1989-1995*. Kraków 1996. s. 148.

⁷⁷ *Gazeta Krakowska*. In: *Encyklopedia PWN* [online]. [cit. 2016-07-21]. Dostupné z: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Gazeta-Krakowska;3904397.html> .

⁷⁸ MYKOWSKI, Jarosław. *GŁOS WYBRZEŻA*. In: *Gedanopedia: Encyklopedia Gdańska* [online]. [cit. 2016-07-21]. Dostupné z: http://www.gedanopedia.pl/index.php?title=G%C5%81OS_WYBRZE%C5%BBA .

⁷⁹ WOŚKO, Maciej. *DZIENNIK BAŁTYCKI*. In: *Gedanopedia: Encyklopedia Gdańska* [online]. [cit. 2016-07-21]. Dostupné z: http://www.gedanopedia.pl/gdansk/?title=DZIENNIK_BA%C5%81TYCKI

⁸⁰ HABIELSKI, Rafał. *Polityczna historia mediów w Polsce w XX wieku*. Warszawa 2009. s. 342-343.

2.3.5 ZAHRANIČNÍ DENÍKY

Největším polským deníkem vydávaným ve Spojených státech amerických je chicagský Dziennik Związkowy. Je vydávaný od roku 1908 organizací PNA (Polish National Alliance; Polský národní svaz), která má také sídlo v Chicagu.⁸¹

⁸¹ Dziennik Związkowy. In: Encyklopedia PWN [online]. [cit. 2016-07-21]. Dostupné z: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Dziennik-Zwiazkowy;3895807.html> .

2.4 NEWSPEAK A TEORIE PROPAGANDY

2.4.1 NEWSPEAK

Newspeak, neboli česky novořeč, polsky nowomowa, je jazyk totalitární propagandy užívaný ve směru od vládnoucí strany k masám. Toto prvotně pojmenování oficiálního jazyka země Oceánie v románu *1984* spisovatele George Orwella rozšířilo svůj význam na pojmenování všech forem totalitárního jazyka. Účelem newspeaku jako jazyka bylo poskytnout prostředek, pomocí kterého vládnoucí strana šíří své názory a zvyky. Zároveň měl ostatní myšlenky učinit neproveditelnými. Předchůdcem románového newspeaku byl oldspeak, který měl být později označován jako staroangličtina. Lexika tohoto jazyka byla vytvořena takovým způsobem, aby vyjadřovala exaktní myšlenku a vylučovala jiné lexikální významy. To se dělo pomocí vytváření nových slov nebo přisuzováním nových významů slovům starým.⁸²

Přímý vliv na utváření newspeaku jednotlivých zemí východního bloku měly jazykové základy marxismu-leninismu, které se vytvořily v sovětském Rusku. Newspeak je tedy formou importovanou a nově instalovanou. Jazyk tohoto myšlenkového směru měl oddělovat jednotlivé vrstvy od sebe a zároveň vedoucí vrstvu společnosti vyzdvihovat.⁸³

Hlavní vlastností newspeaku, kterou se projevuje je novost a rozdílnost od klasického jazyka. Tato propagandistická forma jazyka se vyvíjela, podobně jako společnost, na kterou byla aplikována. Jeho forma není na první pohled složitá, Newspeak ale v sobě skýtá dvě roviny, které může jeho čtenář sledovat, je to rovina jazyka samotného, jeho stavby a sémantiky a rovina čtení a dekodování tohoto jazyka.

Polský jazykovědec Michał Głowiński, který se věnuje použití newspeaku, tedy jakéhosi quasi-jazyka či spíše jazykové formy, v jazycích a společnostech, dnes už bývalých komunistických zemí, zformuloval jeho čtyři základní vlastnosti. První a zároveň nejdůležitější z těchto vlastností je předem dané hodnocení podmětu textu, které určují v textu zmíněné kvalifikátory, a čtenář nemá mít možnost pochybovat určovat kvality podmětu. Druhou vlastnost popisuje jako syntézu pragmatických a rituálních elementů. Text se nemá vymaňovat z předem určené oblasti a překračovat její hranice za žádných okolností. Třetí vlastnost popisuje jako magičnost. Co je v textu řečeno, je tím i dáno a potvrzeno. Slohový útvar psaný newspeakem více skutečnost tvoří, než aby ji popisoval. Zde se mohou zařadit například slogany, provolání nebo hesla totalitární společnosti. Poslední vlastností, kterou Głowiński popisuje je libovolnost

⁸² ORWELL, George. Nineteen eighty-four [online][cit. 2016-07-11].

Dostupné z: <https://ebooks.adelaide.edu.au/o/orwell/george/o79n/appendix.html>.

⁸³ GŁOWIŃSKI, Michał. Nowomowa po Polsku. Warszawa 1991. s. 38-41.

rozhodnutí, kterou může autor propagandistického textu učinit a zároveň tak čtenáře manipulovat.⁸⁴

2.4.2 TEORIE PROPAGANDY

Merriam-Websterův slovník první použití slova propaganda přisuzuje papeži Řehořovi XV., kdy ho použil v názvu instituce pro šíření víry - Congregatio de propaganda fide. Současný význam definuje jako „*myšlenky nebo vyjádření, které jsou často nepravdivé nebo zveličené, a rozšiřované, aby pomohli cíli, politickému lídrovi, vládě, atd.*“⁸⁵

Propaganda je formou komunikace, kterou můžeme dělit na dva druhy. Interpersonální typ, jak už název naznačuje, je forma komunikace mezi dvěma osobami, mezi subjektem vysílajícím informaci a subjektem informaci přijímajícím. Impersonální typ je formou, kdy vysílací subjekt předá informaci médiu, které informaci zpracuje a zprostředkuje ji příjemci.⁸⁶

Francouzský sociolog Jacques Ellul, popisuje její činnost následovně „*Pokud je propaganda adresovaná organizované skupině, prakticky nemá efekt na její individuální členy, předtím než tuto skupinu rozčlení. Tato fragmentace je dosažitelná činem, ale je také možné rozdělit skupinu psychologickými prostředky.*“⁸⁷.

Výzkum propagandy se začal rozvíjet po první světové válce. Za jeho zakladatele je pokládán rakousko-americký vědec, synovec Sigmunda Freuda, Edward Bernays. Ten pro svá zkoumání využil poznatky svého strýce a francouzského sociologa Gustava Le Bona. Dělení propagandy, které se dodnes nejčastěji používá, pochází z doby druhé světové války a je rozděleno podle stupně zfalšování obsahu a je rozdělováno podle barev na bílou, černou a šedou. Bílou propagandu bychom mohli připodobnit k modernímu PR, která pracuje s věrohodnou informací a dohledatelnými zdroji. Černá propaganda zato pracuje s dezinformacemi a lží. Často jejím vysílatelem je státní instituce. Šedý typ kombinuje vlastnosti obou propagand. Často pracuje s významově posunutými informacemi a informačním šumem.

Výše zmíněný Jacques Ellul dělil propagandu podle jejího obsahu na vertikální, kam zahrnoval politickou a agitační propagandu, a horizontální, kde se nacházela sociologická a integrační propaganda. Každá z těchto propagand je nejlépe uplatnitelná v jiném médiu.⁸⁸

⁸⁴ Ibid. s. 7-9.

⁸⁵ Propaganda [online]. Merriam-Webster [cit. 2016-07-11]. Dostupné z: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/propaganda>

⁸⁶ DOBEK-OSTROWSKA, Bogusława. Propaganda jako forma komunikowania. In: BOGUSŁAWA DOBEK-OSTROWSKA, Janina Fras. Teoria i praktyka propagandy. Wrocław 1999. s. 7.

⁸⁷ ELLUL, Jacques. Propaganda: the formation of men's attitudes. New York 1965. s. 9.

⁸⁸ BENEŠ, Kamil. Teorie propagandy: vybrané typologie. E-polis.cz [online]. [cit. 2016-07-12]. Dostupné z: <http://www.e-polis.cz/clanek/teorie-propagandy-vybrane-typologie.html>

Při zkoumání propagandy se také zaměřujeme na její funkce. Integrační funkce má za úlohu pomoci stabilizovat současný stav politického a společenského systému a je adresována vzdělanějším vrstvám obyvatelstva, funkce adaptační (nazývána také agitační) má získat nálady obyvatelstva pro specifickou činnost, dále v sobě skrývá funkci informačně-interpretací, která se zabývá analýzou obsažených informací a dezinformační funkce slouží k zmatení protivníka a demaskující funkce reaguje na dezinformační funkci a odhaluje nepravdy, které protivník použil. Propagandu také můžeme rozdělit podle směru, kterým působí na vnitřní propagandu, která směřuje na záležitosti uvnitř státu či jiné občanské jednotky, a na vnější propagandu, která působí vně.⁸⁹

Blízký svazek panuje mezi propagandou a ideologií. Už samo názvosloví propaganda působí pejorativně a je konotováno s totalitárními společnostmi. Pro demokratické společnosti se pro informace podobného charakteru nejčastěji používá názvů jako politická reklama nebo PR. Svazek mezi ideologií a propagandou je nerovný; ideologie rozšiřuje mezi obyvateli skrze propagandu svoje myšlenky. Propaganda je tak navázána na politický systém, který ji šíří přes mass média. Dělení, které vychází z míry svobody přístupu obyvatel k médiím nebo reprografickým zařízením, a jenž zohledňuje svobodu tisku a státní kontrolu médií, je vyjádřeno dvěma opozicemi: uzavřené a otevřené, centralizované a decentralizované.⁹⁰

⁸⁹ DOBEK-OSTROWSKA, Bogusława. Klasyfikacja propagandy. In: BOGUSŁAWA DOBEK-OSTROWSKA, Janina Frasz. Teoria i praktyka propagandy. Wrocław 1999. s. 29-36.

⁹⁰ OCIEPKA, Beata. System propagandy. In: BOGUSŁAWA DOBEK-OSTROWSKA, Janina Frasz. Teoria i praktyka propagandy. Wrocław 1999..s.47-50.

2.5 TEORIE DISKURZU

Diskurz není dosud detailně vymezený pojem, může na něho být nahlíženo jako na samostatnou oblast vědy nebo jako na soubor výzkumných technik a procedur. V 70. letech ho zpopularizoval Michele Foucault ve svých pracích jako náhražku nedostatku jazykovědné analýzy. Ta ale nebyla nikdy Foucaultovým záměrem, proto se jí detailněji nevěnoval. Jako takový je ve společenských vědách používán mnoha způsoby, především k analýze jazyka (nebo vizuálních obrazů) jako část života společnosti, která dialekticky souvisí s ostatními elementy v textu. Různé diskurzy různě reprezentují aspekty pohledu na svět.⁹¹

Podle M. Magdziarz-Lisowské má diskurz jako pojem v sobě skryt několik následujících významů⁹²:

- Diskurz jako jazyk v užívání
- Diskurz jako způsob užívání jazyka charakteristický pro nějakou osobu, skupinu osob nebo instituci
- Diskurz jako individuální komunikační situace, krátké nebo dlouhé použití jazyka člověkem, který chce sdělit určité myšlenky, názory a ovlivnit jimi posluchače.
- Diskurz jako interakce mezi jednotkami, skupinami nebo mezi jednotkou a skupinou; diskuse, debata, výměna názorů.
- Diskurz jako charakteristický způsob užití jazyka pro určitou společenskou situaci.
- Diskurz jako soubor hodnot, koncepcí, náhledů na nějaké téma s charakteristickým způsobem formulace.

Je vykládán, jako způsob použití jazyka ve společenských situacích, tak i jako názorově sdělovací prostředek. Řešíme diskurz „*jako užití jazyka typického pro danou společenskou situaci, která vyžaduje využití masových médií*“.⁹³ Diskurz není nikdy jednotný a prováděný ze všech pohledů stejný. Jeho výzkumy mezi sebou mohou kolidovat, mohou na sebe navazovat nebo mít průniky ve společných bodech. Jeho „*(...) vlastnosti vyplývají především ze srovnání či sloučení mnoha textů, jež vznikají v určitém společenskými podmínkami omezeném prostředí, což také vede k užití společenský zájem regulovaných výrazových prostředků nebo obdobného komunikačního jednání. Diskurz je vlastně architext, resp. svou povahou se této představě blíží, neboť reprezentuje to, co je společně několika textům najednou díky existenci jistých pravidel utváření daného komunikačního jednání, jež tyto texty spojuje a jež se podílí na jejich vzniku.*

⁹¹ FAIRCLOUGH, Norman. Analysing discourse: textual analysis for social research. London 2003. s. 214.

⁹² LISOWSKA-MAGDZIARZ, Małgorzata. Analiza tekstu w dyskursie medialnym: przewodnik dla studentów. Kraków 2006. s. 13-14.

⁹³ Ibid. s. 16.

(...) Viděno takto, diskurz reprezentuje ohraničenost společenského poznání a jednání, znamená určitost jednotlivých významů (...).“⁹⁴ Za diskurz tedy nelze považovat samotný text, pouze obsah, který je v textu nebo textech realizován a odkazuje k sociálním procesům. Podle Foucaultových teorií jsou diskurzy vysoce regulovaná seskupení s vnitřními pravidly a jsou formovány socioekonomickými nebo kulturními faktory.

Homoláč v Encyklopedickém slovníku češtiny rozděluje současný diskurz na čtyři hlavní přístupy: Kritickou lingvistiku Fowlera, Hodge, Kresse a Trewa; van Dijkův sociokognitivní přístup k diskurzu; diskurzně-historický přístup Wodakové; Faircloughovy diskurzni analýzy ve vztahu ke společenským změnám.⁹⁵

Richardson k těmto čtyřem ještě přidává sociálně-psychologický přístup Wetherellové a Potterové.⁹⁶

Obecně existují dva obecné proudy diskurzu, etnometodologický a kritický. Etnometodologický proud zkoumá řeč jako sociální jednání, pomocí něhož uživatelé udržují společenský řád. Druhý, více využívaný proud, se nazývá kritický, a zaměřuje se na propojení jazyka a moci.⁹⁷

Kritická analýza diskurzu je výsledkem post-strukturalistického myšlení, zabývá se propojením tří analýz v jednu: analýzy mluveného nebo psaného jazyka; analýzy diskurzni praxe, tedy produkce, distribuce a konzumace textů; analýzy diskurzni událostí.⁹⁸

Kritická analýza diskurzu se „zaměřuje především na psané i mluvené jazykové projevy, které produkují, resp. Reprodukují rasovou či jakoukoliv jinou nerovnost. Podle stoupenců kritické analýzy diskurzu mají tyto analýzy přispět ke změně popisovaného stavu.“⁹⁹

Společné znaky obou proudů jsou podle Phillipsové a Jørgensenové následující: kritický přístup k předpokládaným znalostem, historická a kulturní specifika, spojení mezi znalostí a společenským procesem, spojení mezi znalostí a společenskou akcí.¹⁰⁰

⁹⁴ SCHNEIDEROVÁ, Soňa. Analýza diskurzu a mediální text. Praha 2015. s. 21-22.

⁹⁵ Homoláč, J. heslo Analýza diskurzu kritická. In: KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ. Encyklopedický slovník češtiny. Praha 2002. s. 37-38.

⁹⁶ RICHARDSON, John E. Analysing newspapers: an approach from critical discourse analysis. Hampshire 2007. s. 37.

⁹⁷ SCHNEIDEROVÁ, Soňa. Analýza diskurzu a mediální text. Praha 2015. s. 17-18.

⁹⁸ FAIRCLOUGH, Norman. Critical discourse analysis: the critical study of language. London 1998. s. 2.

⁹⁹ Homoláč, J. heslo Analýza diskurzu kritická. In: KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ. Encyklopedický slovník češtiny. Praha 2002. s. 37.

¹⁰⁰ JØRGENSEN, Marianne a Louise PHILLIPS. Discourse analysis as theory and method. London 2009. s. 5-6.

2.5.1 FAIRCLOUGHOVA ANALÝZA DISKURZU

Nejvýznamnějším analytikem současného pojetí diskurzu je emeritní profesor lancasterské univerzity Norman Fairclough (*1941). Jeho jméno je především spojováno s kritickou analýzou diskurzu a své poznatky navazuje na Bachtinovy teorie o žánru a Gramsciho teorie hegemonie.¹⁰¹

Čtení, jak ho můžeme chápat podle Faircloughových teorií, znamená propojování vlastností textů s interpretací zdroje a praktikováním interpreta. Pomocí textů můžeme ukázat změny v sociokulturní oblasti. Snaží se nalézat spojující linky mezi textem, diskurzem a sociokulturní praxí. Mezi jeho okruhy zkoumání patří: intertextovost, předpoklady a implicitní významy, dialogičnost, veřejná sféra, apod. V oblasti kritické analýzy diskurzu navazuje na frankfurtskou školu kritické teorie.

Fairclough je známý hlavně pro svou propracovanou metodu analýzy textů. Zkoumá vztahy konkrétního použití jazyka a širšími strukturami. Simultánně zkoumá tři dimenze: text, diskurzni praxi a sociální praxi. Tyto dimenze nejsou sobě rovné, dimenze textu je obsažena v diskurzni praxi a ta je obsažena v sociokulturní praxi¹⁰²

Dimenze textu

Analýza textu se zabývá zkoumáním textových kategorií, jako jsou lexika, sémantika nebo gramatika nebo systém psaní. V případě analýzy mluveného slova můžeme analyzovat i fonologickou složku jazyka. Nezaměřujeme se v ní pouze na jednotlivé elementy ve větě, ale zkoumáme také vzájemné působení vět nebo větnou strukturu textu¹⁰³

Neanalyzují se ale jednotky, nýbrž jejich funkce v textu, proto je třeba zkoumat všechny vrstvy najednou. Zkoumají se dva aspekty: Prvním z nich je strukturalizace tezí, které reprezentují individuální a ostatní společenské faktory, dále analýza vět, která prezentuje akce, procesy a události. Druhým zkoumaným aspektem je kombinace a sekvence tezí, která zkoumá zájem o organizaci vět do koherentní struktury. Slova tedy mají vliv na větu a věta na text.¹⁰⁴

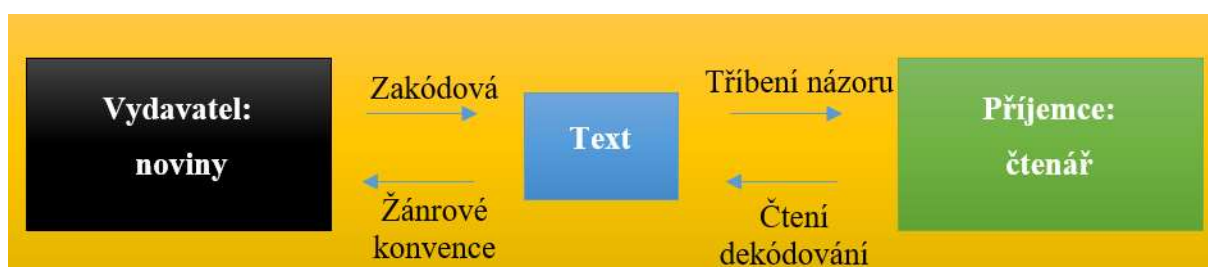
Novinář píšící text v tomto případě píše institucionalizovaně, protože musí dodržovat vydavatelem určené formy, kóduje do textu informace a píše s ohledem na zvolený žánr. Čtenář zato čtením text dekoduje a text na něho působí. Situaci popisuje následující diagram:

¹⁰¹ FAIRCLOUGH, Norman. Critical discourse analysis: the critical study of language. London 1998. s. 2.

¹⁰² FAIRCLOUGH, Norman. Media discourse. London 1995. s. 59.

¹⁰³ Ibid. s. 57.

¹⁰⁴ RICHARDSON, John E. Analysing newspapers: an approach from critical discourse analysis. Hampshire 2007. s. 46.

Obrázek č. 1 – Popis vzájemných vlivů producenta, čtenáře a textu

V textu můžeme například sledovat působení tzv. alternativních párů, jak to například ukazuje analýza válečného zpravodajství z první války v Iráku. Oni (nepřítel, tedy režim Saddáma Husseina) mají válečnou mašinerii, ale my (spojenecké vojsko) máme armádu, námořní síly nebo letecké síly; oni mají cenzuru, kdežto my máme zpravodajské restriktce; oni mají propagandu, zato my máme tiskové konference; oni zabíjí, avšak my eliminujeme, neutralizujeme, atd.¹⁰⁵

Tuto strategii popisuje známý van Dijkův čtverec, který nizozemský sociolog Teun A. van Dijk zkonstruoval při bádání ideologických projevů v textech. O nás má být pozitivní informace zdůrazňována a negativní zlehčována. O protistraně má platit pravidla opačně, pozitivní informace má být zlehčována, negativní zdůrazňována.¹⁰⁶

Pro lepší přehlednost jsou tyto pravidla znázorněna v diagramu:

Obrázek č. 2 – van Dijkův čtverec (ve formě diagramu)

Pomocí van Dijkova čtverce můžeme popsat pojmenování a reference, především týkající se lidských tvorů, mají vliv na způsob, jakým je na ně nahlíženo. Postupně na základové slovo přidáváme kategorie. Nejčastěji je první ta nejvýraznější. Může to například reprezentovat následující příklad: trenérka (v češtině už je ve slově naznačeno, že se jedná o osobu ženského pohlaví) – Češka – jehovistka – pihovatá. Podobně můžeme aplikovat tato pojmenování na konkrétní osobu. Například ke Gustavu Husákovi můžeme přidat kategorie zvýrazňující nebo

¹⁰⁵ ALLAN, Stuart. News culture. 2nd ed. Maidenhead 2004. s. 202.

¹⁰⁶ DIJK, Teun Adrianus van. Ideology: a multidisciplinary approach [online]. London 1998 [cit. 2016-07-13]. s. 267. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/Doc?id=10567111>

upozaďující jeho osobnost: prezident, Slovák, komunista. Pomocí kategorií můžeme volit intenzitu, kterou si můžeme ilustrovat na následujících větách: (neutrální zabarvení) Řidič přehlédl člověka a usmrtil ho. (negativní zabarvení) Zdrogovaný řidič za volantem zavraždil mladého člověka. Reisiigl s Wodakovou nazývají tato pojmenování jako referenční strategie tvrzení.¹⁰⁷

„Tvrzení jsou lingvisticky více nebo méně hodnotící, výslovné nebo nepřímé vyjádřené, určité vágní. (...) Strategie tvrzení jsou realizovány hlavně specifickými formami odkazů (...), atributy (...), přísudky nebo předmětem, kolokací, explicitním porovnáním, přirovnáním, metaforou nebo jinými rétorickými figurami (...).“¹⁰⁸

Dále můžeme charakter tvrzení ovlivnit konstrukcí věty (syntaxí) a textu (narativem) nebo modálními slovesy. Různými rétorickými tropy si autor může pomoci k přesvědčení čtenáře, že jeho popis a interpretace jsou smysluplné a pravdivé.¹⁰⁹

Dimenze diskurzní praxe

Druhá dimenze, kterou Fairclough zkoumá, se věnuje různým aspektům procesů vytváření a přijímání textu. Diskurzní analýza se nesoustředí na přímou textovou analýzu, ale na podmínky v jakých text vzniká a jakými změnami prochází při jeho tvorbě a přijímání. Podle forem a významů textu ji dělí na konvenční, která se používá v textech s homogenními formami a významy, a kreativní, jež se zaměřuje na texty s heterogenními formami a významy. Zařazuje zde intertextuální analýzu, která na rozdíl od výše zmíněné textové hledá stopy diskurzní praxe a kulturně texty interpretuje. Závisí proto na společenském a kulturním povědomí badatele.¹¹⁰ K oboustrannému ovlivnění dochází již při psaní textu, kdy se přihlíží na fakt, jaký typ čtenáře bude daný text číst a jaký text čtenář preferuje. Sledujeme zde proces tvoření textu, tedy jak autoři texty produkují, a spotřeby textu, tedy jak ho čtenář užije a rozumí mu. Diskurz je vždy situovaný společensky, v případě masmédií je institucionalizovaný do jednotlivých redakcí nebo vydavatelství.¹¹¹

Intertextualita hlásá potřebu nahlížet na text v celku. Podle kritické analýzy diskurzu zůstávají dřívější texty v pozdějších textech. Fairclough toto dokazuje na několika příkladech:

¹⁰⁷ RICHARDSON, John E. *Analysing newspapers: an approach from critical discourse analysis*. Hampshire 2007. s. 49-50.

¹⁰⁸ REISIGL, Martin a Ruth WODAK. *Discourse and discrimination: rhetorics of racism and antisemitism*. London 2001. s. 54.

¹⁰⁹ RICHARDSON, John E. *Analysing newspapers: an approach from critical discourse analysis*. Hampshire 2007. s. 54-70.

¹¹⁰ FAIRCLOUGH, Norman. *Media discourse*. London 1995. s. 58-61.

¹¹¹ RICHARDSON, John E. *Analysing newspapers: an approach from critical discourse analysis*. Hampshire 2007. s. 90-91.

V přímé řeči (direct reporting) citujeme přesná slova „*Řekla: „Budu doma v pět.“*“.

V nepřímé řeči (indirect reporting) napíšeme původní výpověď jinými slovy „*Poté řekla, že přijde domů v pět.*“

Volnou nepřímou řeč (free indirect reporting) používáme v literárních textech „*Manžel se vyklonil z okna a křičí, že bude doma v pět.*“

Nejslabší pozůstatky původní věty nalezneme v příkladu narativní zprávy řečového aktu (narrative report of speech act) „*Rozhodla se, kdy přijde domů.*“¹¹²

Dimenze sociální praxe

Analýza sociální praxe se nezabývá přímo zkoumaným textem, nýbrž pohybuje se „nad hladinou textu“- Zkoumání této dimenze nám dává odpověď, co text vypovídá o sociokulturním rámci. Bere si poznatky z obou předchozích a nahlíží na ně širším pohledem společnosti. „*Tato vrstva analýzy může být v rozdílných úrovních abstrakce od konkrétní události; může zahrnovat více bezprostřední situační kontext, širší kontext instituční praxe je zahrnut v akci, nebo širší rámec společnosti a kultury.*“¹¹³

Zkoumání sociální praxe zaměřuje své zkoumání na společenské struktury z mnoha úhlů pohledu jako je například ekonomická situace, společenská třída nebo příbuzenský vztah. Bádá velice tradiční komplexní vztahy mezi společenskou akcí a strukturou, které se řídí společností danými pravidly.¹¹⁴

Při analýze sociální praxe je potřeba zohlednit nejen vztah autora textu ke společnosti, ale faktory, které text determinovaly při psaní, mezi něž patří například ideové zakotvení média, do kterého text je psán, jeho finanční politika a třídní pozice jeho čtenářské základny.¹¹⁵

¹¹² FAIRCLOUGH, Norman. *Analysing discourse: textual analysis for social research*. London 2003. s. 49.

¹¹³ FAIRCLOUGH, Norman. *Media discourse*. London 1995. s. 62.

¹¹⁴ FAIRCLOUGH, Norman. *Analysing discourse: textual analysis for social research*. London 2003. s. 23-25,

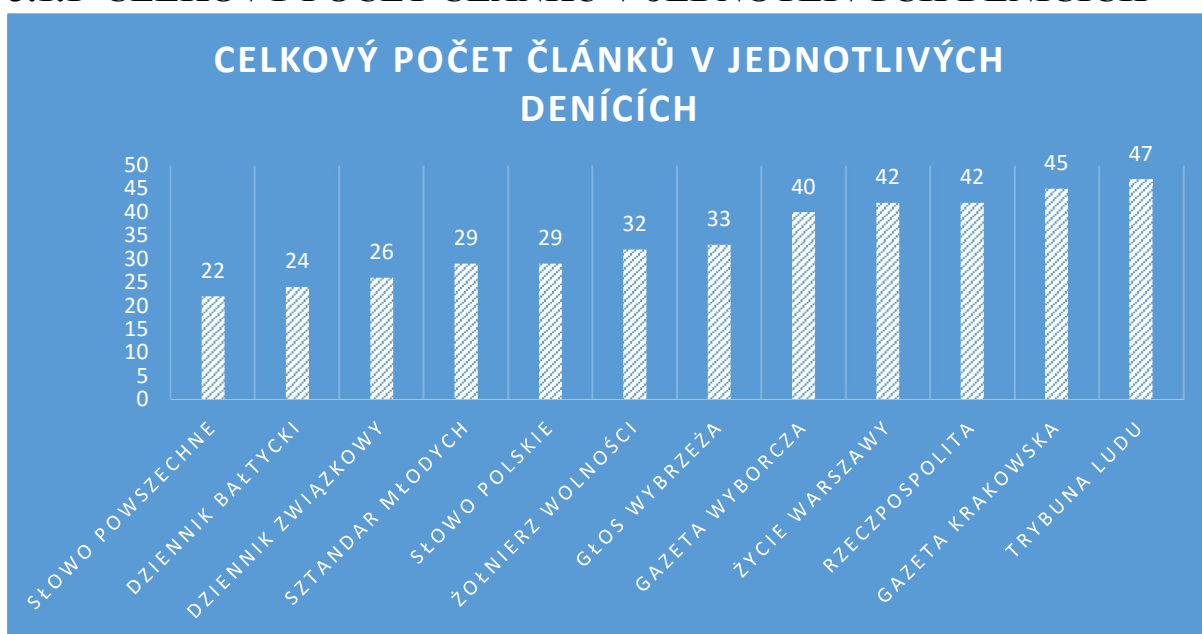
¹¹⁵ RICHARDSON, John E. *Analysing newspapers: an approach from critical discourse analysis*. Hampshire 2007. s. 114-115.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část této práce je rozdělena do dvou částí podle použitých metod kvantitativního a kvalitativního výzkumu. Kvantitativní část je zaměřena na statistické bádání nad celkovým počtem článků v jednotlivých denících, nejvyššího počtu článků v jednotlivých dnech a celkovým počtem článků v jednotlivých dnech. V poslední kapitole kvantitativní části jsou detailně rozebírány jednotlivé deníky. V kategorii regionálních deníků je ukázáno srovnání jihopolských a severopolských deníků a částečně tedy tato kapitola odpovídá na čtvrtou otázku zadanou v úvodu práce.

3.1 METODA KVANTITATIVNÍ

3.1.1 CELKOVÝ POČET ČLÁNKŮ V JEDNOTLIVÝCH DENÍCÍCH

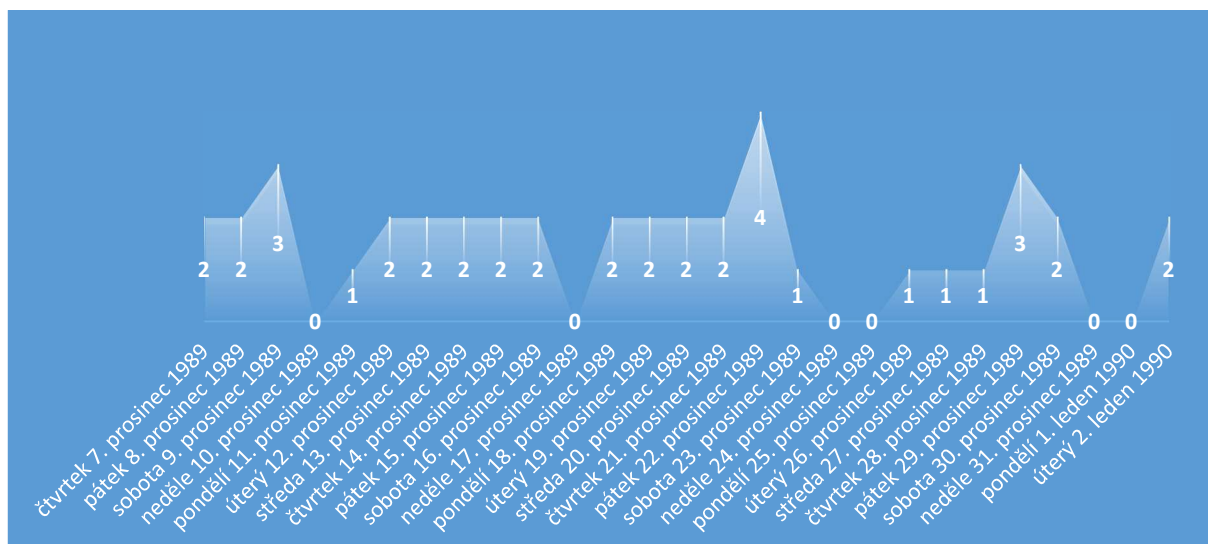
Obrázek č. 3

Čtenáři mnou sledovaných deníků si mohli celkem přečíst čtyři sta jedenáct článků v denním tisku. Rozvrstvení jednotlivých novinových titulů, které můžeme v grafu vidět, je velmi překvapující. Na prvních čtyřech příčkách se umístily deníky v různé míře podléhající komunistické straně. Nezávislý deník Gazeta Wyborcza se umístil až na pátém místě s celkovými čtyřiceti články.

3.1.2 NEJVYŠŠÍ POČET ČLÁNKŮ V DANÉM DNI

Obrázek č. 4

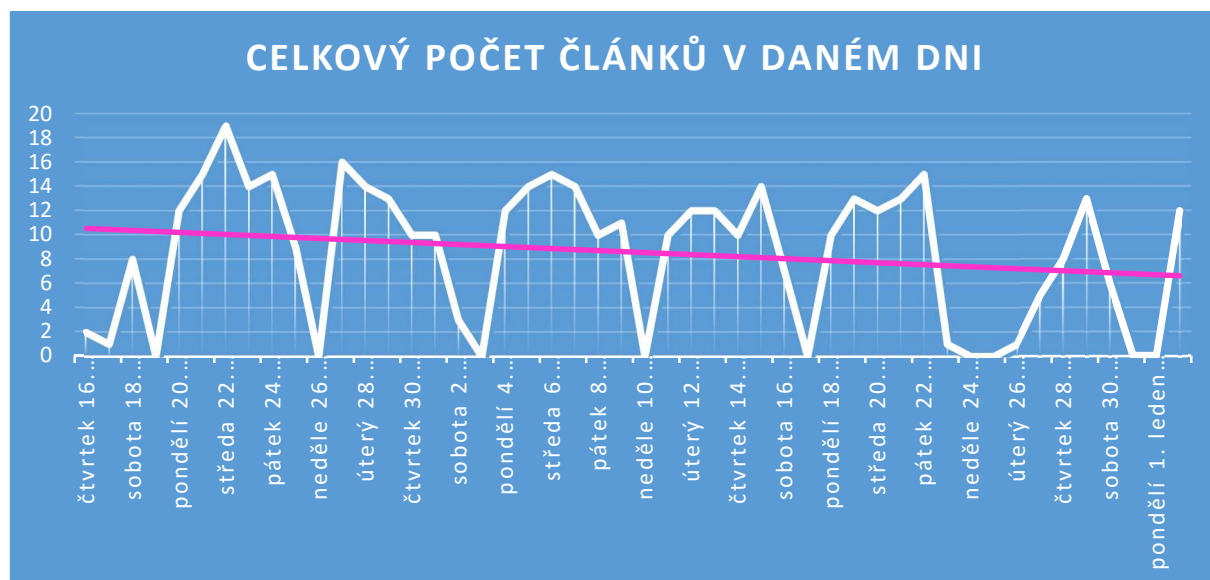

Obrázek č. 5

Tento graf sleduje nejvyšší počet článků v daných dnech ve sledovaných denících. Nulové hodnoty vyjadřují buď dny, kdy se deníky nevydávají, tedy neděle a státní nebo jiné svátky, či dny pracovního klidu, nebo dny, kdy žádný článek nevyšel. Toto sloučení bylo zvoleno z důvodu různé periodicity jednotlivých titulů, která se navíc v průběhu sledovaného období například u Gazety Wyborczy změnila, když začali vydávat i sobotní vydání. Pokud se zaměříme na vrcholy grafu, tedy hodnoty 3 nebo 4 články v daný den, vyplynou nám z dat následující zjištění: 18. listopadu, tedy první den po studentské demonstraci, největší počet článků o pražských událostech, celkem tři, najdeme v Gazetě Krakowské. Po třech článcích najdeme v pátek 22. listopadu v denících Słowo Powszechne a Życie Warszawy, ve středu 27. listopadu v denících Żołnierz Wolności a Sztandar młodych, ve středu 6. prosince

ve vratislavském deníku *Słowo Polskie*. v sobotu 9. prosince v listu *Gazeta Krakowska*. Po bezmála dvoutýdenní odmlce, kdy deníky nepřinášely více než dva články denně, uveřejnilo v pátek 22. prosince *Słowo Polskie* hned čtyři články. Po vánočním útlumu otisklo 29. prosince *Życie Warszawy* tři články.

3.1.3 CELKOVÝ POČET ČLÁNKŮ V DANÉM DNI

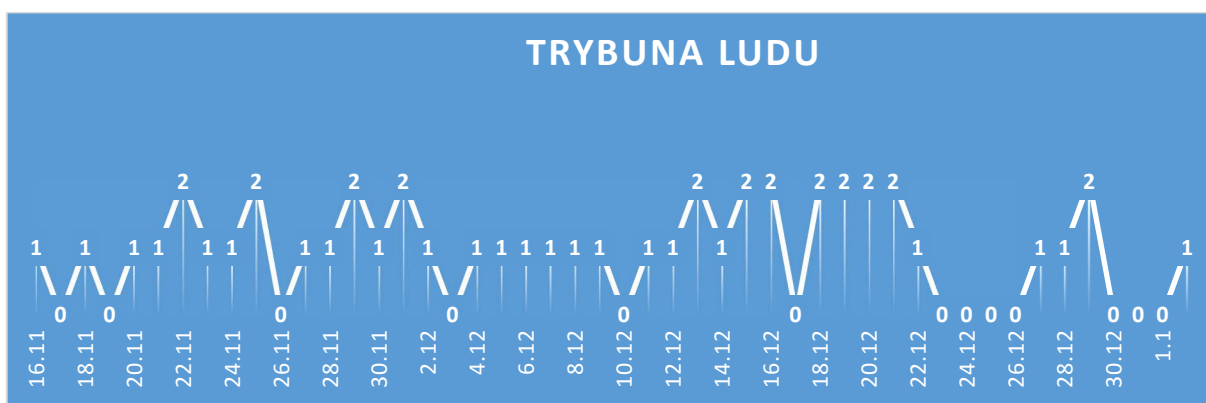
Obrázek č. 6

V tomto grafu díky spojnici trendu (růžová linie) postupnou klesavou tendenci v celkovém počtu článků. Začátek trendu je pozvolný, kdy málokteré deníky v sobotu 18. listopadu informují o pražských demonstracích. První vrchol přichází 22. listopadu, kdy se deníky věnují pokračujícím demonstracím a počátečním jednání, a celkově je v námi sledovaných denících devatenáct článků. Poté počet článků klesá až na úroveň dvanácti článků 2. ledna, tedy poslední námi sledovaný den.

3.1.4 DETAILNÍ ANALÝZA DENÍKŮ

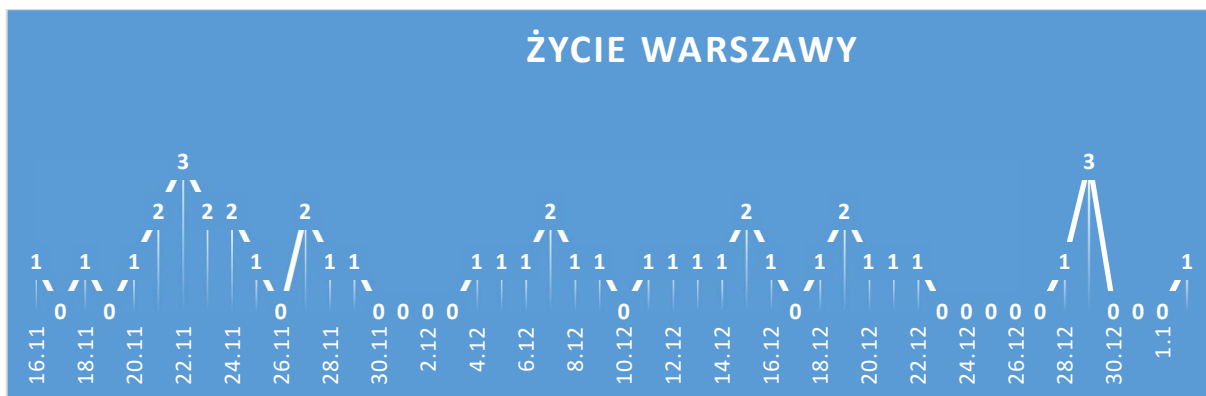
Stranické deníky

Stranické deníky přinesly ze všech kategorií sledovaných deníků nejvíce článků. Jejich největší počet přinesla Trybuna Ludu – sedmačtyřicet. Při pohledu na statistiky můžeme vidět, že její zpravodajství je z pohledu počtu článků konstantní. Nejvíce pozornosti věnovala týdně následujícímu po pátečních událostech 17. listopadu, jednání o novém kabinetu a v závěru roku volbě federálního premiéra a prezidenta. Celkově přinesla dva články denně dvanáctkrát, jeden článek třiatvacetkrát a žádný článek pouze třináctkrát, tedy nejméně ze všech sledovaných deníků, z toho pouze čtyřikrát mimo neděle nebo vánoční svátky, kdy noviny nevycházely.

Obrázek č. 7

Zpravodajství dalšího stranického deníku *Życie Warszawy* by se dalo charakterizovat jako nárazové. Celkově tento deník přinesl dvačtyřicet článků. Vrcholy zpravodajství pozorujeme 22. listopadu, kdy vyšly tři články o demonstracích, Jakešově odmítnutí dialogu a vyjádřeních Jiřího Hájka, a 29. listopadu, kdy se deník věnoval návratu Alexandra Dubčeka do politiky. Dva články denně vyšly sedmkrát, jeden článek dvaadvacetkrát a sedmkrát se žádný článek ve sledovaných dnech neobjevil.

Obrázek č. 8

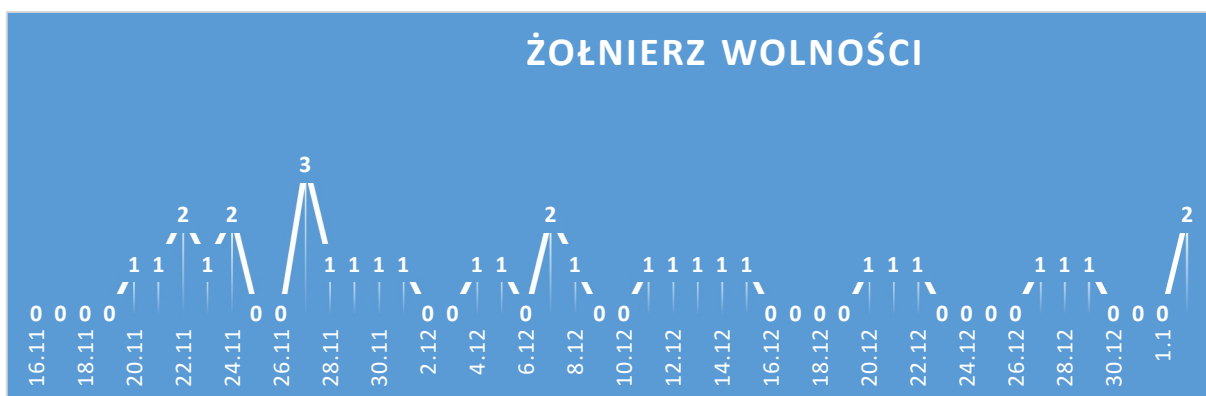
Při pohledu na graf zpravodajství deníku Rzeczpospolita můžeme vysledovat konstantnost počtu článků o československých událostech. Celkově deník přinesl dvačtyřicet článků a spolu s deníkem Życie Warszawy tak zaujímá druhé místo v celkovém pořadí. Dva články se v jednom vydání objevily jedenáctkrát, jeden článek dvacetkrát a žádný sedmnáctkrát.

Obrázek č. 9

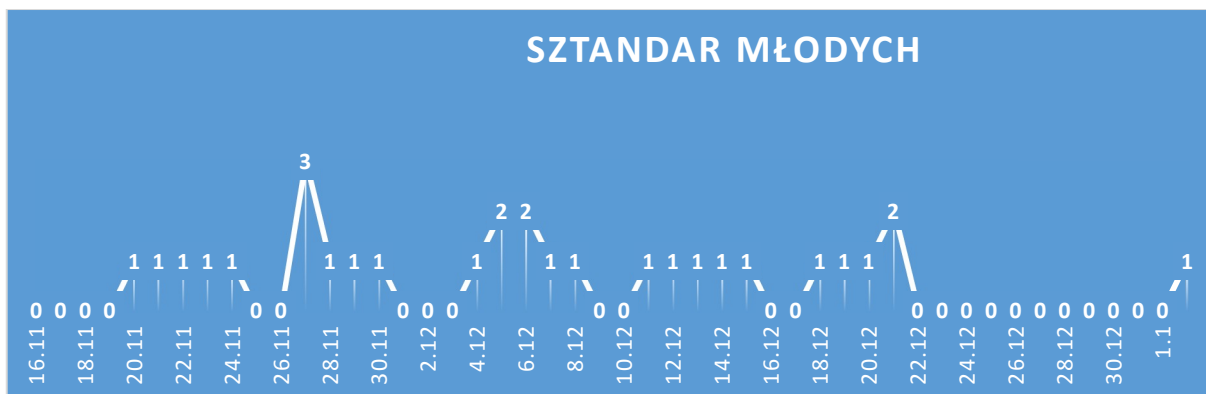
Deníky pod přímým vedením strany určených primárně vymezené skupině obyvatel

Zpravodajství profilovaných deníků vykazuje v porovnání s celospolečenskými a celostátními deníky malá čísla. Armádní deník Żołnierz Wolności přinesl třicet dva článků a můžeme na něm vidět zpravodajskou kontinuitu. Vrchol jeho činnosti můžeme vidět 27. listopadu, kdy psal o hodnocení revolučních událostí, neintervenování armády a prodeji tanků. Pouze jednou přinesl v jednom dni tři články, čtyřikrát po dvou článcích, jeden článek otiskl jednadvacetkrát a dvaadvacetkrát žádný článek.

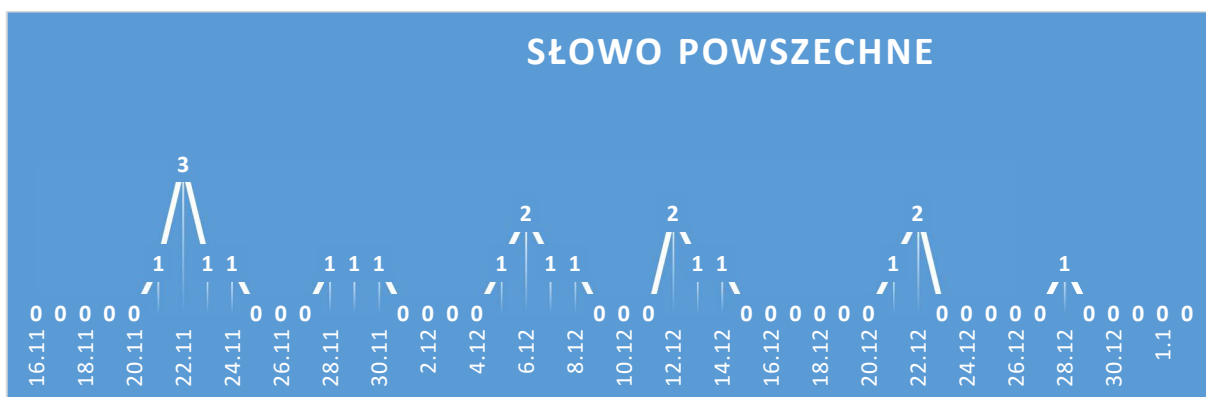
Obrázek č. 10

Deník pro mládež Sztandar Młodych přinesl celkově devětadvacet textů. Z toho tři v jednom dni pouze jednou, dva čtyřikrát, jeden dvacetkrát a dvaadvacetkrát žádný článek nevyšel. Nejvyšší vrchol v počtu článků vidíme 27. listopadu, kdy deník informoval o generální stávce, ultimátu opozice a výměně Milouše Jakeše na postu generálního tajemníka ÚV KSČ.

Obrázek č. 11

Katolický deník Słowo Powszechne přineslo nejmenší počet článků ze všech sledovaných deníků, pouze dvaadvacet. Nejvíce článků v tomto listu najdeme 22. listopadu, kdy referoval o zpravodajství Rudého Práva, televizním přenosu půlnoční mše a nové české vládě. Tři články v jednom vydání se objevily pouze jednou, dva třikrát, jeden třináctkrát a žádný jedenatřicetkrát.

Obrázek č. 12

Regionální deníky

Intenzita, jakou se regionální deníky věnovaly zpravodajskému pokrytí sametové revoluce v Československu, se mezi jednotlivými deníky významně liší. Nejvíce se prostoru na svých stránkách ji poskytla Gazeta Krakowska, která se sledovaném období přinesla celkem čtyřicet pět článků. Z celkových osmačtyřiceti sledovaných dnů přinesla denně tři články celkem dvakrát, dva články desetkrát, jeden článek devatenáctkrát a sedmkrát žádný článek nevyšel. Dva vrcholy grafu se nachází ve dnech 18. listopadu, kdy se rozsáhle zajímal o večerní demonstraci, a 9. prosince, kdy psal o kulatém stole, návrhu Mariána Čalfy a amnestii pro politické vězně.

Obrázek č. 13

Na druhém místě se umístil gdaňský Głos Wybrzeża s celkovými třiatřiceti články, kdy dva články v jednom čísle vyšly pouze jednou, jeden článek jednatřicetkrát a žádný článek nevyšel šestnáctkrát. Na grafu dobře vidíme, že list stabilně přinášel zpravodajství o československých událostech. Dva články 21. listopadu se zajímaly o zabitého studenta a statisíkovou demonstraci.

Obrázek č. 14

Deník Słowo Polskie celkem otiskl devětadvacet článků. Z toho čtyři a tři články v jednom dni pouze jednou, jeden článek dvaadvacetkrát, žádný článek čtyřiatdvacetkrát. Z grafu vyčteme dva zpravodajské vrcholy, 6. prosince psal o nové české vládě, o televizním přenosu půlnoční mše a zpravodajství Rudého Práva.

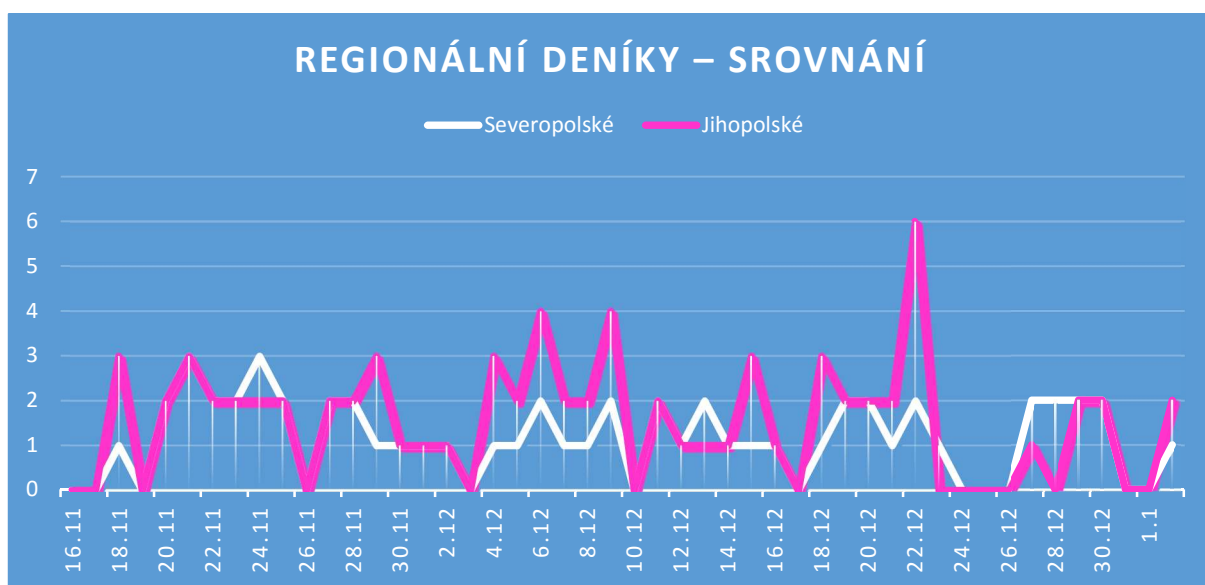
Obrázek č. 15

Zpravodajství novin Dziennik Bałtycki má svůj vrchol 24. listopadu, kdy přinesl zprávu o obsazení ČST bezpečnostními složkami a přetištěný rozhovor z francouzského deníku Le Figaro. Celkem přinesl čtyřiatdvacet článků, z toho jednou dva články denně, dvaadvacetkrát jeden článek a pětadvacetkrát článek nepublikoval.

Obrázek č. 16

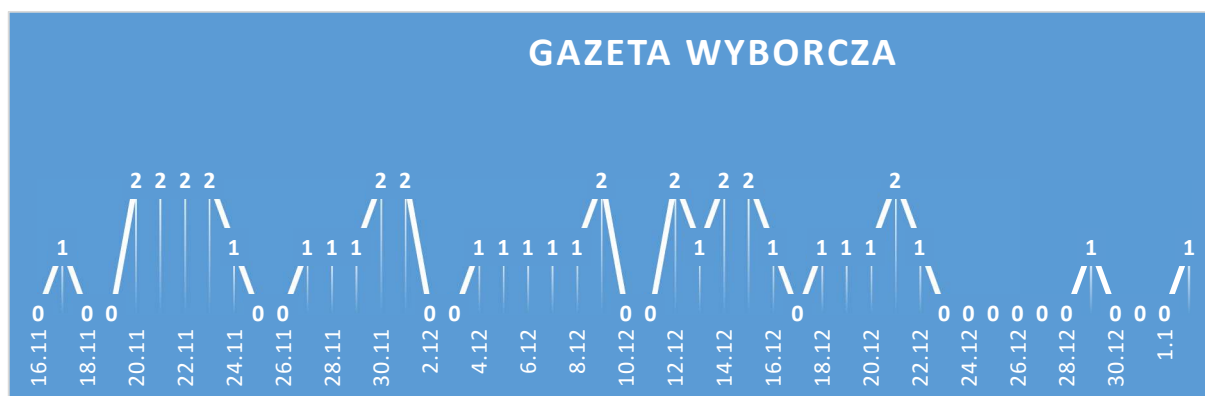
Graf nazvaný Regionální deníky – srovnání odpovídá na čtvrtou otázku, kterou jsme si pokládali v úvodu; jak se lišilo zpravodajství ve sledovaných severopolských a v jihopolských regionálních denících. Graf jasně ukazuje, že růžová linie jihopolských deníků (celkem čtyřiasedmdesát článků) výrazně převažuje nad bílou linií těch severopolských (sedmapadesát článků). Výjimku pouze tvoří dny 24. listopad, 13. prosinec, 23. prosinec, 27. prosince a 28. prosince, tedy pouze 10,41% z celkového počtu sledovaných dnů. Tento stav ve prospěch jihopolských deníků je dán velkým množstvím článků v Gazetě Krakowské, která se celkově umístila na druhém místě ze všech sledovaných deníků.

Obrázek č. 17

Nezávislé deníky

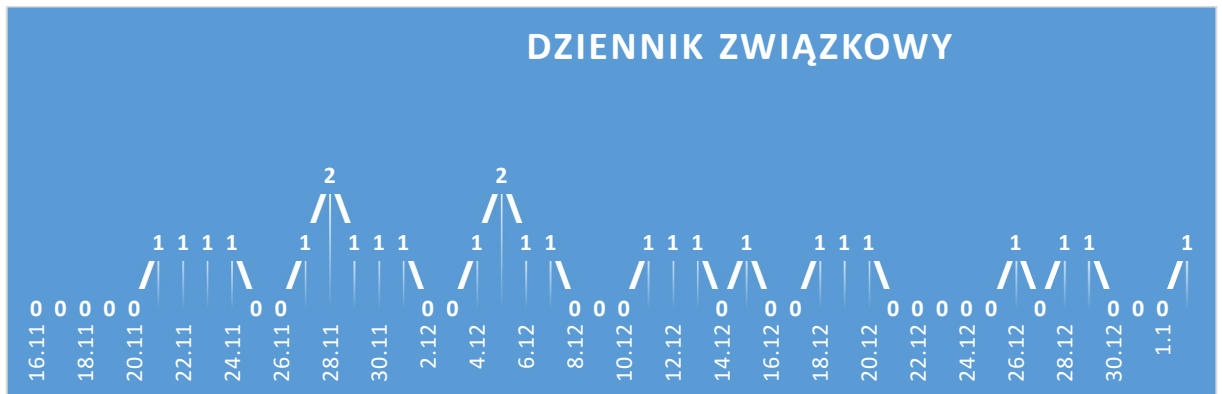
První nezávislý polský deník Gazeta Wyborcza přinesla ve sledovaném období celkově čtyřicet článků. Na grafu vidíme relativní stabilitu přísunu informací, dva články denně přinesla jedenáctkrát, jeden článek osmnáctkrát a žádný článek neotiskla devatenáctkrát.

Obrázek č. 18

Zahraníční deník

Dziennik Związkowy, zástupce zahraničních deníků, přinesl první informace o dění v Československu až 21. listopadu, kdy se v něm ukázal článek o pražských demonstracích. V grafu jsou patrné dva vrcholy, kdy noviny přinesly dva články denně, a to 28. listopadu, kdy referovaly o požadavcích Občanského Fóra a rychlosti událostí, druhý vrchol je 5. prosince, kdy se zde objevily články o manifestacích a nekomunistické vládě. Jeden článek denně noviny přinesly dvaadvacetkrát, žádný článek devatenáctkrát.

Obrázek č. 19

3.2 METODA KVALITATIVNÍ – ANALÝZA ČLÁNKŮ

3.2.1 DEMONSTRACE 17. LISTOPADU

„Manifestacija pod Vyszehradem

Od stálega korespondenta WOJCIECHA WASILEWSKIEGO

Praga, 17 listopada

(W) W dwa dni po nielegalnym wiecu ekologicznym w centrum Pragi, podczas którego nie interweniowały siły porządkowe, w piątek 17 bm. odbyła się w stolicy CSRS wielka manifestacja młodzieży zorganizowana w 50 rocznicę brutalnej akcji Niemców przeciwko swobodom studenckim.

Piątkowe legalne zgromadzenie młodzieży, niosącej flagi narodowe, kwiaty i świece, rozpoczęło się u stóp Vyszehradu o czwartej po południu odśpiewaniem Gaudeamus. Następnie przemawiały przedstawiciele samorządu studenckiego i naukowcy, podkreślając, iż obecny wiec jest oczekiwanym krokiem w przywróceniu wyższym szkołom niezbędnej autonomii i większej niezależności, zapowiada rzeczywisty dialog.

Nad tłumem, ocenianym na co najmniej kilkanaście tysięcy, pojawiły się liczne transparenty żądające demokracji, zniesienia monopolu partii komunistycznej, zaprzestania bicia studentów, itd. Co pewien czas skandowano hasła nawołujące do przeprowadzenia wolnych wyborów, do zmiany rządu, ustąpienia Milosza Jakesza oraz szefa praskiej organizacji partyjnej Miroslava Sztiepana.

Po skończeniu przemówień organizatorzy wezwali zgromadzonych, aby udali się w stronę cmentarza pamięci narodowej na Vyszehradzie. Tylko pod tym warunkiem udzielono bowiem zgody na wiec. Część ludzi nawoływała jednak do pójścia w kierunku centrum. Tam wszakże czekały już siły porządkowe.

Do chwili nadawania tej korespondencji w godzinach wieczornych – siły porządkowe nie interweniowały.

Po uroczystości na cmentarzu zasłużonych na Vyszehradzie część uczestników pochodu udała się do centrum miasta. Doszło do próby kolejnej tym razem nielegalnej demonstracji. Interweniowały siły porządkowe.

Oddziały milicji i służby bezpieczeństwa zaatakowały tłum, używając palek i psów służbowych. Szereg osób zostało rannych, wielu zatrzymanych.”¹¹⁶

¹¹⁶ Życie Warszawy, 18. listopada 1989, s. 6. V příloze s. 5.

Zpravodaj *Życia Warszawy* v Praze, Wojciech Wasilewski, napsal 17. listopadu 1989, tedy ještě večer v den rozhodující potlačené manifestace na Národní třídě zprávu do své domovské redakce o pražských událostech. Ta byla následujícího dne otištěna na stránce č. 6, kde se povětšinou nacházely zprávy ze světa. Ty významnější měly své začátky předkládané na titulní straně. Významnost tedy této zprávě deník nedával.

Článek začíná časovým umístěním události dva dny po manifestaci v centru Prahy za lepší životní prostředí. Neopomene umocněně ukázat na rozdíl „nelegálnosti“ předešlé demonstrace a „legálnosti“ demonstrace toho dne. Popisuje ji jako velkou manifestaci mládeže, která se koná k připomenutí 50. výročí událostí z roku 1939, kdy byla brutálně potlačena studentská demonstrace říšsko-německými vojenskými jednotkami.

Po klidném začátku, kde dav demonstrantů popisuje jako „pokojných osob, nesoucích vlajky, květiny“, který má protestující představovat jako mírově smýšlející osoby. Wasilewski nepřímou čtenáře informuje, o jaké je složení demonstrantů, když se zmiňuje o řečnících nebo studentské hymně.

Text působí na čtenáře napsaný velmi živě, jde spíše o chronologický souled událostí, který chce doslova minutu po minutě zprostředkovat čtenářům. Nesnaží se o charakteristiku a vyšší zpracování celé události. Tento styl psaní je nejspíše dán rychlostí zpracování zprávy a jejího přenosu do Varšavy, zřejmě po telefonních linkách, s ohledem na uzávěrku vydání pro následující den. Dokresluje tím nedokončenost události, kdy musel v jejím průběhu, nikoliv až po skončení, z místa dění odejít a zpravodajství tak přetrnout.

Z textu je patrné dávání do souvislosti překročení hranice, kterou režim ustavil, a při jakémkoliv jejím překročení toto překročení následně důsledně trestá, tedy jak je v textu neutrálně zmíněno „intervenuje“. Ke konci článku ovšem autor v popisu zásahů přitvrzuje a detailně popisuje, čím bezpečnostní demonstraci pacifikovali.

Čtenář se tedy může v textu dozvědět, jak těsně je v Československu nakreslená hranice mezi legálností a nelegálností. Při překročení této hranice jsou tyto osoby tvrdě potrestány, nehledě na významnost dnu, kdy se událost odehrávala.

Při zkoumání textové dimenze si můžeme povšimnout, že deník informoval ve shodě s československým režimem, přihlížel k platným zákonům, to vykresluje několikrát akcentovaný přívlastek „nielegalny“ (nelegální). Informování na druhou stranu pojal celkově, s pohledem a argumenty obou zúčastněných stran.

„Czechosłowacja

W Pradze wrze

Początkowo nic nie zapowiadało tak dramatycznych wydarzeń. O godzinie 18 rozpoczął się oficjalny wiec, zorganizowany z okazji Międzynarodowego Dnia Studentów i 50. Rocznicy zamknięcia przez Niemców czeskich wyższych szkół. Około 30 tys. zgromadzonych tam osób ruszyło w pochodzie na cmentarz na Wyszehradzie. Następnie udało się pod budynek Ministerstwa Sprawiedliwości. Po godzinnym wiecu, na którym skandowano hasła na rzecz reform i demokracji, demonstranci skierowali się w stronę placu Waclawa. W trakcie przemarszu liczba uczestników pochodu rosła: po dotarciu do Teatru Narodowego liczył on 50-80 tys. osób. Drogę do placu zagroziły im zmasowane siły policji, wspomaganą przez jednostki komandosów i transportery opancerzowane. Demonstranci usiedli na ziemi śpiewając patriotyczne pieśni.

Gdy wstali, aby odśpiewać czechosłowacki hymn, policja ruszyła do szturm, deptając płonące na jezdni świece.

Wśród kilkuset rannych znalazło się wielu dziennikarzy – ekipie NBC zniszczono kamerę, a dwóch operatorów odniosło tak poważne obrażenia, że po przybyciu do Frankfurtu zostali umieszczeni w szpitalu, zaś korespondentka „Chicago Tribune” Paula Buturin leży w praskim szpitalu z pięcioma szwami na głowie. Władze czechosłowackie oficjalnie zaprzeczają pogłoskom o ofierze śmiertelnej, ale źródła niezależne twierdzą, że 20-letni student Martin Smid zmarł w wyniku ciężkiego pobicia. Zatrzymano ponad 100 osób, w tym Aleksandra Dubczeka. W sobotę w miejscach, gdzie jeszcze widać było plamy krwi, prażanie składali wiązanki kwiatów i zapalali świece. Po południu na placu Waclawa znów zgromadziły się tysiące osób. Policja tym razem nie interweniowała. Kolejna demonstracja odbyła się w niedzielny wieczór. Ponad 10-tysięczny tłum przeszedł z placu Waclawa przez most na Weltawie i skierował się w stronę zamku na Hradczanach – siedziby prezydenta CSRS. Za mostem pochód został zatrzymany. Milicja nie użyła siły.

W sobotę sześć praskich teatrów odwołało przedstawienia. Zamiast nich urządzono dyskusje z widzami i odczytano oświadczenie reprezentantów świata kultury, wzywające do przeprowadzenia 27 listopada dwugodzinowego strajku powszechnego. (AJ)¹¹⁷

Události odpoledne 17. listopadu zastihly polské deníky z velké části nepřipravené. To dosvědčuje i první věta článku, ve které autor, skrývající se pod iniciálami AJ, zmiňuje, že nic

¹¹⁷ Gazeta Wyborcza, 20. listopada 1989, s. 7. V příloze s. 5

prvně nenasvědčovalo dramatickým událostem. Většina deníků, včetně Gazety Wyborczy posunuly rozsáhlejší články až na pondělí 20. listopadu. Ta v této době ještě víkendová vydání nevydávala, a proto článek o demonstracích a dění o víkendu přinesla až v nejbližším, pondělním vydání.

Po velmi krátkém úvodu, ve kterém autor sděluje, že v pátek se konal Mezinárodní den studentstva a 50. výročí zavření českých vysokých škol, aniž by tyto události dával do souvislosti, ve které náleží být zmiňovány, popisuje situaci, která nastala po opuštění univerzitního areálu na Albertově demonstrujícím davem. Nevíme, jestli záměrně autor neuvádí oficiálního organizátory celé manifestace SSM, který byl veřejně znám od jejího povolení 7. listopadu. Popis cesty davu autor výrazně zkracuje, dokonce opomíná cestu na vyšehradský hřbitov, která byla podmínkou legálnosti celé události. To, že akce byla z pohledu tehdejších zákonů, až do rozdělení davu legální, autor téže nezmiňuje.

V druhém odstavci, kdy je popisována situace, která nastala u Národního divadla, jsou nastíněny role obou zúčastněných stran. Demonstranti jsou v článku vykreslováni zbytečně národovecky, když na zemi sedíce zpívají vlastenecké písně, zatímco bezpečnostní složky jsou ti, kteří zaútočí a jak je v článku popisují doslova vojenskou terminologií, jak „vyrážejí k útoku“ a šlapou přitom po svíčkách, symbolu světla a naděje.

V následujícím odstavci článku je popisováno zranění západních reportérů a dalších stovek nejmenovaných obětí z řad domácího obyvatelstva. Je zde také vyvrácena fáma o smrti studenta, odvolávající se touto informací na československé státní orgány.

V předposledním odstavci, který se věnuje událostem následujícího víkendu, nemění deník své pohledy na obě strany účastníků, kdy znovu popisuje „mírové“ pokládání květin a zapalování svící.

3.2.2 ÚDAJNÁ SMRT STUDENTA MARTINA ŠMÍDA

„Po manifestacjach w Pradze

Zaostrza się sytuacja w Czechosłowacji

Od naszego wysłannika WOJCIECHA WASILEWSKIEGO

Praga, 19 listopada

(P) Sobota i niedziela były dniami znacznego zaostrzenia się sytuacji społeczno-politycznej w stolicy Czechosłowacji. Stało się tak po piątkowych starciach około 2 tys. Demonstrantów z siłami porządkowymi i spadochroniarzami z jednostek MSW w alei Narodowej prowadzącej w stronę placu Waclawa. Starcia, które trwały do późnych godzin wieczornych poprzedziła legalna manifestacja studentów – największa, jak się ocenia od 20 lat.

Siły porządkowe użyły palek i gazów łzawiących. W sobotę oficjalnie podano, iż zatrzymano 143 demonstrantów, 17 osób uległo zranieniu wymagającego

(D) DOKOŃCZENIE NA STR. 6

Zaostrza się sytuacja w CSRS

(D) DOKOŃCZENIE ZE STR. 1

Opieki lekarskiej. 7 milicjantów zostało poturbowanych. 9 osób aresztowano. Wśród masowo zatrzymanych, z których 21 nałożono, znalazł się również były pierwszy sekretarz partii, Aleksander Dubczek.

Sobota przyniosła kolejne zgromadzenia. Tym razem na placu Waclawa mniej więcej 1300 ludzi protestowało przeciwko brutalnej akcji milicji poprzedniego dnia. Wieczorem zaś rozniosła się po Pradze wiadomość, iż w czasie starć zginął 20-letni student wydziału matematyki i fizyki Uniwersytetu Karola, Martin Szmid. On niedzielnego rana zaczął w alei Narodowej gromadzić się tłum. W miejscach, gdzie byli bici ludzie zapłonęło tysiące świeczek. Zebrani czytali komunikat nielegalnej Wschodnioeuropejskiej Agencji Informacyjnej, z którego wynikało, iż Martin Szmid zmarł w szpitalu po ciężkich obrażeniach, jakich doznał piątkowego wieczora.
(...)

W wiadomościach o 14.00 czeskie radio podało, iż informacja o śmierci studenta jest nieprawdziwa. Stwierdzono m.in. iż wiadomość o śmierci jest kłamstwem, którego celem jest destabilizacja sytuacji. Szmid żyje – jak wynika to ze słów ministra spraw wewnętrznych a także szefów resortu zdrowia oraz nauki. Dziekan wydziału matematyczno-fizycznego Uniwersytetu Karola rozmawiał ze Szmidem, który przyjdzie w poniedziałek do szkoły. W wyniku starć 36 osób lekko zranionych zaś 10 jest hospitalizowanych. Dane te potwierdzono w nadzwyczajnych – co godzinę – wydaniach dziennika telewizyjnego. Tymczasem w czasie wiecu na placu Karola

o 14.30 na którym zgromadziło się około tysiąca młodych ludzi przemawiał aktor praskich teatrów Petr Haniczynek. Zaniepokojenie o spokój i rozwagę potwierdzało o śmierci Szmid. Manifestanci krzyczeli, że studenci ogłaszają tygodniowy strajk licząc na wsparcie załóg orkiszów pracy. Następnie szli udając się w stronę Alei Narodowej a dalej – na plac Wacława. Po dojściu do pomnika, liczyła już kilka tysięcy ludzi. Wygłaszano hasła żądające wolnych wyborów, dialogu, wolności, ustąpienia władz. Na jednym z transparentów pojawił się napis: „Koniec z rządem jednej partii!”

Przy pomniku św. Wacława nad którym powiewała flaga narodowa, zapalano świece, składano wiązanki kwiatów, wygłaszano antysystemowe i antypartyjne okrzyki. Do chwili nadawania tej korespondencji siły porządkowe nie interweniowały.

M. Szmid żyje

Wstrząsającą rozmowę z człowiekiem, uznanym powszechnie za zmarłego, nadał 19 bm. czeskosłowacki dziennik telewizyjny. 19-letni Martin Szmid, student Uniwersytetu Karola, miał być rzekomo ofiarą demonstracji ulicznych 17 bm. w centrum Pragi. Pogłoska okazała się nieprawdziwą, ale w miejscu jego „śmierci” płoną od dwu dni setki świeczek.

Na pytanie, jak zareagował na wiadomość o swoim zgonie, Szmid odpowiedział: czuję, że czyha na mnie śmierć...

W tym samym wydaniu dziennika poinformowano o aresztowaniu działacza „Karty 77” znanego, wielokrotnie więzionego dysydenta Petra Uhla. To właśnie on rozpowszechniał wiadomości o śmierci Szmid. (W)

Zmiana oceny roku 1968?

(P) Opozycyjne druki i hasła niesione na transparentach podczas praskich manifestacji dowodzą, iż szok sprzed 21 lat ciągle jest obecny w sposobie myślenia i zachowania ludzi. Dlatego też godna odnotowania jest sobotnia informacja prasowa dotycząca ostatniej wizyty w Moskwie sekretarza KC KPCz Jana Fojtiki, odpowiedzialnego za sprawy ideologii. Piszę się w niej m.in. że mówiąc o roku 1968 ustalono, iż bez dokładnej analizy przeszłości nie sposób wytyczyć jednej perspektywy. Jest to istotne novum wobec tego, co dotychczasowo deklarowano a więc, że jest to już zamknięty i właściwie oceniony okres w dziejach partii, państwa i narodu. Ewentualne zaś przewartościowania są wewnętrzną sprawą CSRS.¹¹⁸

¹¹⁸ Życie Warszawy, 20. listopada 1989, s. 1+6. V příloze s. 6-7.

V pondělí, po páteční a víkendových demonstracích, vychází v deníku *Życie Warszawy* článek od pražského zpravodaje Wojciecha Wasilewského. Událost už získala daleko větší význam, je totiž rozložená, podle zvyklostí média na krátkou zmínku na titulní straně, která čtenáře po pár větách navádí na šestou stranu s informacemi ze zahraničí.

Z prvního odstavce vidíme polehčování události, a to především demonstrováním počtu zraněných, zadržených a zatčených osob, která se mohou na polské poměry jevit nízká a nazýváním událostí jako „starcia“ (incidenty). Je zde i obhajoba politiky otevírání, když je uvedena legální manifestace, největší v posledních 20 letech (tj. od roku 1969). Je zajímavé sledovat, jak se změnil reportérův pohled na útoky bezpečnostních složek na demonstranty, zatímco ještě v pátek užívá slova „intervence“ proti demonstrantům, zde je už přímo vylíčeno, čím byla demonstrace ukončena. A dokonce je tento zákrok označen slovem „brutální“.

Zde se nám poprvé objevuje informace o mrtvém studentovi, jehož identitu, posmrtné vzpomínání deník a původ informace důkladně popisuje, a zároveň neopomíná znovu dodat přídomek „nelegální“ Východoevropské informační agentuře, jako původci informace.

V následujícím odstavci je zpráva o mrtvém studentovi popřena státním rozhlasem. Tato zpochybňující informace je kryta svědectvím nezávisle vnímané osoby, děkana Matematicko-fyzikální fakulty.

Popisy protestujících nechává deník bez hodnotících přívlastků, snaží se o vyvážené zpravodajství, přikládá výhrůžky protestujících studentů a dokonce dokládá svědectví jednoho transparentu žádajícího konec vlády jedné strany. Vidíme ale, že v textu ovšem toto vyvážené zpravodajství silně osciluje, kdy jsou podávány věcné, ale útočné návrhy protestujících (viz výše zmíněné požadavky a transparent) a zároveň nazýváno tato davová prohlášení jako antisystémová a protikomunistická (v textu je toto popsáno slovem „antipartijní“, co dává čtenáři domyslet, že se jedná o komunistickou stranu, či systém Národní Fronty).

K textu jsou připojeny ještě text o mrtvém studentovi autorství: iniciály W a text o roku 1968 od autora pod iniciálou P.

Text o mrtvém studentovi pochází z produkce agentury PAP a je pouze otištěný a neupravovaný. Toto tvrzení se dá podepřít důkazem, že do písmene stejné texty, nacházíme i v jiných denících, které se k nevlastnímu textu přiznávají. Například v *Gazetě Krakovské*¹¹⁹ nebo *Głosu Wybrzeża*.¹²⁰ Na neupravovanou agenturní zprávu, která by měla být nehodnotící, se vystupuje bulvárně, když jsou v ní použity výrazy jako „wstrząsająca rozmowa“ (šokující

¹¹⁹Gazeta Krakowska, 20. listopadu 1989, s. 2. V příloze s. 9.

¹²⁰Głos Wybrzeża, 21. listopadu 1989, s. 1. V příloze s. 5.

rozhovor) nebo „pogłoska“ (fáma). Zpráva popisuje televizní zpravodajství ČST, ve kterém bylo vyjasněno, že Martin Šmíd žije, a byl nalezen viník a šířitel fámy, Petr Uhl.

Další článek pojednává o roku 1968 očima společnosti v roce 1989. Autor pod iniciálou P, se zdržuje jakýchkoliv hodnocení, ba i pojmenování událostí konce šedesátých let. Jediné pojmenování událostí, které použil, je „šok“. Obsahově neutrální zpráva v krátkosti shrnuje návštěvu sekretáře a hlavního ideologa ÚV KSČ Jana Fojtíka v Moskvě, kde mu bylo řečeno, že interpretace srpna 1968 jsou nyní pouze ve vnitrostátní režii. Zřejmě se jedná o zprávu připravenou redakcí deníku, podobný text nebylo možné v jiných sledovaných denících najít.

„W Pradze – wezwanie do strajku generalnego

PRAGA (PAP). Władze czechosłowackie zdementowały w niedzielę podaną przez agencje zachodnie informacje, jakoby w następstwie ataku służby porządkowych na uczestników piątkowej demonstracji w Pradze zmarł jeden z manifestantów (AFP donosiła nawet o czterech ofiarach śmiertelnych). Wymieniany w doniesieniach z Pragi student wydziału fizyczno-matematycznego Uniwersytetu Karola Martin Szmid, uczestniczyć będzie w normalnych zajęciach.

Według informacji ministra zdrowia, w trakcie piątkowych zajęć żaden student nie został raniony ciężko. 36 osobom udzielono pomocy, 10 z nich hospitalizowano.

Przedstawiciele opozycyjnego ugrupowania „Karta 77” poinformowali w sobotę, że Martin Szmid został w piątek pobity przez funkcjonariuszy służb bezpieczeństwa i umarł w wyniku odniesionych obrażeń.

Z OSTATNIEJ CHWILI

„Czyha na mnie śmierć”

PRAGA (PAP) . Korespondent PAP LESZEK MAZAN depezuje: Wstrząsającą rozmowę z człowiekiem, uznanym powszechnie za zmarłego, nadał 19 bm. czechosłowacki dziennik telewizyjny. 19-letni Martin Szmid, student Uniwersytetu Karola, miał być rzekomo ofiarą demonstracji ulicznych 17 bm. w centrum Pragi. Pogłoska okazała się nieprawdziwa, ale w miejscu jego „śmierci” płoną od dwu dni setki świeczek.

Na pytanie, jak zareagował na wiadomość o swoim zgonie. Szmid odpowiedział: czuję, że czyha na mnie śmierć...

W tym samym wydaniu dziennika poinformowano o aresztowaniu działacza „Karty 77”, znanego, wielokrotnie więzionego dysydenta Petra Uhla. To właśnie on rozpowszechniał wiadomość o śmierci Szmida.”¹²¹

Gazeta Krakowska představila svým čtenářům text „*W Pradze – wezwanie do strajku generalnego*“, který převzala z agentury PAP. Text svým vyjadřováním zůstává v mantinelech agenturní zprávy, nenajdeme zde hyperbolické přívlastky, ale pracuje s nepotvrzenými informacemi, kdy odkazuje na počty mrtvých ve zpravodajství AFP. Text obsahuje pouze tři odstavce, ze kterých se čtenář může dozvědět, že československé vedení dementovalo zprávy západních agentur o mrtvém studentovi. Zde se můžeme zaměřit na význam slova „západní“, které v komunistickém slovníku mělo negativní konotace a také zde je zaměnitelné za slova jako „nesprávné“, či až „lživé“. Dále hovoří o pokračování Martina Šmída ve studiu. Lze tedy usuzovat, že reportér PAP Leszek Mazan vycházel z televizních zpráv ČST, protože podobné důkazy se dovidáme nejen v předcházejícím článku, ale i v dalších článcích například v Trybuně Ludu.¹²² Autor nezapomíná dodat, že Charta 77, den po demonstraci potvrzuje smrt studenta na následky bití bezpečnostními složkami.

V navazujícím článku je uveden další otisk agenturní zprávy, která je nazvaná podle výpovědi domněle zabitého Martina Šmída „*Czyha na mnie śmierć*“ a její popis je připojen výše v analýze předchozího článku varšavského deníku.

3.2.3 VOLBA NOVÉHO PREZIDENTA

*„Prezydent Czechosłowacji ma być wybrany
przez Zgromadzenie Narodowe do 24 stycznia*

Praga (Reuter, UPI) – Jak powiedział przedstawiciel Forum Obywatelskiego, Jan Urban, wczoraj komuniści wycofali się z propozycji, aby nowy prezydent został wybrany na drodze powszechnego głosowania.

Forum było przeciwne tej koncepcji, ponieważ wymagała zbyt wielu przygotowań zarówno natury prawnej, jak organizacyjnej i propagandowej, co spowodowałoby wielomiesięczną zwłokę.

¹²¹ Gazeta Krakowska, 20. listopadu, s. 1 + pokračování s. 2; nafocené na příloženém DVD: soubor Gazeta Krakowska, s. 7-9.

¹²² Trybuna Ludu, 20. listopadu, článek „Demonstracje w Pradze“, s. 6; nafocené na příloženém DVD: soubor Trybuna Ludu, s. 6.

Aby zorganizować demokratyczne wybory, tak jak robi się to na Zachodzie, trzeba aby mogły powstać różne partie polityczne „co zabralby trochę czasu, a nie możemy pozostawać miesiącami bez prezydenta” – wyjaśniła Rita Klimova, zasłużony członek grupy Forum.

Jakkolwiek funkcja prezydenta Czechosłowacji jest głównie reprezentacyjna, Forum Obywatelskie uważa, że prezydent o ogólnokrajowym autorytecie i „wysokiej moralności” zagwarantuje „pokojowe przejście do pełnej demokracji.”

Zgodzono się jednocześnie na przelożeniu terminu wyboru prezydenta przez 2-izbowy parlament do 24 stycznia 90 r. Do tego czasu parlament ma usunąć ze swego grona najbardziej skompromitowanych członków partii i zastąpić ich nowymi, głównie z kręgów opozycyjnych, tak aby Zgromadzenie mogło stać się ciałem w większym stopniu reprezentującym społeczeństwo, do czasu wolnych wyborów planowanych w czerwcu. Zgromadzenie Narodowe jest zgodne co do tego, że prezydentem powinien zostać Czech, ponieważ obecny premier, Marian Czałfa jest Słowakiem.

Krajowa agencja informacyjna CTK cytowała wypowiedź rzecznika partii komunistycznej, Josefa Hory, że osiągnięte porozumienie nie jest w pełni prawomocne, ponieważ tego typu decyzje podlegają – dla strony partyjnej – zatwierdzeniu przez Zjazd, którego specjalna sesja ma się odbyć w styczniu.

Jak już podaliśmy, oficjalnie bierze się pod uwagę 4 kandydatów na stanowisko prezydenta. Są to: znany w świecie dramaturg i dysydent, wieloletni bojownik o prawa człowieka i niekwestionowany przywódca czechosłowackiej opozycji Vaclav Havel, inicjator odwilży partyjnej z 1968 r. Alexander Dubczek (który jednak jest Słowakiem), Czesłmir Cisarz – również jeden z filarów „Praskiej Wiosny” i członek partii oraz ex-premier Ladislav Adamec, który jako pierwszy rozpoczął dialog z Forum Obywatelskim i zrezygnował ze stanowiska 7 grudnia.

Od środy parlament obraduje nad zmianą prawa tak, by obywatele nie mogli być karani za wyrażanie swoich poglądów w sposób pokojowy, jak to miało miejsce np. ostatnio na Placu Waclawa. Inicjatywę tę podjął się nowy członek rządu (wicepremier) Jan Czarnogurski, niedawny więzień polityczny.

Parlament przyjął też oficjalnie rezygnację Milosza Jakesza i Mirosława Stepana, wykluczając ich ze swojego grona i pozbawiając tym samym nietykalności prawnej. Jednocześnie 350-osobowe Zgromadzenie Narodowe przyjęło sprawozdanie specjalnej komisji powołanej do zbadania odpowiedzialności za brutalną akcję milicji w dniu 17 listopada na Placu Waclawa, w którym komisja wskazała obydwu tych, odsuniętych już od władzy i wydalonych z partii, byłych dygnitarzy jako odpowiedzialnych za tę akcję.

Obaj – tj. zarówno Jakesz jak i Stepan – odrzucają zarzuty, twierdząc, że nie ponoszą odpowiedzialności za wydarzenia z 17 listopada. Prokuratura cywilna i wojskowa rozważają możliwość postawienia ich w stan oskarżenia.

Immunitet parlamentarny stracił także inny członek Zgromadzenia, Wiliam Salgovicz, który brał udział w przeprowadzeniu planu inwazji w 1968 r. (eb)''¹²³

Listy Dziennik Związkowy, uvedly ve vydání 18. prosince článek o připravovaných prezidentských volbách v Československu. Článek začíná výpovědí opozičního aktivisty Jana Urbana o rozhodnutí komunistů slevit z požadavku všelidového hlasování. Užití slova „komunisté“ je v americkém kontextu podobně negativně konotováno jako už tehdy v Polsku, kde se je zastupovalo alternativními pojmenováními jako „vládnoucí strana“, apod. Příkladá také legitimní argumenty Občanského Fóra, proč bylo proti této koncepci. Využívá výpovědi výsostné členky OF, Rity Klímové, která chce, aby nadcházející volby byly demokratické v západním smyslu, tedy s volnou soutěží spektra kandidujících stran, ačkoliv, jak dokládá, prezident nemá v československém právním řádu moc exekutivní, ale pouze autoritní a morální. Na textu je patrný výběr mluvčího, u kterého autoři předpokládají západní smýšlení, a který jim podá důvěryhodné argumenty, jaké mohou amerického čtenáře přesvědčit, proč je v tehdejší situaci výhodnější uzavřené hlasování komunistického parlamentu, před všelidovým. V následujícím odstavci je vyjasněna podoba tohoto parlamentu, z něhož mají být odejiti nejzprofanovanější osoby, které mají být nahrazeny osobnostmi z opozičních řad, aby se obyvatelé mohli se svým zákonodárným sborem identifikovat. Do textu vnáší též národnostní otázku budoucího prezidenta.

V dalším odstavci, ve kterém se autoři odvolávají na ČTK, která přinesla výpověď mluvčího komunistické strany, který varuje před právoplatností současného stavu, dokud nebude schválen ve výborech komunistické strany. Tato zpráva dává nahlédnout na pohled i z druhé strany, je tedy důkazem kvalitního zpracování článku.

Následuje popis kandidátů, ve kterém je nejvíce prostoru samozřejmě věnováno Václavu Havlovi, kterého detailně popisují, protože už v té době byl americkému čtenářstvu znám. U kandidátů Dubčeka a Císaře je uvedena pouze jejich minulé pozice. Je též věnována pozornost Ladislavu Adamcovi, který je popisován v dobrém světle, jako člověk, který uvolnil svůj post a začal dialog s opozicí.

¹²³ Dziennik Związkowy, 18. prosince, s. 6. V příloze s. 6.

Demokratické změny ve federaci mají reflektovat poslední odstavce článku, které popisují činnost většinově komunistického parlamentu. Prívlastek „komunistický“ zde není sice přímo zmíněn, ale vyplývá z předchozích odstavců, kde tomu tak je. Reformní parlament se tak zabývá změnami náhledu na dodržování svobody slova, jehož iniciátorem je nedávno do parlamentu přijatý, bývalý komunistický vězeň Ján Čárnogurský. Dále jsou článku zmíněné výměny na vedoucích postech, kvůli zapojení se do potlačování studentských demonstrací v případě Jakeše a Štěpána a v případě Šalgoviče, za účast v průběhu Pražského jara.

„Kto zasiądzie na Hradczanach

(inf. wł). (C). We wtorek rozpoczęła się sesja Zgromadzenia Narodowego CSRS, podczas której rezygnację złożyło 8 członków prezydium. Są to m.in. Milosz Jakesz, Vasil Bilak, Josef Lenart, Alois Indra i Karel Hoffman.

Przed sesją parlamentu odbyły się posiedzenia obu jego izb. Wybrano nowych przewodniczących. Zostali nimi: Josef Bartoniczek (Izba Ludowa) oraz Anton Blažej (Izba Narodowości).

Zgromadzenie Federalne rozpatrzy propozycję przeprowadzenia bezpośrednich wyborów prezydenta.

Przedłożony przez Klub Poselski KPCz projekt przeprowadzenia wyborów drogą referendum jest spekulacją KPCz, mającą na celu zahamowanie sprawnie jak dotąd

Dokończenie na str. 5

Kto zasiądzie na Hradczanach

Dokończenie ze str. 1

przebiegającego procesu głębokich, demokratycznych zmian. Przygotowanie referendum zajęło by bowiem aż 43-60 dni.

Forum Obywatelskie i jego słowacki odpowiednik Społeczeństwo przeciwko Przemocy wysunęło już w niedzielę swojego kandydata. Jest nim znany czeski dramaturg Vaclav Havel. Z dnia na dzień zdobywa coraz większe poparcie społeczeństwa. Ma jednak kilka kontrkandydatów. Czestmir Cisarz – były minister odwiaty z 1968 roku mający poparcie związku młodzieży, wykluczony z partii po „Praskiej Wiośnie”. Ladislav Adamec – były premier, członek KPCz. Ma spore szanse, bowiem to posłowie zadecydują o następcy Gustawa Husaka, a jak wiadomo parlament jest nadal zdominowany przez komunistów. W przypadku wybrania Adamca na to stanowisko musiałby się on liczyć ze znaczną opozycją. Studenci zapowiedzieli bowiem kontynuację strajku w sytuacji, gdyby członek partii zasiadł na zamku królów czeskich jako szef państwa. Najpoważniejszym kontrkandydatem wydaje się jednak być Alexander Dubczek, osoba tak symboliczna. Nie ma jednak poparcia Forum Obywatelskiego.

- Dubczek był bardzo aktywny w 1968 roku, ale dziś jest za mało zdecydowany – powiedział jeden z rzeczników forum. – Gdyby został prezydentem byłby na pewno bardzo demokratyczny i mógłby zgodzić się na wiele kompromisów. Tymczasem prezydent znajdzie się jeszcze wewnątrz systemu komunistycznego i będzie musiał wykazać ogromną odporność; Alexander Dubczek nie ma już tej energii, jaka byłaby mu potrzebna. Doceniamy jego rolę, jaką odegrał

w naszej działalności, ale przez 21 lat nie zrobił nic. Siedział cicho w Bratysławie. Nie bez znaczenia jest fakt, że Dubczek jest Słowakiem.

Dziennikarze przeprowadzili ankietę uliczną. Oto niektóre głosy: „_Havel byłby dobrym szefem państwa, potrafiłby rozwiązać wszystkie nasze problemy. Jest to jedyny człowiek, któremu ufa naród. Ewentualnie Dubczek.

Tylko ci dwaj...”

„...Dubczek powinien poprzeć rząd, ale na piastowanie godności jest już za stary. Uważamy, że prezydent powinien być bezpartyjny. Dałbym pierwszeństwo Dubczekowi, ale 25 lat to długi okres. On wciąż żyje rokiem 1968. Do dzisiejszej rzeczywistości nie nadają się...”

Pojawiły się też głosy poparcia dla byłego ministra spraw zagranicznych z okresu „Praskiej Wiosny”, Hajka. Zdziwienie wywołał fakt, że nie chce kandydować.

Nie tylko urząd prezydenta, ale także powołany w niedzielę rząd wzbudza nadal wiele emocji. Nie wydaje się, aby mogła się powtórzyć sytuacja z lutego 1948 roku. Gwarantem tego są zapewnienia premiera Miroslava Czałfy, który twierdzi, że choć jest członkiem partii komunistycznej „nie będzie zachowywał się jak komunista”. Szczególnie, że dwóch spośród ministrów należących do KPCz uzyskało poparcie opozycji. Powołanie Valtera Komarka i Vladimira Dlouheho jest dowodem na to, że i partia zrozumiała, iż wśród swoich członków musi szukać ludzi wiarygodnych.

Lubosz Dobrowski – rzecznik Forum Obywatelskiego zapytany o ocenę dzisiejszej sytuacji w Czechosłowacji, powiedział: - Wszystko co się wydarzyło staje się początkiem rozwiązania kryzysu politycznego. Będziemy na pewno ponosić porażki, stykać się z sytuacjami krytycznymi, ale nie myślę, żeby cokolwiek, nawet przy tej niezwykle złożonej politycznej sytuacji (na którą zwrócił uwagę podczas telewizyjnego wystąpienia Zdenek Mlynar), mogło odwrócić proces demokratyzacji. Przed forum stoi cała gama spraw do rozwiązania. Najważniejszym zadaniem będzie dobudowanie nowego typu społeczeństwa. Tworzymy program działania, przebudujemy strukturę organizacyjną. Uczymy się normalnego dialogu.

Piotr Wyrwicz

*

Przeciwko czterem oficerom, którzy bezpośrednio kierowali działaniem sił porządkowych 17 listopada, wszczęto sprawy karne.

Trzech z nich aresztowano. Jak poinformowali na łamach dziennika „Svobodne Slovo” przedstawiciele komisji parlamentarnej ds. badania wydarzeń 17 listopada L. Fanta i J. Ladr, chodzi o oficerów powyżej stopnia majora. Należą oni do szóstki oficerów, którzy na żądanie komisji zostali zwolnieni ze stanowisk w ub. Tygodniu.

*

Wyniki prac Specjalnej Komisji Parlamentarnej, przedstawione we wtorek w trakcie obrad Zgromadzenia Federalnego wskazywały, że współodpowiedzialność za brutalny atak sił bezpieczeństwa na spokojną demonstrację studencką 17 listopada ponosi ówczesny sekretarz generalny KC KPCz Miłosz Jakesz. Komisja wniosowała o pozbawieniu go immunitetu poselskiego.

Jakesz nie przyznał się do winy. Byłem pewny – oświadczył, iż w żadnym wypadku nie dojdzie 17 listopada do interwencji sił porządkowych. Swą wyrażaną potem publicznie opinię o zasadności interwencji opierałem na opiniach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, a zwłaszcza szefa tego resortu Kincla.”¹²⁴

Vládní deník Rzeczpospolita měla v Praze reportéra Piotra Wyrwicze, jehož velmi proreformně naladěnou zprávu otiskla ve vydání 13. prosince, doplněnou četnými rozhovory s aktéry jednání nebo obyčejnými lidmi, které mohl Wyrwicz udělat díky jazykové a kulturní blízkosti. Zpráva se objevila na titulní straně a pokračovala uvnitř deníku. Redakce jí tedy přikládala důležitý význam.

V prvním odstavci se čtenář dozvídá o rezignacích osmi členů prezidia Federálního shromáždění. Nejsou zde uvedeny důvody tohoto rozhodnutí, pouze je tato zpráva předkládána čtenáři jako fakt. Proreformní nastavení novin je patrné z pojmenovávání činnosti komunistické strany, kterou obviňuje z pokusů o „brždění“ demokratického procesu.

Následuje představení kandidáta Občanského Fóra a Verejnosti proti násiliu, kterého nemusí polskému čtenáři sáhodlouze představovat, pouze ho označují jako dramaturga, jeho opoziční činnost, vězení a další činnosti nezmiňují, jenom mu dokládají zvyšující se podporu společnosti. Kandidátovi SSM, Čestmíru Císařovi mnoho prostoru nevěnují, pouze vyjmenovávají jeho činnost v čase Pražského jara. Ladislav Adamec, kandidát komunistů, má podle deníku vysokou šanci na výhru. Deník předpokládá, že když je většina poslanců ve Federálním shromáždění z komunistické strany, budou také pro něho hlasovat. Při zvolení tohoto kontroverzního kandidáta se snaží předvídat, jak by vypadala reakce opozičních kruhů.

Nejedná se podle autora ale o nejdůležitějšího kandidáta, tím je podle něho velmi oblíbený osobnost roku 1968 Alexander Dubček. Zároveň mu nedává vysoké šance, když ho vykresluje jako kandidáta pokročilého věku, připomíná jeho bývalou stranickou minulost a neschopnost řízení státu v roce 1968 a doslova vyčítá jeho neaktivitu v posledních dvaceti letech, kdy jak

¹²⁴ Rzeczpospolita, 13. prosince, s. 1+5. V příloze s. 40-41.

popisuje „seděl tiše v Bratislavě“. V neposlední řadě vytahuje jeho slovenskou národnost jako konkurenční nevýhodu před Havlem nebo Adamcem.

Výběr osob v uliční anketě, jejichž výpovědi jsou popsány v následujících odstavcích, ukazuje nálady proreformně naladěného obyvatelstva, které stojí za Havlem i Dubčekem. Autor též vylučuje možnost komunistického puče. Garantem toho má být premiér Marián Čalfa, který jak deník popisuje jeho výpověď „je sice členem komunistické strany, ale nezachová se jako komunista“. Následně je vykresleno odpoutání komunistické strany od stalinského modelu a jsou vyzdvíženy její reformní snahy.

Rozhovor s Lubošem Dobrovským o budoucím úkolu „vybudování nového typu společnosti“ dokládá názor opozice. Zvolení tohoto spojení se může zdát nesprávné, protože komunistická strana se ve střední a východní Evropě snažila vybudovat novou společnost od druhé světové války. Díky názoru opozice získává článek i celý list na věrohodnosti a demokratických hodnotách.

V následujících dvou krátkých zprávách list neutrálně informuje o personální odpovědnosti jednotlivých představitelů bezpečnostních složek a politického aparátu. Dává prostor na vlastní obhajobu Miloše Jakeše, který své kroky vysvětluje informacemi, které dostával z ministerstva vnitra.

3.2.4 VÁCLAV HAVEL PREZIDENTEM

„Vaclav Havel prezydentem CSRS

Zgromadzenie Federalne jednomyślnie wybrało na prezydenta Czechosłowacji 53-letniego dramaturga, współtwórcę założonej w 1976 roku „Karty 77”, jednego z inicjatorów powstania „Forum Obywatelskiego” – Vaclava Havla. Nowo wybrany prezydent złożył ślubowanie według zmienionej poprzedniego dnia roty, z

DOKOŃCZENIE NA STR. 6

Vaclav Havel prezydentem CSRS

(DOKOŃCZENIE ZE STR. 1)

której skreślono m.in. zapis o wierności zasadom socjalizmu.

Bezpośrednio po wyborze na prezydenta i po przyjęciu pierwszych gratulacji (nadesłali je m. in. przewodniczący KPCz Ladislav Adamec i I sekretarz KC tej partii Vasil Mohorita) – Vaclav Havel wraz z małżonką Olgą wyszli na balkon zamku, entuzjastycznie witani przez tłumy mieszkańców Pragi. Havel w krótkich słowach podziękował „wszystkim Czechom, Słowakom i obywatelom innych narodowości” za pomoc i poparcie, obiecał również, że nie zawiedzie

zaufania i pokieruje krajem aż do wolnych, demokratycznych wyborów. „Musimy do nich dojść w sposób godny i pokojowy, by nie zastała zbrukana czysta twarz naszej rewolucji.”

Wystąpienie prezydenta przerywano oklaskami i okrzykami poparcia.

Prezydent wraz z małżonką przeszli następnie do zamkowej katedry Św. Wita. Tym samym Vaclav Havel (określający siebie w wywiadach jako katolik) nawiązał do czeskiej tradycji, obowiązującej od stuleci głowy państwa. Ostatnim, który bezpośrednio po wyborze udał się do świątyni na publiczne nabożeństwo, był w 1948 r. pierwszy komunistyczny prezydent Czechosłowacji, Klement Gottwald.

W katedrze powitał prezydenta 91-letni Prymas Czech i Moraw, arcybiskup Pragi, Frantisek kardynał Tomaszek. W krótkich słowach sędziwy kapłan pogratulował prezydentowi wyboru i wezwał do modlitw dziękczynnych za to, co stało się w Czechosłowacji w ostatnich tygodniach, a co ma dla kraju i jego narodów epokowe znaczenie. Vaclav Havel wraz z tysiącami zgromadzonych w katedrze osób wziął udział w nabożeństwie, w trakcie którego zabrzmiało „Te Deum”.

Trzykrotnie skazywany za tę działalność, spędził w więzieniu łącznie cztery i pół roku. W tym okresie powstały kolejne jego szlaki, tom listów więziennych do żony „Listy do Olgi” i trzy tomy esejów. Za swoje dzieła i działalność w obronie praw człowieka Havla uhonorowano wieloma znanymi wyróżnieniami międzynarodowymi, wśród nich Nagrodą Erazma z Rotterdamu, Nagrodą Pokojową Księgarzy Niemieckich i Nagrodą Olofa Palmego.

Pozdrawiając, tuż po swoim wyborze, kompanię reprezentacyjną na Hradczanach, prezydent Czechosłowacji. Vaclav Havel, ku zaskoczeniu żołnierzy, zmienił tradycyjną formułkę „Nazdar, towarzysze!” na „Nazdar kompanio!”. Żołnierze w ostatniej chwili musieli zmienić okrzyk „Nazdar towarzyszu prezydencie!” na „panie prezydencie” – Vaclav Havel jest bowiem pierwszym od 1948 r. bezpartyjny a prezydentem i nie używa słowa „towarzysz” (choć w CSRS stosuje się go nie tylko wobec członków KPCz).

Prezydent wystąpił wobec Zgromadzenia Federalnego w nowym, szytym w ogromnym pośpiechu garniturze. Zdaniem prasy „jedynym porządnym, jaki ma”. Z inicjatywą jego uszycia wystąpili, przychodząc do mieszkania pisarza, sami prascy krawcy – ani przyszły prezydent ani jego małżonka Olga zupełnie o tym nie pomyśleli. Havel zwykł występować publicznie zawsze w tym samym swetrze.

GRATULACJE DLA PREZYDENTA

Prezydent Stanów Zjednoczonych George Bush przesłał nowo wybranemu prezydentowi Czechosłowacji Vaclavovi Havlovi list z gorącymi gratulacjami.

Prezydent Wojciech Jaruzelski przesłał depeszę gratulacyjną do Vaclava Havla w związku z wyborem go na stanowisko prezydenta Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej.

Depeszę gratulacyjną do V. Havla przesłał premier Tadeusz Mazowiecki.

Biuro Prasowe Przewodniczącego NSZZ „Solidarność” przekazało 29 bm. tekst listu gratulacyjnego Lecha Wałęsy do prezydenta Czechosłowacji Vaclava Havla.

Oto treść listu.

Szanowny Panie Prezydencie,

Z wielką radością przyjąłem wiadomość o jednogłośnym wyborze Pana na to odpowiedzialne i zaszczytne stanowisko. Wiem, że jest Pan przede wszystkim dramaturgiem, a Pana nieugięta opozycyjna postawa wynikała z nakazów natury etycznej. Z tym większym podziwem przyjąłem Pana decyzje o kandydowaniu na ten ważny urząd. Czechosłowacja potrzebuje takich ludzi jak Pan. Ciężcy na nich będzie obowiązek kontynuowania obranej drogi nowych reform.

Gratuluje i życzę siły w dźwiganiu brzemienia odpowiedzialności za Pańską Ojczyznę.

LECH WAŁĘSA ¹²⁵

Katolický deník pod částečnou kontrolou strany Slovo Powszechne přinesl až 3. ledna, tedy mimo námi sledované období zřejmě vlastní, nepodepsanou zprávu o zvolení Václava Havla prezidentem. Tuto výjimku, překročení sledovaného období o jeden den, jsem udělal z důvodu kvality zpracování článku a jeho detailnosti okolo církevních obřadů spojených s předáním prezidentského úřadu. Autorství textu Slova Powszechného není v textu zmíněno, ale podle detailně popsaných církevních katolických procedur můžeme usuzovat, že článek je inspirovaný polským vysíláním Vatikánského rádia, které takto často zahraniční zprávy připravovalo.

V prvním odstavci se čtenář dozvídá o zvolení třiapadesátiletého dramaturga a opozičního aktivisty Václava Havla prezidentem. Nově zvolený prezident nemusel podle slov autora článku slibovat věrnost socialismu, tato pasáž, jak je taktéž zmíněno byla ze slibu vyškrtuta den před volbou.

Deník dokládá všeobecnou podporu nového prezidenta i mezi už nově obsazenou komunistickou stranou, když zmiňuje, že mezi prvními, kdo mu blahopřál, byli neúspěšný kandidát Ladislav Adamec a první sekretář strany, pořadatel akcí 17. listopadu Vasil Mohorita. Podporu veřejnosti dokládají davy, které se shromáždily pod hradním balkonem.

¹²⁵ Slovo Powszechne, 3. ledna, s. 1+6. V příloze s. 42-44.

Následuje popis církevních zvyklostí a obřadů, které po zvolení prezidenta tradičně následovaly. Deník připomíná, že Havel následuje prezidenta Gottwalda, který se jako poslední vydal na mši po zvolení. Autor článku také zdůrazňuje, že Havel vidí sebe jako katolíka.

Shodu církevních kruhů s reformovanou státní politikou a novým prezidentem vykresluje gratulace pražského arcibiskupa a kardinála v jedné osobě Františka Tomáška, který poté sloužil mši, při které zaznělo Te Deum.

Následuje popis Havlových činností, děl a ocenění. Je zde popisován jako mírově založená osoba mezinárodního významu, co je umocněno výčtem nejvýznamnějších ocenění.

Havel se nejenom zasadil o proměnu prezidentského slibu, ale také zvolání při slibu věrnosti reprezentativní Hradní strážce, ze které bylo vyškrtáno slovo „soudruh“.

Vystupování Václava Havla, které dosud bylo spíše neformálního charakteru, podle jeho oblečení se zlepšilo poté, co pražští krejčí ušili z vlastní iniciativy pro nového prezidenta oblek, ve kterém později vystoupil ve Federálním shromáždění.

V následujících odstavcích jsou shrnuty gratulace, které byly Havlovi ke zvolení. Zajímavé je si povšimnout jejich řazení. Nejvýznamnější první příčku obsadil prezident Spojených států George Bush, následovaný polským prezidentem Jaruzelským a poté premiérem Mazowieckým. Gratulace hnutí Solidarita signovaná Lechem Wałęsou je uvedena na posledním místě, ale z důvodů, že je přikládána v plném znění.

„Vaclav Havel prezydentem Czechosłowacji

PRAGA. OD STAŁEGO KORESPONDENTA

Dominantą przełomu roku w CSRS stał się wybór nowego prezydenta Republiki. Zgodnie z ustaleniami został nim Vaclav Havel, 53-letni pisarz, opozycyjny działacz polityczny, jeden z przywódców nielegalnej organizacji pn. „Karta 77”, czołowy przedstawiciel założonego w listopadzie ub. roku ruchu społeczno-politycznego o nazwie Forum Obywatelskie.

Ceremonia wyboru, którego dokonało Zgromadzenie Federalne pod przewodnictwem Aleksandra Dubczeka, zgodnie z tradycją odbyła się na Zamku Praskim z udziałem licznych zaproszonych gości.

(DOKOŃCZENIE NA STR. 4)

Vaclav Havel prezydentem CSRS

(DOKOŃCZENIE ZE STR. 1)

Samo głosowanie na kandydata odbywało się jednak nie tradycyjnie bo jawnie. Vaclav Havel, zarekomendowany formalnie przez premiera Mariana Czałfę, członka KPCz, wybrany został

prezydentem jednogłośnie przez 323 obecnych posłów (na 350 w ogóle). Funkcję tę pełnić ma on do czasu przeprowadzenia demokratycznych wyborów, to jest prawdopodobnie do jesieni br.

Przebieg wyborów jest przejawem kolejnego kompromisu między układającymi się głównymi siłami politycznymi oraz polityki porozumienia narodowego. Zgromadzenie Federalne zmieniło obowiązujący dotychczas tekst prezydenckiego ślubowania. Nowy prezydent ślubował wprowadzić wierność Czechosłowackiej Republice Socjalistycznej, ale z pierwotnej formuł przysięgi usunięto zwrot o wierności wobec socjalizmu.

Nowy prezydent podjął pierwsze decyzje kadrowe dotyczące składu swego najbliższego otoczenia – kancelarii i zespołu doradców, sięgając po współtowarzyszy z kręgu „Karty 77”. Wygłosił też oczekiwane z zainteresowaniem noworoczne przemówienie.

Tych, którzy spodziewali się znaleźć w owym przemówieniu umiarkowane rozłożenie akcentów oraz tony pojednawcze, spotkało chyba rozczarowanie. Przemówienie było ostre, o cechach wypowiedzi w kampanii przedwyborczej. Havel zarzucił wszystkim swoim poprzednikom z ostatniego 40-lecia uprawianie kłamstw, samo zaś 40-lecie ocenił pod każdym względem jak najgorzej, jako okres upadku gospodarczego, cywilizacyjnego, politycznego i moralnego. Zapowiedział też pociągnięcie do odpowiedzialności „przed niezawisłymi sądami” ludzi najbardziej winnych poniesionych szkód.

Studenci po 6 tygodniach strajku postanowili w nowym roku powrócić do sal wykładowych. Ale nie bezwarunkowo. Utrzymają strajkowe struktury organizacyjne oraz stan pogotowia strajkowego. Nie chcą bowiem, jak powiadają, zrezygnować z kontroli nad wydarzeniami.

Ostatnie dni ub. roku przyniosły wiele napięć – strajków, głodówek i innych form protestu w niemal wszystkich czechosłowackich zakładach karnych. Więźniowie domagali się poprawy warunków odbywania kary, w wielu wypadkach uskarżali się na niesprawiedliwe, ich zdaniem wyroki. Powszechne stało się oczekiwanie, że w związku ze swym wyborem na prezydenta państwa Vaclav Havel podpisze dekret o amnestii. 1 stycznia wieczorem amnestia taka została istotnie ogłoszona.

Jest to amnestia powszechna, oceniana jako najbardziej rozległa w okresie ostatnich 40 lat. Dotyczy niemal wszystkich skazanych lub objętych śledztwem. Nie obejmuje tylko jednego rodzaju przewinień: nadużycia władzy, w wyniku którego bądź nastąpiło uzyskanie osobistych korzyści, bądź wyrządzona została inna poważna szkoda społeczna.

MARIAN KUSZEWSKI

Życiorys

VACLAV HAVEL urodził się 5 października 1936 r. w Pradze w rodzinie wielkiego przedsiębiorcy. W 1951 r. musiał ze względu na swoje pochodzenie przerwać naukę po ukończeniu szkoły podstawowej. Przez 4 lata pracował jako uczeń rzemieślniczy, laborant – w tym czasie ukończył wieczorową szkołę średnią. W wieku lat 20 zaczął publikować w prasie literackiej i teatralnej. Starał się o przyjęcie na studia uniwersyteckie, co uniemożliwiono mu – ponownie z powodu jego pochodzenia z byłych klas posiadających. Kontynuował więc naukę w politechnice, następnie odbył dwuletnią służbę wojskową. Po demobilizacji znalazł zajęcie w teatrze jako pracownik sceny. Od 1966 r. pracował w praskim teatrze „Na Zbradli”, gdzie wystawiono też jego pierwsze utwory dramatyczne. W okresie „praskiej wiosny” 1968 r. Vaclav Havel działał w Klubie Zaangażowanych Bezpartyjnych (KAN) i Klubie Pisarzy Niezależnych. Po upadku „praskiej wiosny”, który nastąpił w wyniku interwencji wojsk pięciu państw Układu Warszawskiego, Havel nie zmienił poglądów. W Czechosłowacji okresu tzw. normalizacji jego sztuki znalazły się w związku z tym na indeksie. Rozgłos światowy obecny prezydent CSRS zdobył jako działacz ruchu w obronie praw człowieka – współzałożyciel i jeden z trzech pierwszych rzeczników „Karty 77”, a następnie Komitetu Obrony Nieślusnie Represjonowanych (VONS). Trzykrotnie wskazywany za tę działalność, spędził w więzieniu łącznie cztery i pół roku. W tym okresie powstały kolejne jego sztuki, tom listów więziennych do żony „Listy do Olgi” i trzy tomy esejów. Za swoje dzieła i działalność w obronie praw człowieka Havla uhonorowano wieloma znanymi wyróżnieniami międzynarodowymi.”¹²⁶

Deník Trybuna Ludu otiskla 2. ledna ve svém prvním vydání po novém roce na titulní stránce zprávu o zvolení Václava Havla prezidentem od svého stálého pražského korespondenta Mariana Kuszewského.

Už v prvním odstavci je nastíněn výsledek volby, kterou vyhrál Václav Havel. Trybuna Ludu je vůči němu daleko více kritická, když ho nazývá jako „pisarz, opozycyjny działacz polityczny, jeden z przywódców nielegalnej organizacji pn. „Karta 77”, czołowy przedstawiciel założonego w listopadzie ub. roku ruchu społeczno-politycznego o nazwie Forum Obywatelskie“ (spisovatel, opoziční politický aktivista, jeden z vůdců nelegální organizace nazývané Charta 77, čelní představitel v listopadu minulého roku založeného společenskopolitického hnutí o názvu Občanské Fórum). Dodává také, že ceremonie, kterou po volbě ve Federálním shromáždění, které vedl neúspěšný kandidát Alexander Dubček, se udála

¹²⁶ Trybuna Ludu, 2. ledna, s. 1+4. V příloze s. 77-79.

v prostorách Hradu. Je detailně popsáno, kolik poslanců pro něho hlasovalo a na konci odstavce je důsledně zdůrazněno, dokdy má nový prezident svou funkci zastávat.

V následujících odstavcích se deník staví do pozice smířené s kompromisním řešením. Neopomíná hned připomenout, že Havel dosadil do funkcí své druhy z Charty 77, kterou ještě v předchozím odstavci nazvali jako nelegální.

Nit nenechali ani suchou na projevu vítěze voleb, které mělo podle deníku charakter ještě z předvolebního klání, ve kterém dehonestuje komunistickou stranu slovy „*zarzucił wszystkim swoim poprzednikom z ostatniego 40-lecia uprawianie kłamstw, samo zaś 40-lecie ocenił pod każdym względem jak najgorzej, jako okres upadku gospodarczego, cywilizacyjnego, politycznego i moralnego.*“ (předhodil všem svým předchůdcům z minulých čtyřiceti let lhaní, samo čtyřicet let všestranně ohodnotil jako nejhorší; čas hospodářského, civilizačního, politického a morálního úpadku).

V další části článku jsou zmíněné aktivity studentů, kteří vlastně začali nyní probíhající změny. Je zde zdůrazněno, že ani po volbě prezidenta nepřestanou s organizační strukturou svého hnutí. Zřejmě se tak deník snaží přesvědčit své čtenáře, že ani nová politická konstelace nedává studentům záruky na demokratické zřízení.

Demokratické změny na vedoucích pozicích ve státu překryly problém, který probublal v československých věznicích na povrch, kdy byly ohlašované hladovky nebo výzvy ke vzpouře. Nový prezident Havel toto řešil razantním krokem – všeobecnou amnestií, největší za posledních čtyřicet let.

Následuje celkem neutrálně zpracovaný Havlův životopis, ve kterém je vykreslován jako syn z bohaté rodiny, kterému jeho třídní původ nepřál, aby získal střední a vyšší vzdělání standardní cestou. Při přivydělávání si na stavbách začal prvně publikovat v kulturních listech. Dokonce mu komunistická strana povolila od roku 1966 pracovat v divadle, kde se mohli i hrát jeho hry. Zlom nastal po srpnu 1968, kdy zůstal v pozici reformního aktivisty, co mu znemožnilo pokračovat v jeho kulturní činnosti a dostalo ho na jistý čas do vězení. Nakonec jsou zmíněna mnohá zahraniční ocenění, která mu byla udělena.

Tento životopisný text působí na čtenáře opačným dojmem než zbytek článku. Havel je zde představován jako oběť svého původu a režimu, ve kterém žil. Nové časy po roce 1968 už mu nepřály, ale v zahraničí byl stále oceňován. Nenachází se zde pojmenování Charty 77, jako nelegální organizace či podobné jiné dehonestující přívlastky.

3.3 KŁADENÉ OTÁZKY

3.3.1 REŽIMNÍ VLIV NA TISK

Výběrem témat a událostí se zpravodajství tisku pod kontrolou strany, mezi které počítám Trybunu Ludu, *Życie Warszawy* a *Rzeczpospolita*, a nezávislého tisku reprezentovaného *Gazetou Wyborczą* neliřilo. Obě skupiny informovaly o stejných událostech jako nezávislý tisk, v přibližně stejných dnech. To si můžeme ilustrovat například na rezignaci Miloře Jakeře. *Trybuna Ludu*¹²⁷ reagovala hned následující den v sobotu 25. listopadu, podobně jako *Życie Warszawy*¹²⁸ a *Rzeczpospolita*.¹²⁹ *Gazeta Wyborcza* jeřtě v té době nevydávala své noviny o víkendech, proto zprávu přinesla až v pondělí 27. listopadu.¹³⁰ O nejvýznamnější personální obměně od invaze do Československa, přinesla *Trybuna Ludu* krátký článek od svého pražského korespondenta. Je napsaný až agenturním stylem bez přívlastků starého ani nového předsedy ÚV. Na článek navazuje delří článek věnující se novému předsedovi Urbánkovi a roli studentů, se kterými se vláda spojila, aby s nimi komunikovala současné kroky. V deníku *Życie Warszawy* nacházíme článek, taktěž od stálého zpravodaje, na titulní straně s pokračováním uvnitř. Článek se pouze v jedné větě zmiňuje, že demisi podal jeden z vysoce postavených mužů normalizace. Pokračuje osobním popisem nového předsedy a poté zmiňuje dění v *Laterně Magice*, která se mezičasem stala otevřeným centrem opozičního hnutí, kde zasedali Havel, Dubček nebo Hájek. Zmíněna je také reakce světových politiků ze Sovětského svazu o neúčasti Rudé armády v potlačování demonstrací a celého demokratizačního procesu a Velké Británie, která ve výměně předsedy ÚV KSČ viděla první krok reforem. *Rzeczpospolita* popisovala sesazení Jakeře řečníckou otázkou „Krok vpřed?“. Materiály pro svou zprávu čerpala ze servisu Reuters. Její článek začíná událostmi, které se do *Laterny Magiky* dostaly neoficiální cestou a způsobily tak všeobecný jásot a poté oznámením Jakeře ve vysílání ČST, kde občany informuje o své rezignaci. Článek uvnitř vydání pokračuje hlavními body diskuse v divadle, kde postupně promlouvají Dubček, Havel nebo Václav Hájek na téma, jak postupovat. Ke konci článku je připojen životopis nového předsedy Urbánka. *Gazeta Wyborcza* přinesla s několikadenním zpožděním krátký článek o rezignaci Miloře Jakeře. Taktěž jako jiné deníky zdůrazňuje, že se jednalo o postavy zodpovědné za srpnové události a následnou normalizaci. Detailně popisuje, kdo odstoupil. Následně v krátkosti popíše nového předsedu a představí vizi jeho vládnutí, kterou vyhlásil při svém jmenování. Na konci zmiňuje Václava Havla, jehož

¹²⁷ *Trybuna Ludu*, 25. listopadu, článek „Karel Urbanek sekretarzem generalnym KC KPCz“, s. 1. V příloze s. 16.

¹²⁸ *Życie Warszawy*, 25. listopadu, článek „Zmiana warty w Pradze“, s. 1+4. V příloze s. 21-22.

¹²⁹ *Rzeczpospolita*, 25. listopadu, článek „Krok wprzód“, s. 1+5. V příloze s. 9-10

¹³⁰ *Gazeta Wyborcza*, 27. listopadu, článek „Zmiany na szczycie“, s. 7. V příloze s. 14.

nepopisuje jako jiné deníky jeho slovy plnými entuziazmu z Laterny Magiky, ale zřejmě se jedná o jeho výpověď, kterou udělil v průběhu víkendu, kdy hovoří, že následně bude rozhodovat, kolik lidí se bude ochotno přidat do plánované generální stávk.

Na příkladu této události můžeme konstatovat, že články, ve kterých veřejnost informují tři deníky pod správou strany a jeden nezávislý deník, se neliší tematicky, výběr tématu je ve všech případech stejný. Můžeme ale vysledovat zaměření interpretace tématu, zatímco Gazeta Wyborcza a Trybuna Ludu se článku věnuje z pohledu stranického aparátu, kdy opisují jednotlivé oficiální kroky, tak Rzeczpospolita a Życie Warszawy se na události dívají spíše z pohledu opozice.

V tomto případě tedy musíme vyvrátit hypotézu, že se události zde zmíněné bude věnovat více opoziční nezávislý tisk. Protože ani po několika dnech opoždění oproti stranickému nepřináší více informací než stranický tisk o tři dny dříve.

3.3.2 ZPOZA OCEÁNU

V této kapitole se ptáme na otázky o rozdílnosti sledovaných témat mezi americkým deníkem a polskými deníky. Při bližším pohledu na četnost a kvalitu článků deníku chicagské polonie Dziennik związkowy vidíme, že všechny články jsou agenturního původu, především z Reuters nebo UPI. Výjimku tvoří články, které jsou autorizované zkratkou CT bez dalšího vyjasnění.¹³¹ Od tohoto zdroje nepřicházely články jen z Československa, vylučujeme tedy ČST a ČTK. Nejspíše se jedná o významný americký deník Chicago Tribune. Americko-polské zpravodajství se od polského výběru témat nelišilo. Tyto články byly nejčastěji delšího charakteru, část se objevovala na prvních stranách a pokračovala nejčastěji na šesté straně.

První zprávy o demonstracích přineslo až v úterý 21. listopadu¹³². Článek přímo nepojednává o událostech 17. listopadu, ale zmiňuje nedělní demonstraci jako navazující na ty v předchozích dnech. Je v ní zmínka o mrtvém studentovi, jehož smrt jako fáma kolovala v myslích Čechoslováků, ale pravost této fámy deník popírá tvrzením oficiálních kruhů a studentova otce. Všimá si i generální dvouhodinové stávk, která se konala 27. listopadu¹³³ nebo nové vlády¹³⁴. Při jejím jmenování si všimá všeobecného nadšení, které ve společnosti panovalo, houkání sirén a zvonění zvonů. Odejítí Husáka z funkce podle deníku dostane z politiky hodnostáře svázané se srpnovou invazí. Zmiňuje nového opozičního ministra Jiřího Dienstbiera a poprvé uvádí,

¹³¹ Viz například vydání z 11. prosince, s. 1, kde je uveden článek z Československa a pod ním ze Sovětského svazu, oba původem z CT. V příloze s. 28.

¹³² Dziennik związkowy, 21. listopadu, článek „Demonstracje w Pradze“, s. 1. V příloze s. 1.

¹³³ Dziennik związkowy, 27. list., článek „Dwugodzinowy strajk w Czechosłowacji“, s. 1+6. V příloze s. 7-8.

¹³⁴ Dziennik związkowy, 11. prosince, článek „Husak zrezygnował po zaprzysiężeniu nowego rządu“, s. 1+7. V příloze s. 28+29.

že davy v Praze volají po kandidatuře Václava Havla na prezidentské křeslo. Na konci článku zmiňuje odstraňování části železné opony na hranicích s Rakouskem, co podle něho je odpověď na žádosti lidu na stvoření volné a otevřené společnosti.

V „hluchém místě“, kdy se události dávaly v Československu do pohybu pouze za zavřenými dveřmi, v polovině měsíce přichází se článkem pojednávajícím o maření života mnoha nových ministrů v přechodné vládě.¹³⁵ Tato zpráva má původ v agentuře Reuters a zmiňují se Jiří Dienstbier jako kotelník, Ján Čárnogurský jako nezaměstnaný, Václav Klaus, který od roku 1970 vykonával podřadné práce nebo nový ministr bez portfeje, který se živil jako řidič dodávky. Státnicům intelektuálů bylo podle deníku ve východním bloku odepíráno právo na svobodnou volbu povolání a byli zastupováni, jak píše „dispozičními diletanty“.

Ještě před začátkem nového roku otiskuje zprávu z agentur Reuter a UPI o zvolení Václava Havla prezidentem¹³⁶. V něm mimo jiné cituje Čalfovo prohlášení, proč je Václav Havel nejlepší volbou a mezinárodní autoritou v době historických změn.

Všechny hlavní zprávy tedy Dziennik związkowy prostřednictvím agentur přinášel. Mnohdy ovšem kvůli časovému posunu, agenturnímu zpoždění i absenci víkendových vydání.

Stanovenou hypotézu tedy nemůžeme potvrdit. Výběr témat už tehdy v dosti propojeném světě byl podobný, jak v Americe, tak v napůl svobodném Polsku. Na tomto listu je patrný vliv americké školy žurnalistiky. Staví se k událostem nezávisle a dávají prostor názorům obou stran. Je to také způsobeno přebíráním agenturního zpravodajství nebo zpráv z renomovaných chicagských novin.

3.3.3 REGIONÁLNÍ TISK

Rozdíly mezi regionálním zpravodajstvím jsou mizivé. Je to dáno faktem, že většina článků vychází z agenturních zpráv. Především se jednalo o PAP, méně často ČTK¹³⁷, výjimečně TASS, REUTERS, AFP, AP¹³⁸ nebo pouze otiskují původní materiály PAP. I zde se různí interpretace deníků: Vratislavské Słowo Polskie se u každého článku přiznává k převzatému agenturnímu článku a uvádí jejich zdroje na začátku textu. Dziennik Bałtycki velmi řídce prozrazuje původ textu, pouze v několika málo případech uvádí autorství PAP.¹³⁹ V deníku

¹³⁵ Dziennik związkowy, 15. prosince, článek „Intelekt nie był wartością w CSRS“, s. 13. V příloze s. 33.

¹³⁶ Dziennik związkowy, 29. prosince, článek „Vaclav Havel prezydentem“, s. 1. V příloze s. 41.

¹³⁷ Viz například Słowo Polskie, 11. prosince, článek „Czechosłowacja ruszyła z zawrotną szybkością“, s. 2. V příloze s. 19.

¹³⁸ Viz například Słowo Polskie, 24. listopad, s. 2. V příloze soubor Słowo Polskie, s. 6 nebo Gazeta Krakowska, 24. listopad, s. 1+6; v příloze s. 19, 20.

¹³⁹ Například Dziennik Bałtycki, 13. prosince, s. 1; v příloze s. 30 nebo Dziennik Bałtycki, 30. prosince, s. 1; v příloze s. 40.

Głos Wybrzeża je situace rozdělená, ve většině případů se přiznává k převzetí textu od PAP, často publikuje přepracované texty¹⁴⁰, ale v jednom případě autorství chybí.¹⁴¹ Mnohokrát se dozvíme pouze, že se jedná o agenturní zprávu, protože je zařazena v části „agentury přinesly“. Gazeta Krakowska se doznává k převzatým zprávám z agentur, vlastní reportáže také označuje jménem autora.¹⁴² Vlastní zpravodajství je doslova výjimkou a objevuje se pouze v jednotkách případů. Důvody, proč se regionální deníky nevěnovaly pražským událostem, je samozřejmě finanční a legislativní náročnost na vyslání vlastního zpravodaje na místo dění a rozdílnost revolučních událostí. Zatímco největší gros polských protestů se vždy odehrávalo v provinčních dělnických oblastech jako je Pomoří nebo Horní Slezsko, tak pražské a bratislavské události byly záležitostí „hlavních měst“ a osobností z řad vysokoškolských studentů, akademiků nebo činitelů v kultuře.

Pokud se budeme dívat na otázku z pohledu kvalitativní metody, nenajdeme v denících odkazy na hnutí Solidarita v severopolských denících o nic více než na sousedskou mentalitu v jihopolských denících. Texty jsou neutrálního, agenturního charakteru, bez výrazných zásahů redakcí, často pouze přetiskované z příchozího servisu. Na kladenou otázku tedy není možné odpovědět pomocí kvalitativní metody; kvantitativní metoda přisuzovala více článků jihopolským deníkům. Stanovenou hypotézu, že vyšší počet článků vyjde ve prospěch jihopolských deníků, z důvodu geografické blízkosti není možné vyvrátit ani potvrdit. Pouze můžeme pomocí statistiky konstatovat, že vyšší počet článků, bez ohledu na jejich obsah, se nachází v jihopolských denících.

3.3.4 ODPOVÍDAJÍCÍ TÉMATA ČLÁNKŮ V DENÍCÍCH PRO VOJÁKY, MLÁDEŽ A CÍRKEV

Většina článků z deníku *Żołnierz Wolności* pochází z agenturního servisu PAP, nebo se skrývá neoznačená v rubrice „agencje prasowe donosiły“ (tiskové agentury přinesly). Fotografický materiál pochází z CAF, ale jde o koupené snímky od západních agentur nebo ČTK. Výjimku tvoří článek o prodeji tanků ze skladů ČSLA, nepřímo související s listopadovými událostmi z 27. listopadu „*Czołgi po 30 tys. koron*“ (Tanky za 30 tis. korun). Tematicky zaměřených zpráv pro vojsko se za sledované období objevilo mimo zprávy o rozprodeji tanků ještě několik: 24. listopadu vyšel článek s výpovědí československého ministra obrany „*Minister M. Vaclavik: komandosów 17 listopada nie było*“, dále 27. listopadu text o rozhodnutí

¹⁴⁰ Głos Wybrzeża, 20. listopadu, s. 1+2; v příloze s. 2-4.

¹⁴¹ Například Głos Wybrzeża, 24. listopadu, s. 1; v příloze s. 10.

¹⁴² Článek v *Gazetě Krakowské* zpracoval Konrad Strzelewicz, 18. listopadu, s.1-2; v příloze s. 2-6.

na nenasazení armády proti demonstrantům „*Czołgi nie idą na Pragę*”, článek o výběru nového ministra obrany v nové vládě „*Ministrem obrony nie może być cywil*”. V posledním sledovaném, novoročním, čísle z 2. ledna, se objevil článek pojednávající o změnách armády v armádách Varšavské smlouvy „*Zmiany w bratnich armiach*“.

Deník Sztandar Młodych prvních deset dní přinášel z Československa pouze zpravodajství zprostředkované agenturou PAP. Od 27. listopadu se v něm poprvé objevují vlastní články psané Jackem Wasilewskim, které tvoří kostru zpravodajství z Československa, místy jsou krátce doplňovány agenturními zprávami. Po novém roce je připojen portrét Václava Havla, který zpracovala Małgorzata Mierzyńska. V článcích, které se zabývají demonstracemi a manifestacemi, je hluboce akcentována role studentů, to dokládají články „*Student pod obcasem*“ z 6. prosince, „*Czechosłowaccy studenci kontynuują strajk*” z 12. prosince, nebo „*Zapís tragedii*” z 18. prosince. Tematicky zaměřené zpravodajství doplňuje rozhovor s vedoucím Ideologického oddělení SSM, Alešem Kyselým, z 21. prosince.

Katolický deník Słowo Powszechnie, částečně spadající pod polský komunistický aparát, přinášel mnoho katolicky tematizovaných zpráv z Československa, prostřednictvím svého zpravodaje v Římě Andrzeje Kaplińskiego. Část zpráv byla také založena na zpravodajství polského vysílání Vatikánského rádia. Zbytek tvořily zprávy přebírané od PAP. Ve zpravodajství tohoto deníku, jsou mnohdy až nadbytečně zdůrazňovány církevní aluze, typický jev je v tomto deníku používání názvu Václavského náměstí jako „plac Św. Wacława“. Dne 22. listopadu se ve vydání objevily dvě tematické zprávy, o jednání vatikánských úřadů s československými představiteli o obsazení postů vedoucích diecézí „*Sprawą fundamentalną – nowe nominacje biskupie*” (Stěžejní téma – nové nominace biskupů) a rozhovor s kardinálem Tomáškem „*Kard. F. Tomaszek o nadziejach Kościoła w Czechosłowacji*”. Dále se v tomto deníku objevily články „*Spotkanie biskupów Czech i Moraw*” (Setkání biskupů z Čech a Moravy) ze dne 12. prosince, následující den se objevila zpráva o rozpuštění československé katolické církevní organizace Pacem in terris, která byla včleněna do článku „*Kto wygra wyścig na Hradczany*” (Kdo vyhraje závod na Hradčany). Článek popisující dobré předpoklady pro církevní rozvoj v Československu nazvaný „*Dobre perspektywy dla Kościoła w Czechach i na Słowacji*” se zde objevil 22. prosince. Kratičkou zprávou „*Chadecy w Pradze*” (Křesťanští demokraté v Praze) deník věnoval zakládajícímu sjezdu Křesťanské demokratické unie.

3.4 MEDIÁLNÍ OBRAZ LISTOPADOVÉ REVOLUCE

Polská veřejnost byla o československých událostech velmi dobře informována. Informací o dění v zemi jižního souseda vycházela celá řada ve všech sledovaných denících. Při představě

člověka, který si koupí dvoje noviny, celostátní a regionální, poslouchá státní nebo v té době už nerušený zahraniční rozhlas a sleduje domácí nebo satelitní televizní vysílání, nemohl se informacím z Československa v podstatě vyhnout a mohl si pohodlně složit „vícebarevný“ obraz celé události. Tato velká sledovanost pražských událostí v polských denících je daná detailním zpravodajstvím PAP, jejíž zdroje všechny státem ovlivňované deníky využívaly. Při předpokladu, že by se vybraný jedinec byl věrný jednomu typu deníku, mohl by se jeho pohled lehce lišit. Zatímco deníky Trybuna Ludu nebo Życie Warszawy přinesly nejvyšší počet článků, v jejím zpravodajství stále zůstávala příměs lehké propagandy vůči opozičním aktivistům. To dokládají slovní spojení jako „*nielegalna demonstracja*“¹⁴³ nebo „*przywódca nielegalnej organizacji*“¹⁴⁴ Třetí ze stranických deníků Rzeczpospolita neposlal do Československa vlastního zpravodaje a informace získával ze zpravodajství západních agenturních servisů. Celé jeho zpravodajství se neslo v silném pro-reformně naladěném duchu. To může dokládat jeho zájem o činnost opozice a její napůl vyjadřovaná podpora. To můžeme lehce demonstrovat například na článku „*Kolejna szansa*“¹⁴⁵ z 8. prosince. Už samotný název dává vyniknout pro-reformnímu a pro-opozičnímu náhledu na událost. Uvnitř se dozvídáme o tom, jak premiér Čalfa záměrně vynechává přídomek socialistický v názvu státu, který vede. Záměrné vynechávání nebo zakrývání témat a událostí, se ve sledovaném období ve stranickém tisku jsme nezaznamenali.

Události revolučního týdne

Svou roli na informování sehrál čas, kdy se demonstrace udála, tedy od čtvrté hodiny po poledni. Přičteme-li si k tomuto času ještě čas na zpracování reportáže, odeslání a přípravě k tisku, dostáváme se do velmi časově hraničních hodnot. Proto pouze málo deníků přineslo zprávy už následujícího dne v sobotu 18. listopadu. Jednalo se pouze o Życie Warszawy, které mělo v Praze stálého zpravodaje. Další deníky otiskly pouze krátkou zprávu od PAP.

Życie Warszawy informovala více ve shodě s československým režimem, přihlížela k platným zákonům, to vykresluje několikrát zdůraznění nelegálnosti jednotlivých akcí. Informování na druhou stranu pojalo celkově, s pohledem a argumenty obou zúčastněných stran. Styl textu je více uhlazený, a to například, když „*interweniowały siły porządkowe*“. Zatímco například v článku Gazety Wyborczy se dočteme vojenské terminologie „*policja ruszyła do szturm*“ (policie vyrazila k útoku). Trybuna Ludu¹⁴⁶ pro dokreslení situace přikládala úryvky článků

¹⁴³ Życie Warszawy, 18. listopadu 1989, s. 6; v příloze s. 5

¹⁴⁴ Trybuna Ludu, 2. ledna, s. 1 +4; v příloze s. 77-79

¹⁴⁵ Rzeczpospolita, 8. prosince, s. 1+5; v příloze s. 32.

¹⁴⁶ Trybuna Ludu, 21. listopadu, s. 1+5; v příloze s. 5-6.

Rudého Práva, ve kterých se psalo o „provokacích“ a destabilizaci situace pomocí západních vlád.

Pomyslnou smrt Martina Šmída provázely ještě po mnoha letech od listopadových událostí nejasnosti ohledně jeho identity a pravosti celé události. O události alespoň ve zkratce referovala většina sledovaných deníků. Je to způsobené tím, že její průběh v posílaných zprávách detailně popisoval tehdejší pražský korespondent PAP Leszek Mazan a fámě uvěřili i světové agentury, kde například AFP mluvila až o čtyřech obětech páteční demonstrace.¹⁴⁷

O změnách ve vedení ÚV KSČ se čtenáři dozvěděli z většiny novin. Tisk se nevěnoval ani tak odcházejícímu předsedovi Jakešovi, ale nově nastupujícímu Urbánkovi, který byl popisován jako kompromis mezi zastánci stalinské linie a proreformních komunistů.¹⁴⁸

Přípravy na volbu prezidenta

Přípravy na volbu nového prezidenta nacházíme ve všech sledovaných denících. Nyní se blíže podíváme na jednotlivé profily prezidentských kandidátů. Pohledy na ně z jednotlivých deníků se rozcházejí. Nejmenší zájem média projevovala o kandidáta SSM, Čestmíra Císaře, kterého například *Życie Warszawy*¹⁴⁹ popisovalo jako pouze jeho současnou pozici, jeho osudem v roce 1968, ale například o jeho šancích na prezidentský úřad vůbec neuvažovalo. *Trybuna Ludu*¹⁵⁰ zmiňuje, že se pokoušel o prezidentské křeslo už v roce 1968, kdy byl oblíbencem studentů a ještě člen strany.

Jako velkého kandidáta s obrovskou podporou veřejnosti především ve slovenské části federace, ale bez politické podpory opozice, tak vykresluje *Rzeczpospolita*¹⁵¹ symbol padlý Pražského jara Alexandera Dubčeka. Nevidí v něm energii, kterou by věnoval řízení státu a vyčítá mu jednadvacet let nečinnosti. *Gazeta Wyborcza*¹⁵² vidí jeho největší slabinu v jeho slovenském původu.

Kandidát komunistické strany Ladislav Adamec nejvíce rozpoluplnou osobností, která rozděluje nejvíce deníků. *Gazeta Wyborcza*¹⁵³ se drží národnostního srovnání a dává mu výhodu nad Dubčekem, protože Adamec je české národnosti. *Trybuna Ludu*¹⁵⁴ mu dává šance, protože se prý těší oblíbenosti ve společnosti. *Dziennik Związkowy*¹⁵⁵ vyzdvihuje jeho jednání,

¹⁴⁷ *Gazeta Krakowska*, 20. listopadu, s. 1-2; v příloze, s. 7-9.

¹⁴⁸ *Życie Warszawy*, 25. listopadu, s. 1+4. V příloze s. 21-22.

¹⁴⁹ *Życie Warszawy*, 12. prosince, s. 4. V příloze s. 45.

¹⁵⁰ *Trybuna Ludu*, 12. prosince, s. 1. V příloze s. 52.

¹⁵¹ *Rzeczpospolita*, 13. prosince, s. 1. V příloze s. 40-41.

¹⁵² *Gazeta Wyborcza*, 12. prosince, s. 1. V příloze s. 29.

¹⁵³ *Ibidem*

¹⁵⁴ *Trybuna Ludu*, 12. prosince, s. 1. V příloze s. 52.

¹⁵⁵ *Dziennik Związkowy*, 18. prosince, s. 6. V příloze s. 6.

kdy se dobrovolně vzdal funkce, aby dal možnost průchodu reformám. Budoucí prezident Václav Havel je americkým deníkem¹⁵⁶ dlouze popisován jako „světoznámý dramaturg a disident, dlouholetý bojovník za lidská práva a vůdce československé opozice“. Jiné deníky takový obsažný výčet nepřináší. Jednalo se už tehdy o tak známou osobu, že *Życie Warszawy*¹⁵⁷ nebo *Trybuna Ludu*¹⁵⁸ ho ani nepředstavuje, *Rzeczpospolita*¹⁵⁹ ho popisuje pouze jako známého dramaturga, ale dokládá jeho podporu rozhovory s Čechoslováky, kteří mu dávají největší šance.

Noviny nepřináší informace o schůzkách Václava Havla s Mariánem Čalfou, na kterých se domlouvali na společném postupu, který má zajistit, že se Havel stane prezidentem. Nemohly, tyto informace vypluly na povrch až v následujících letech.

Nový prezident

Nový prezident na Pražském Hradě, první nekomunistický, i když většinově vybraný komunisty ve Federálním shromáždění, Václav Havel nezbudil v novinách velká překvapení. Nejvíce jsou v denících připomínány jeho změny v prezidentské slibu, kde nechal vymazat slib o věrnosti socialismu a slovo soudruh v pozdravení Hradní stráže. Deníky o něm nepřinášely negativní informace, které by jeho osobu dehonestovaly. *Życie Warszawy*¹⁶⁰ slevilo z Havlovy kritiky, ale *Trybuna Ludu*¹⁶¹ stále Havla kritizovala. První jmenovaný přinesl zprávu o Havlově zvolení až po novém roce, nevěnoval jí tedy takovou důležitost jako ostatní deníky. Popsal pouze průběh a účastníky ceremonie při uvedení do úřadu a otiskl jména polských gratulantů v čele s prezidentem Jaruzelským, premiérem Mazowieckým a předsedou Wałęsou. *Trybuna Ludu* neslevila z Havlovy kritiky, ale stále označovala činnost Charty 77 jako nelegální. Dále mu vyčítala prezidentský projev, ve kterém podle deníku pokračoval v předvolební rétorice a mluvil ve špatném světle o negativní činnosti komunistů a jejich dopadů na společnost v minulých čtyřiceti letech.

¹⁵⁶ *Dziennik Związkowy*, 18. prosince, s. 6. V příloze s. 6

¹⁵⁷ *Życie Warszawy*, 12. prosince, s. 4. V příloze s. 45.

¹⁵⁸ *Trybuna Ludu*, 12. prosince, s. 1. V příloze s. 52.

¹⁵⁹ *Rzeczpospolita*, 13. prosince, s. 1. V příloze s. 40-41.

¹⁶⁰ *Życie Warszawy*, 2. ledna, s. 5. V příloze s. 45.

¹⁶¹ *Trybuna Ludu*, 2. ledna, s. 1+4. V příloze s. 77-78.

4 ZÁVĚR

Tato práce měla za úkol prozkoumat v Úvodu stanovené otázky, nalézt na ně odpověď pomocí kvalitativní a kvantitativní metody zkoumání a definovat tyto odpovědi.

V určitém stupni se propaganda v denících objevuje. Nejvíce zaznívá ve stranických denících Trybuna Ludu a Życie Warszawy. V prvním jmenovaném se udržel až do konce sledovaného období, kdy ještě i po zvolení prezidenta sousedního socialistického státu kritizuje nově vybranou hlavu státu za protikomunistický obsah jeho projevu. Protiopoziční nářky ve člancích Życia Warszawy se nachází ještě na počátku sledovaného období, ale postupem času se odbourávají a na konci už téměř žádné nepozorujeme. Ve třetím sledovaném stranickém deníku je možné od začátku pozorovat zájem o proreformní proud v československé komunistické straně. V průběhu bádání nebyly ve sledovaném období zachyceny projevy cenzury, která by například smazávala články a nechávala tak prázdná místa na stránkách deníků.

První kladená otázka se týkala rozdílu v obsazích článků, které vydávaly stranické a nezávislý deník. Zkoumáním bylo zjištěno, že tematicky se dané články neliší, jiná je pouze interpretace jednotlivých aktérů událostí. Hypotéza o rozdílnosti a větším zájmu nezávislého deníku o československé události byla kvantitativní i kvalitativní metodou popřena.

Druhá kladená otázka se ptala na systém výběru článků a rozdílnost tohoto výběru mezi listem americké polonie a polskými deníky a předpoklad byl, že tato témata budou jiná, protože americké noviny čerpaly z jiných zdrojů. Tato hypotéza nebyla potvrzena, kvůli stavu propojenosti světa, který na konci osmdesátých let s všudepřítomnou satelitní nebo kabelovou televizí existoval. Vyvrátit se také musí zmínka, že tyto americké noviny používaly jiné zdroje než polské noviny, protože některé polské regionální deníky využívaly zpravodajského servisu Reuters nebo UPI, podobně jako Dziennik związkowy. Kvantitativní metodou bylo zjištěno, že počtem zpráv se deník umístil s šestadvaceti články na chvostu sledovaných deníků. Kvalitativní metoda dokázala, že texty jsou tematicky stejné s polskými a obsahově jim ve velké části také odpovídají.

Třetí kladená otázka se zajímala o rozdíly v regionálním tisku. Bylo předpokládáno, že geografická poloha sehraje svou roli a jihopolské deníky přinesou více zpráv než severopolské.

Tato hypotéza byla potvrzena kvantitativní metodou, kdy velké množství článků v Gazetě Krakowské zapříčinilo, že z více jak z 90 % případů je více nebo rovno článků v jihopolských denících. Kvalitativně se tyto články nelišily, protože většina jich pocházela ze stejného

agenturního servisu PAP. Výjimku tvořily články zahraničních, západních i východních, zpravodajských agentur.

Čtvrtá otázka se týká článků určených hlavní cílové skupině v tematických denících. U této otázky byl nastíněn předpoklad, že se v denících budou nacházet odkazy a rozhovory s československými vojenskými, církevními a mládežnickými činiteli. Hypotéze u této otázky byla kvalitativní metodou potvrzena. Deníky pro úzkou skupinu čtenářů přinesly po pár speciálních rozhovorech s generály a ministry, či v nich byla akcentována role studentů, přišly s rozhovorem s ideologem SSM nebo se zajímaly o postavení církve v Československu a přinesly rozhovor s církevním představitelem.

Na konci práce je v krátkosti shrnut mediální obraz revolučních dnů konce roku 1989. Jsou vybrány pilíře, na kterých revoluce stála a interpretace těchto pilířových událostí je poté srovnána mezi nejvýznamnějšími deníky.

Při psaní práce jsem narazil na několik překážek. První z nich se ukázala hned na začátku výzkumu, a byla jí nedostupnost většiny deníků v digitalizované podobě ve sledovaných ročnících. U jednoho titulu sice digitalizovaná podoba existovala, ale knihovní internetové stránky, na kterých byl deník dostupný, se ukázaly staršího data, tudíž byly velmi pomalé, uživatelsky nepřívětivé a těžce použitelné. Pro zájemce o výzkum tisku v tomto období není tedy jiného východiska, než studovat jednotlivé materiály přímo v Polsku. Obdobná situace je s teoretickou literaturou od polských autorů, která též z části není dostupná v českých knihovnách. Ne všechny sledované deníky byly ovšem dostupné pro čtenáře v knihovnách polského hlavního města, například kvůli deníku *Słowo Powszechne* bylo nutné vycestovat do Lublinu a získat materiály z tohoto deníku zde. Dalším technickým problémem se ukázalo pořizování fotografických záznamů z mikrofilmového materiálu, který byl v mnoha případech jediným dostupným způsobem, jak se k deníkům dostat, ale kvůli své technické nedokonalosti byl často špatně čitelný. Z tohoto důvodu je i část příkládaných materiálů špatně čitelná. Mnohem větší překážka se objevila v kvalitativním výzkumu. Valná většina článků v regionálních denících byly pouhé přetisky neutrálně zbarvených textů tiskových agentur, tedy špatně použitelných pro kvalitativní analýzu, ve které se zaměřujeme na projevy propagandy a newspeaku.

Téma práce by bylo možné rozšířit o deníky další země, která byla v podobném stupni vývoje, například Maďarsko nebo dané téma srovnat s referováním novin z Rakouska nebo Spolkové republiky. Porovnávat bychom tedy mohli podobně zacílené deníky a jejich způsob referování o revolučních událostech. Mohli bychom si také zvolit delší časové období a zpracovat mediální obraz Československa v období změn polského systému vlády.

5 SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ, LITERATURY A ZDROJŮ

PRAMENY

Dziennik Bałtycki. Vydání 261-297/1989, 1/1990. Původ zdroje: Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie. Sign. 07705.

Dziennik Związkowy. Vydání 222-251/1989, 1/1990. Původ zdroje: Biblioteka Narodowa. Sign. P.101236 II egz.

Gazeta Krakowska : dziennik Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej : Kraków, Nowy Sącz, Tarnów. Vydání 267-303/1989, 1/1990. Původ zdroje: Biblioteka Narodowa. Sign. P.100640 II egz.

Gazeta Wyborcza. Vydání 136-167/1989, 1/1990. Původ zdroje: Biblioteka Narodowa. Sign. P.310237 A.

Głos Wybrzeża. Vydání 261-297/1989, 1/1990. Původ zdroje: Biblioteka Narodowa. Sign. P.100259 II egz.

Rzeczpospolita. Vydání 266-300/1989, 1/1990. Původ zdroje: Biblioteka Narodowa. Mikrofilm, sign. P.101982 II egz.

Słowo Polskie. Vydání 265-300/1989, 1/1990. Původ zdroje: Biblioteka Narodowa. Sign. P.100142 II egz.

Słowo Powszechne. Vydání 223-255/1989, 1/1990. Původ zdroje: Biblioteka Główna Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Sign. czas.11317

Sztandar Młodych : dziennik Związku Młodzieży Polskiej. Vydání 224-254/1989, 1/1990. Původ zdroje: Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie. Mikrofilm, sign. 06917.

Trybuna Ludu : organ Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Vydání 266-300/1989, 1/1990. Původ zdroje: Biblioteka Publiczna w Dzielnicy Śródmieście m. st. Warszawy. Sign. D - 602/0036188.

Żołnierz Wolności : centralny organ Ministerstwa Obrony Narodowej. Vydání 266-296/1989, 1/1990. Původ zdroje: Biblioteka Narodowa. Sign. P.100016 II egz.

Życie Warszawy : codzienne pismo dla wszystkich sfer. Vydání 266-300/1989, 1/1990. Původ zdroje: Biblioteka Narodowa. Mikrofilm, sign. P.100029 II egz.

LITERATURA

ALLAN, Stuart. News culture. 2nd ed. Maidenhead: Open University Press, 2004. Issues in cultural and media studies. ISBN 0-335-21073-2.

- BOGUSŁAWA DOBEK-OSTROWSKA, Janina Fras. 1999. Teoria i praktyka propagandy. Wyd. 2-gie. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. ISBN 83-229-1899-2.
- CUHRA, Jaroslav, František KOUDELKA a Jiří SUK. Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985-1990. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR. ISBN 80-85270-88-9.
- DIJK, Teun Adrianus van. Ideology: a multidisciplinary approach [online]. London: Sage Publications, 1998 [cit. 2016-07-13]. ISBN 0761956549.
- Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/Doc?id=10567111>
- ELLUL, Jacques. Propaganda: the formation of men's attitudes. New York: Vintage Books, 1965. ISBN 0-394-71874-7.
- FAIRCLOUGH, Norman. Analysing discourse: textual analysis for social research. London: Routledge, 2003. ISBN 0-415-25893-6.
- FAIRCLOUGH, Norman. Critical discourse analysis: the critical study of language. 3rd impr. London: Longman, 1998. Language in social life series. ISBN 0-582-21984-1.
- FAIRCLOUGH, Norman. Media discourse. London: Arnold, 1995. ISBN 0-340-58889-6.
- GŁOWIŃSKI, Michał. Nowomowa po Polsku. Warszawa: Wydawnictwo PEN, 1991. Biblioteka Tekstów Drugich. ISBN 83-85254-01-3.
- GRZELEWSKA, Danuta. Prasa, radio i telewizja w Polsce: zarys dziejów. Wyd. 2. poszerzone. Warszawa: Elipsa, 2001. ISBN 83-7151-443-3.
- HABIELSKI, Rafał. Polityczna historia mediów w Polsce w XX wieku. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2009. Edukacja Medialna. ISBN 978-83-60807-50-7.
- JØRGENSEN, Marianne a Louise PHILLIPS. Discourse analysis as theory and method. Reprint. London: SAGE Publications, 2009. ISBN 978-0-7619-7111-5.
- KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ. Encyklopedický slovník češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 978-80-7106-484-8.
- KOVÁČ, Dušan. Dějiny Slovenska. 2. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2011. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-099-9.
- Kronika sametové revoluce I + II. 1. vyd. Praha: Československá tisková kancelář, [1989]. 2 sv. (I. Díl 47 s.; II. díl 47 s.). ISBN 80-7046-033-4.
- KŘEN, Jan. Dvě století střední Evropy. Praha: Argo, 2005. Edice dějiny Evropy. ISBN 80-7203-612-2.
- LISOWSKA-MAGDZIARZ, Małgorzata. Analiza tekstu w dyskursie medialnym: przewodnik dla studentów. Kraków: WUJ, 2006. ISBN 9788323322764.

ŁOJEK, Jerzy, WŁADYKA, Wiesław a MYŚLIŃSKI, Jerzy. Dzieje prasy polskiej. Warszawa: Wydawnictwo Interpress, 1988.

Media masowe w demokratyzujących się systemach politycznych: w drodze do wolności słowa i mediów. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2006. Komunikowanie i Media. Acta Universitatis Wratislaviensis, no 2843. ISBN 83-229-2697-9.

MOCEK, Stanisław. Dziennikarstwo, media, społeczeństwo. Warszawa: Instytut studiów politycznych Polskiej akademii nauk, 2005. ISBN 83-922787-0-4.

MÜLLEROVÁ, Alena a kol. Albertov 16: 00: příběhy sametové revoluce. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. 285 s. ISBN 978-80-7422-002-9.

POKORNA-IGNATOWICZ, Katarzyna. The Polish Media System: 1989-2011. Kraków: Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne, 2012. ISBN 83-7571-217-5.

Dostupné z: <https://repozytorium.ka.edu.pl/handle/11315/6058> .

PREČAN, Vilém, ed. Praha - Washington - Praha: depeše velvyslanectví USA v Československu v listopadu a prosinci 1989 = Prague - Washington - Prague: reports from the United States Embassy in Czechoslovakia, November - December 1989. Praha: Knihovna Václava Havla, 2004. [803] s., [32] s. obr. příl. ISBN 80-903518-0-8.

REISIGL, Martin a Ruth WODAK. Discourse and discrimination: rhetorics of racism and antisemitism. London: Routledge, Taylor & Francis Group, 2001. ISBN 0-415-23149-3.

RICHARDSON, John E. Analysing newspapers: an approach from critical discourse analysis. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2007. ISBN 978-1-4039-3565-6.

RUTKIEWICZ, Ignacy, Katharina SCHLIEP a Gerd G. KOPPER. Media i dziennikarstwo w Polsce 1989-1995. Kraków: Ośrodek Badań Prasoznawczych Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1996. ISBN 83-902118-0-7.

SCHNEIDEROVÁ, Soňa. Analýza diskurzu a mediální text. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2884-4.

SUK, Jiří. Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křížovky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990). Vyd. 2. Praha: Prostor, 2009. Obzor. ISBN 978-80-7260-219-3.

SUK, Jiří. Občanské fórum: listopad - prosinec 1989. 1. díl, Události. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 1997. 237 s. Knihy dokumenty. ISBN 80-7239-000-7.

SUK, Jiří. Občanské fórum: listopad - prosinec 1989. 2. díl, Dokumenty. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 1998. 328 s. Knihy dokumenty. ISBN 80-7239-007-4.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

BENEŠ, Kamil. Teorie propagandy: vybrané typologie. E-polis.cz [online]. [cit. 2016-07-12]. ISSN 1801-1438. Dostupné z: <http://www.e-polis.cz/clanek/teorie-propagandy-vybrane-typologie.html>

DUBOVSKÝ, Patrik. Sviečková manifestácia alebo Bratislavský veľký piatok 25. marca 1988 v Bratislave [online]. [cit. 2016-07-19]. Dostupné z:

<http://www.upn.gov.sk/data/svieckova-manifestacia/analyza-upn.pdf>

Dziennik Związkowy. In: Encyklopedia PWN [online]. [cit. 2016-07-21].

Dostupné z: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Dziennik-Zwiazkowy;3895807.html>

Gazeta Krakowska. In: Encyklopedia PWN [online]. [cit. 2016-07-21].

Dostupné z: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Gazeta-Krakowska;3904397.html>

MYKOWSKI, Jarosław. GŁOS WYBRZEŻA. In: Gedanopedia: Encyklopedia Gdańska [online]. [cit. 2016-07-21]. Dostupné z:

http://www.gedanopedia.pl/index.php?title=G%C5%81OS_WYBRZE%C5%BBA .

Niemcy z kontrolą 90% mediów regionalnych w Polsce. Jeszcze w 1998 roku poseł Marcinkiewicz wskazywał na zależność treści gazet z niemieckim interesem. In: Wpolityce.pl [online]. [cit. 2016-07-21]. Dostupné z: <http://wpolityce.pl/polityka/169495-niemcy-z-kontrola-90-mediow-regionalnych-w-polsce-jeszcze-w-1998-roku-posel-marcinkiewicz-wskazywal-na-zaleznosc-tresci-gazet-z-niemieckim-interesem>

ORWELL, George. Nineteen eighty-four [online][cit. 2016-07-11].

Dostupné z: <https://ebooks.adelaide.edu.au/o/orwell/george/o79n/appendix.html>

RŮŽIČKA, Daniel. Rok 1989. Totalita.cz [online]. [cit. 2016-07-19]. Dostupné z:

<http://www.totalita.cz/1989/1989.php>

Słowo Polskie. In: Encyklopedia PWN [online]. [cit. 2016-07-21].

Dostupné z: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Slowo-Polskie;3976589.html>

Słowo Powszechne. In: Encyklopedia PWN [online]. [cit. 2016-07-21].

Dostupné z: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Slowo-Powszechne;3976591.html>

WOŚKO, Maciej. DZIENNIK BAŁTYCKI. In: Gedanopedia: Encyklopedia Gdańska [online]. [cit. 2016-07-21]. Dostupné z:

http://www.gedanopedia.pl/gdansk/?title=DZIENNIK_BA%C5%81TYCKI

Żołnierz Wolności. In: Encyklopedia PWN [online]. [cit. 2016-07-21].

Dostupné z: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Zolnierz-Wolnosci;4003062.html>

Zprávy Východoevropské informační agentury (VIA) 1988-1989 [online]. [cit. 2016-07-19].

Dostupné z: <http://www.vons.cz/via-praha>

6 SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č. 1 – Popis vzájemných vlivů producenta, čtenáře a textu.

Obrázek č. 2 – van Dijkův čtverec (ve formě diagramu).

Obrázek č. 3 – Celkový počet článků v jednotlivých denících

Obrázek č. 4 – Nejvyšší počet článků v daném dni

Obrázek č. 5 – Pokračování obrázku č. 4

Obrázek č. 6 – Celkový počet článků v daném dni

Obrázek č. 7 – Detailní analýza deníku Trybuna Ludu

Obrázek č. 8 – Detailní analýza deníku Życie Warszawy

Obrázek č. 9 – Detailní analýza deníku Rzeczpospolita

Obrázek č. 10 – Detailní analýza deníku Żołnierz Wolności

Obrázek č. 11 – Detailní analýza deníku Sztandar Młodych

Obrázek č. 12 – Detailní analýza deníku Słowo Powszechnie

Obrázek č. 13 – Detailní analýza deníku Gazeta Krakowska

Obrázek č. 14 – Detailní analýza deníku Głos Wybrzeża

Obrázek č. 15 – Detailní analýza deníku Słowo Polskie

Obrázek č. 16 – Detailní analýza deníku Dziennik Bałtycki

Obrázek č. 17 – Regionální deníky – srovnání

Obrázek č. 18 – Detailní analýza deníku Gazeta Wyborcza

Obrázek č. 19 – Detailní analýza deníku Dziennik Związkowy

PŘÍLOHA Č. 1 – DVD S NAFOCENÝMI MATERIÁLY A SOUPESEM ČLÁNKŮ

Příloha je umístěná na DVD nosiči v obálce nalepené na vnitřních deskách práce.